

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı / Yüksek Lisans Programı

KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA DIŞ TİCARETTEKİ VE SERMAYE HAREKETLERİNDEKİ DEĞİŞİMLERİN RUS DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

Enes Höl

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Örsan Ö. Akbulut

Ankara, 2015

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı / Yüksek Lisans Programı

KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA
DIŞ TİCARET VE SERMAYE HAREKETLERİNDEKİ DEĞİŞİMLERİN RUS DIŞ
POLİTİKASINA ETKİLERİ

Enes Höl

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Örsan Ö. Akbulut

Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

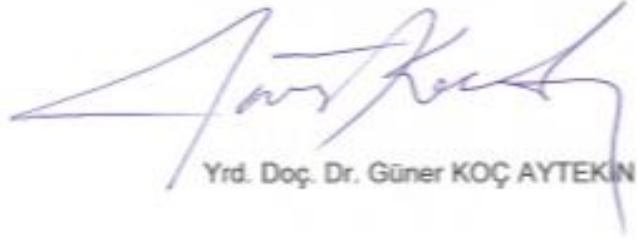
Enes Höl tarafından hazırlanan "Küreselleşme Bağlamında Dış Ticaretteki ve Sermaye Hareketlerindeki Değişimlerin Rus Dış Politikasına Etkileri" başlıklı bu çalışma, 28 Ağustos 2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Örsan Ö. AKBULUT (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Özlen KÜNÇEK ÇELEBİ

Yrd. Doç. Dr. Güner KOÇ AYTEKİN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylanm.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım yüksek lisans tezinin kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezinin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezim sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

28 Ağustos 2015
Enes HÖL

TEŐEKKÜR SAYFASI

Bu çalışmada, konunun belirlenmesinden en küçük imla hatasının düzeltilmesine kadar her adımda ve sabırla yönlendirmelerde bulunan tez danıőmanım ve değerli hocam Sayın Prof. Dr. Örsan . Akbulut'a Őükranlarımı sunarım.

ÖZET

Enes HÖL, Küreselleşme Bağlamında Dış Ticaret ve Sermaye Hareketlerindeki Değişimlerin Rus Dış Politikasına Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015

RF, SSCB'nin zengin ama sorunlu mirası üzerinde kurulmuştur. Ülkenin kuruluşu, sermaye hareketlerinden uluslararası ticarete, ulaşım ve iletişim imkanlarına kadar birçok alanda küreselleşmenin yoğun olarak yaşandığı bir döneme denk gelmiştir. Bu dönemde Rus dış politikasının anlaşılabilmesi için ülkenin dış ticaret ve sermaye hareketleri ile bu unsurlardaki değişimlerin daha yakından incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde, dış politikadaki değişimlerin daha iyi anlaşılabilmesi için küreselleşme döneminde etkili olan dış politika aktörleri ve unsurları üzerinde durulmakta, dış politikayı anlamlandırmaya yönelik önemli kaynaklardan birisi olarak Dış Politika Konseptlerindeki dönüşüm ele alınmakta ve küreselleşme bağlamında dönemin önemli gelişmelerine yer verilmektedir. İkinci bölümde ise Rusya'nın dönem içindeki ithalat ve ihracatı ayrı ayrı ve detaylı olarak incelenmekte, sermaye hareketleri bağlamında doğrudan yabancı yatırımlar ve dış borçlar üzerinde durularak bu unsurlardaki değişimler gözden geçirilmekte, küreselleşme karşısında Rus ekonomisinin durumuna değinilmektedir. Sonuç olarak, incelememize konu olan ve küreselleşmenin yoğun olarak hissedildiği dönemde Rus dış politikasında kuruluşundan bu yana yaşanan değişimlerle, dış ticaret ve sermaye hareketlerinde yaşanan değişimler arasında hem bir etkileşimden hem de birbirine koşul olarak yaşanan gelişmelerden söz edilebileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler

Küreselleşme, Rus Dış Politikası, Dış Ticaret, Sermaye Hareketleri,

ABSTRACT

Enes HÖL, Effects of Changes in Foreign Trade and Capital Movements on Russian Foreign Policy within the Context of Globalization, Master's Thesis, Ankara, 2015

Russian Federation was founded on rich but problematic heritage of the Soviet Union. This foundation has coincided with an era of globalization that is felt in lots of fields ranging from international trade to capital movements, from transportation to communication. In this period, in order to better understand Russian foreign policy, it is necessary to take a closer look at foreign trade and capital movements and changes in these elements. In this regard, in order to better understand changes in foreign policy in first chapter of this study main foreign policy actors and elements are examined, then to get a grasp of foreign policy changes in foreign policy concepts are dealt with and important developments of the period are studied. Next chapter focuses on foreign trade of Russia in detail and in terms of capital movements foreign direct investments and foreign debt and changes in these fields are examined. As a result, in an era of intense globalization, that is subject matter of this study, we can conclude that there are interactions between changes in Russian foreign policy as well as changes in foreign trade and capital movements besides movements in same direction.

Key Words

Globalization, Russian Foreign Policy, Foreign Trade, Capital Movements

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BÖLÜM I: KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE RUS DIŞ POLİTİKASI.....	6
1. KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE RUS DIŞ POLİTİKASINDAKİ DÖNÜŞÜM..	7
1.1. Batı'nın Yörüngesinde Reform Çabaları ve Batı'nın Sorgulanması	8
1.2. Kaçınılmaz Son: 1998 Ekonomik ve Mali Krizi.....	10
1.3. Dış Politikada Temkin ve Yön Değişikliği: Rusya Federasyonu Sorgulanıyor	11
1.4. Kaynakların Yanlış Değerlendirilmesi: 2008 Ekonomik ve Mali Krizi	16
1.5. Rusya Federasyonu'nun Küreselleşmeye Yanıtı	18
2. RUS DIŞ POLİTİKASINI BELİRLEYEN TEMEL AKTÖRLER VE UNSURLAR	20
2.1. Yeltsin ve Kargaşa Dönemi: Liderlik	21
2.1.1. Zorunlu İstikamet Batı: Uluslararası Sistem ve Aktörler.....	21
2.1.2. Batı Yanlısı Politikalara İtirazlar: Ulusal Aktörler ve Unsurlar	24
2.1.3. Ordunun Etkisi ve Dış Politika Aktörü Olarak Oligarklar	26
2.2. Putin ve Güvenlik Kökenli Kadroların Yönetiminde Güç ve İstikrar Dönemi	29
3. RUSYA FEDERASYONU RESMİ DIŞ POLİTİKA KONSEPTİ.....	35
3.1. 1993 Yılı Dış Politika Konsepti: Küresel Dünyaya Açılım ve Küresel Hedefler	36
3.2. 2000 Yılı Dış Politika Konsepti: Çok Kutupluluk Arayışları ve Küreselleşmeye Temkinli Yaklaşım	39
3.3. 2008 Yılı Dış Politika Konsepti: Özgüven	42
BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ.....	45
BÖLÜM II: RUSYA FEDERASYONU'NUN DIŞ TİCARETİ VE SERMAYE HAREKETLERİ.....	48
1. RUSYA FEDERASYONU'NUN DIŞ TİCARETİ.....	48
1.1. Yetersiz Üretimin Sonucu: Artan İthalat	51
1.1.1. Sanayi Ürünlerinde Dışa Bağımlılık: RF'nin Başlıca İthalat Ürünleri	52
1.1.2. İthalatta Zorunlu Ortak: Sanayileşmiş Ülkeler	54
1.1.3. Küresel Dönemde Yıllara Göre İthalatın Seyri: Artan Gelirler ve Artan Tüketim.....	57

1.2. Dış Politikada Güvenin Kaynağı: İhracat	60
1.2.1 Başlıca İhracat Ürünleri Olarak Enerji Kaynakları	61
1.2.2. İhracatta Enerji Kaynaklarından Yoksun Ülkelerin Ağırlığı.....	63
1.2.3. Küresel Dönemde Yıllara Göre İhracatın Seyri: Hammadde Fiyatlarına Bağımlılık	65
1.3. Küreselleşme Döneminde Daimi Dış Ticaret Fazlası.....	68
2. RUSYA FEDERASYONU'NUN BELLİ BAŞLI ULUSLARARASI SERMAYE HAREKETLERİ VE SERMAYE HAREKETLERİNDEKİ DEĞİŞİMLER	76
2.1. Rusya Federasyonu'ndaki Başlıca Yabancı Yatırımcılar Olarak Avrupa Ülkeleri ve Bizzat Ruslar.....	76
2.2. Azalan Devlet Borçları ve Artan Dış Politika Etkinliği.....	82
BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ.....	88
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	96

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRIC	Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EKİÖ	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
G-20	20'ler Grubu
G-8	8'ler Grubu
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GUAM	Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
RF	Rusya Federasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo No.	Tablo Adı	Sayfa No.
Tablo 1	Yıllar İtibariyle RF'nin Başlıca Kalemlerde İthalatı (Milyar Dolar) ve Bu Kalemlerin Toplam İthalat İçindeki Payı (%)	52
Tablo 2	RF'nin 1993, 2003 ve 2013 Yıllarında En Çok İthalat Yaptığı 10 Ülke ve RF'nin Toplam İthalatın Aldıkları Pay (%)	55
Tablo 3	Yıllara Göre RF'nin İthalatı ve İthalatın GSMH'ye Oranı	58
Tablo 4	Yıllar itibariyle RF'nin Başlıca Kalemlerde İhracatı (Milyar Dolar) ve Bu Kalemlerin Toplam İhracat İçindeki Payı	62
Tablo 5	RF'nin 1993, 2003 ve 2013 Yıllarında En Çok İhracat Yaptığı 10 Ülke ve RF'nin Toplam İhracatındaki Payları	63
Tablo 6	Yıllara Göre RF'nin Toplam İhracatı ve GSMH'ye Oranı	67
Tablo 7	RF'nin Dış Ticaret Hacmi ve Dış Ticaret Dengesi ile Bu Verilerin GSMH'sine Oranı	74
Tablo 8	RF'ye En Fazla Yatırım Yapan İlk 25 Ülke/Entite ve Toplam Yatırımları (Net Stok, Milyon Dolar)	78
Tablo 9	RF'de Yerleşik Gerçek ve Tüzel Kişilerin En Fazla Yatırım Yaptıkları İlk 25 Ülke ve Toplam Yatırımları (Net Stok, Milyon Dolar)	81
Tablo 10	Yıllar İtibariyle RF'nin Dış Borç Stoku (Dolar)	85

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge No.	Çizelge Adı	Sayfa No.
Çizelge 1	Yıllara Göre İthalatın GSMH'ye Oranı (%)	59
Çizelge 2	Yıllara Göre İhracatın GSMH'ye Oranı (%)	68
Çizelge 3	Yıllara Göre RF'nin ihracatının İthalatını Karşılama Oranı (%)	69
Çizelge 4	Yıllara göre RF'nin İhracatı ve İthalatı	70
Çizelge 5	Yıllara göre RF'nin Dış Ticaret Hacmi ve Dış Ticaret Fazlası (Dolar)	72
Çizelge 6	1992-2013 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Net Girişler, Milyar Dolar)	78
Çizelge 7	Yıllar İtibariyle RF'nin Toplam Dış Borcunun GSMH'sine Oranı (%)	87

EKLER DİZİNİ

Ek 1	İthalat Yapılan Başlıca Ülkeler
Ek 2	İhracat Yapılan Başlıca Ülkeler

GİRİŞ

Rusya Federasyonu (RF), Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) zengin olduğu kadar bünyesinde çetrefilli sorunlar barındıran mirası üzerinde kurulmuştur. Bazı açılardan SSCB'nin çöküşünü de hazırlayan ve hızlandıran bu miras, bünyesinde birçok potansiyel tehdit ve çatışma alanlarını barındırmaktaydı. RF ise bu sorunları kolaylıkla çözmesine yardımcı olacak yeni kaynaklar ve yeni bir yönetim üzerinde kurulmamıştı. Elindeki imkanlar yine devraldıklarıyla sınırlıydı. Bu nedenle, küreselleşmenin hız kazandığı 1990'ların başında kurulan "genç" Rusya içte ve dışta birçok engeli aşmak durumundaydı. Bu bağlamda, 1990 sonrası dönemde RF'nin dış politikasının küreselleşmenin yoğunlaştığı bir dönemde nasıl şekillendiğini anlamak için öncelikle dış politikaya yön veren -ve büyük çoğunluğu Sovyet sisteminin kalıntıları ya da sonuçları olan- aktörlerin ve unsurların incelenmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir. Devletlerin siyasi kararlarını ekonomiden bağımsız olarak alması mümkün olmadığından, küreselleşmenin en yoğun olarak hissedildiği alanlardan birisi olarak ekonomik ve ticari ilişkiler de dış politikanın anlaşılması bakımından önemlidir ve üzerinde durulması gerekmektedir.

Demir perdenin parçalandığı ve eski SSCB coğrafyasında yeni devletlerin ortaya çıkmaya başladığı dönemde, bazı iniş çıkışlara rağmen RF'de Batı yanlısı politika ve aktörlerin hakim olduğu görülmektedir.¹ SSCB'nin parçalanmasıyla gelen ekonomik çöküntü ve reform ihtiyacı, işleyen demokrasisi, gelişmiş ekonomisi ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğündeki aktif dış politikasıyla RF için Batı'nın bir örnek olmasını

¹ Kuchins ve Zevelev, başlıca küresel gelişmeler karşısında Rus dış politikasının nasıl olması gerektiği konusunda üç etkin görüşten bahseder: Batı yanlısı liberaller, güçler dengesine bağlı kalanlar ve milliyetçiler. İlk grup, Rus siyasi sisteminin Batılı piyasa ekonomileri örnek alınarak reformdan geçirilmesi ile Avrupa ve ABD'yle yakın ilişkiler kurulmasını savunmaktadır. Güçler dengesi taraftarları, RF'nin iç siyasi ve ekonomik gelişmesinden bağımsız olarak çok yönlü bir Rus dış politikasını savunurken; son grup ise RF'nin uluslararası ilişkilerde özel bir yeri olduğu görüşündedir ve ülkenin eski SSCB'nin parçaları olan komşuları ile daha yakın bütünleşmeye gitmesi görüşünü isteklerini dile getirmektedirler. (Kaynak: Andrew C. Kuchins, Igor A. Zevelev, "Russian Foreign Policy: Continuity in Change" **Washington Quarterly**, cilt 35, no. 1, 2012, s. 148). Bu çalışmada, sözkonusu gruplar arasındaki ideolojik tartışmaların detayına girilmeden, somut olaylar ve aktörler üzerinden Rus dış politikası incelenmektedir.

sağlamıştır. Ayrıca, bu dönemde etkili olan aktörlerin Batı'yla mevcut kişisel çıkar ilişkileri ve Batı'yla ilişkilerin sürekli ve düzenli olmasındaki çıkarları nedeniyle dış politika da bu yönde şekillenmiştir. Küresel dönemde, RF dış politikasında belirgin bir dönüşümün yaşandığı yıllar, 2000'lerin başında Putin'le birlikte gelmiştir. Bu dönemde, Batı'yla ilişkiler yine öncelik arz etmekle birlikte, artık esas belirleyici unsur olmaktan çıkmış ve RF'yi ulusal çıkarlar temelinde bir dış politika izlemeye sevk etmiştir. Bu dönemde, dış politika aktörleri de belirgin şekilde farklılaşmaya başlamıştır. RF dış politikasının küresel dönemde yaşadığı bu değişim ve dönüşümler, teorik planda RF'nin resmi dış politika konseptlerine² de yansımıştır. İhtiyaç çerçevesinde zaman zaman güncellenen bu belgeler, ülkenin dış politikasındaki endişe ve beklentilerini yansıtması bakımından dikkat çekicidir. SSCB'nin dağılmasından sonra ilk dış politika konsepti, 1993 yılında kabul edilmiştir. Sınırlı bir uygulama imkanı bulan konsept, RF'nin gücünü aşan hedefleri ve dünyanın gerçekleri arasında bir denge kurmaya çalışmıştır. Diğer yandan, 2000 yılında kabul edilen konsept ise bu çizgiyi devam ettirmekle birlikte, ABD'den uzaklaşma ve Avrupa ile yakınlaşma anlayışını yansıtmaktadır. Ayrıca 1998 ve 2008'de iki büyük ekonomik krizi atlatan RF'nin ekonomisindeki sarsıntılar, yaşadıklarından ders almasını ve ilerleyen adımlarını buna göre atmasını sağlamakla beraber, RF'nin küresel gelişmelerden etkilenme düzeyini yansıtması bakımından ilginç gelişmelerdir. Bu bağlamda, dünya ekonomisindeki küreselleşme, hem 2000 hem de 2008 yılı Dış Politika Konseptinde yer bulmuştur. Söz konusu konseptlerde, küreselleşme trendinin özellikle zayıf ekonomiler için tehditler getirdiği görüşü belirgindir. Bu bağlamda küreselleşme, getirdiği fırsatlar kadar olası tehditleriyle dikkat edilmesi gereken bir olgudur. Bu yaklaşım, Putin'in devlet başkanlığı süresince küreselleşmeye olan bakışının çok fazla değişmediğini ve temkinle yaklaşılması gereken bir olgu olarak Rus dış politika elitinin zihinlerindeki yerini koruduğunu göstermektedir.

RF bakımından, küreselleşmenin en çok hissedildiği alanlardan birisi de dış ekonomik ilişkilerdir. Ülkelerin karşılıklı bağımlılık düzeyinin arttığı, siyasi

² Bkz. I. Bölüm, 3. Rusya Federasyonu Resmi Dış Politika Konsepti" adlı başlık.

kararların ekonomik yansımaları gözönünde bulundurularak alındığı, ulusal çıkarların öncelikle ticaret alanında belirlendiği, bu alanda atılan adımların ülkelerin egemenliğini doğrudan etkileyebildiği bir dönem yaşanmaktadır. Bu kapsamda, dış ticaret ve sermaye hareketleri dış politikayı yönlendirdiği gibi karşılıklı etkileşim nedeniyle dış politika da dış ticaret ve sermaye hareketleri üzerinde etkiye sahip olabilmektedir.

Bu çerçevede, bu çalışmanın konusunu, küreselleşme bağlamında dış ticarete ve sermaye hareketlerindeki değişimlerin Rus dış politikasına etkileri oluşturmaktadır. Çalışma bağlamında, I. Bölümde aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

- RF'nin, küreselleşmenin yoğun olarak hissedildiği bir dönemde gerçekleşen kuruluşundan, Vladimir Putin'in 3. kez devlet başkanı seçildiği 2012 yılına kadar olan dönemde, dış politikasında hangi değişimler ve dönüşümler yaşanmıştır?
- RF'deki dış politika aktörleri ve unsurları, bu değişim ve dönüşümler üzerinde nasıl bir etkiye sahip olmuştur ve bizzat bu aktörler nasıl değişmiştir?
- Dış politikanın resmi çerçevesini oluşturan Dış Politika Konsepti bu dönemde hangi evrelerden geçmiştir?

Çalışmanın II. Bölümü ise aşağıdaki soruların yanıtlarını bulmaya odaklanmıştır:

- RF'nin kuruluşundan itibaren ithalat ve ihracatı nasıl şekillenmiştir?
- RF'nin kuruluşundan itibaren içeriye ve dışarıya yönelik doğrudan yabancı yatırımlar ve dış borçları nasıl şekillenmiştir?
- Küresel dönemde, RF'nin dış ticaretinin izlediği seyir ve dış politika gelişmeleri arasında genel bir bağlantı mevcut mudur?
- RF'nin en büyük ortak olarak dış ticaret hacmine sahip olduğu ülkeler veya ülke gruplarıyla siyasi ilişkileri, ithalat/ihracat düzeyi ve içeriğinden etkilenmiş midir?

- RF'nin uluslararası sermaye hareketlerindeki değişimler ile dış politikasında yaşanan dđnüşümler arasında bir bağlantı mevcut mudur?
- RF'nin kamu borçları dahil uluslararası borçlarının izlediği seyir ile dış politikası arasında bir ilişki kurulabilir mi?
- RF'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımların kaynak ülkeler / RF'de yerleşik kişilerin yurtdışındaki doğrudan yatırımlarının yöneldiği ülkeler ile bahse konu dönemdeki dış politikanın yönelimi arasında nasıl bir bağlantı kurulabilir?

Bu bağlamda, çalışmanın ana savı, küresel dönemde RF'nin dış ticareti ve sermaye hareketlerindeki değişimler ile dış politikasında yaşanan dđnüşümler arasında doğrudan bir bağlantı ve etkileşim olduğu yönündedir. Bahse konu iki unsur bağlamında, ithalat ve ihracatın izlediği seyir ile doğrudan yabancı yatırımlar ve uluslararası borçlar, bu çalışmanın kapsamını oluşturan 1992'den 2012'ye kadar olan 20 yıllık dönemde birbirine koşut olarak şekillenmiş olup, RF'nin gelecekteki dış politikasını anlamaya yönelik önemli izler taşımaktadır.

İki ana bölüm üzerine kurulmuş olan çalışmanın, ilk bölümde, Rus dış politikasında etkili olan aktörler ve bunların zaman içinde yaşadıkları değişim ve dđnüşümler, dış politikanın resmi çerçevesini çizen Dış Politika Konseptinin gelişimi, küreselleşme karşısında RF'nin konumu incelenmekte, böylelikle küresel dönemde Rus dış politikasında yaşanan değişim ve dđnüşümlerin anlaşılmasına çalışılmaktadır. İkinci bölümde ise RF'nin dış ticareti, ithalat ve ihracat olarak iki ayrı başlık altında önemli ithalat/ihracat kalemleri ve dış ticaret ortakları bakımından ele alınmakta, her iki unsurda dönem içinde yaşanan değişimler gözden geçirilmekte, ayrıca sermaye hareketleri bağlamında özellikle RF'ye yönelik ve RF'den dışarıya yönelik doğrudan yabancı yatırımlarda ve RF'nin dış borcunda yaşanan değişimlere değinilmektedir. Sonuç bölümünde ise her iki bölümde ele alınan unsurlar arasında doğrudan bir bağlantı kurulmasına çalışılmaktadır.

Bu çalışmada, küreselleşme olgusu 1990 sonrası dönemde ağırlığını giderek artıran gerçekliğin bir düzlemi olarak kabul edilmekte ve açıklanma/tartışılma

yoluna gidilmemektedir. Bu çerçevede, küreselleşmenin eğiliminin Rus dış politikasını çeşitli yönlerden etki altında bıraktığı ve Rus dış politikasının bir döneminin şekillenmesine önemli katkı sağladığı varsayılmaktadır. Ayrıca, çalışmada dış ticaret ve uluslararası sermaye hareketleri kavramlarının açıklanması yoluna da gidilmemekte, bu kavramların RF'ye ait istatistiksel veriler üzerinden ve RF için yorumlanması tercih edilmektedir. Bu bağlamda, tezin başlıca sınırlılığını, RF'nin 1990 sonrasındaki dış ticaret ve uluslararası sermaye hareketlerine ilişkin verilerin sağlıklı bir şekilde bulunabilmesi oluşturmaktadır.

BÖLÜM I: KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE RUS DIŞ POLİTİKASI

Bu çalışma kapsamında 1990'lı yılların başından günümüze kadar olan dönem, küreselleşmenin artan etkisine vurgu yapmak amacıyla küresel dönem olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemin en belirgin özelliği ise gelişmekte olan ülkelerin büyük miktarlarda uluslararası sermaye çeker hale gelmesi olup, gelişmekte olan ülkelerin büyüme potansiyeli özel sermayenin yönünü belirleyen en önemli etken olmuştur.³ RF, gelişmeye açık ekonomisiyle söz konusu sermaye hareketlerinin öncelikli hedefleri arasında yer alabilecek potansiyele sahiptir. Bununla birlikte, dönemselsel olarak 2013 sonrası, RF'nin Kırım'ı ilhakı, Ukrayna'da yürüttüğü hibrit savaş gibi yeni gelişmeler ayrıca ve kapsamlı olarak incelenmeyi gerektirdiğinden bu çalışmanın dışında tutulmuştur. Ayrıca, her ne kadar ülkenin dış politikasında kesinti olmadığı değerlendirilse bile Başbakan Vladimir Putin'in 2012 yılında tekrar devlet başkanlığı koltuğuna oturması yeni bir döneme işaret etmektedir. Wallender, küreselleşmenin, Rus dış politikasını şu 3 açıdan şekillendirdiğini ve böylece Rusların önemli uluslararası müttefik ve rakipleriyle güç ilişkilerini yeniden düzene soktuğunu öne sürmektedir: "Rus liderlerin dış ilişkilerdeki hedefleri, bu hedeflerin izlenmesindeki yöntemler ve RF'nin değişen gücü."⁴ Bu çerçevede, bu bölümde, küresel dönemde Rus dış politikasının anlaşılabilmesi amacıyla, öncelikle ana hatlarıyla dış politik gelişmeler, ülkenin küreselleşmeden ne ölçüde etkilendiğini anlamaya yardımcı olacağı düşünülen ekonomik gelişmelerle birlikte ele alınmakta, bu dönemde Rus dış politikasında etkili olan aktörlerin değişim ve dönüşümü incelenmekte, devamında ise resmi Dış Politika Konseptleri gözden geçirilmektedir. Dünya ekonomisindeki küreselleşme, RF Dış Politika Konseptinde kendine önemli bir yer bulmuştur. Oyunun kurallarına uyanlar için küreselleşme hem fırsatlar hem de tehditler getiren ve bu yönüyle de dikkat edilmesi gereken bir olgudur. Tsygankov'a göre, bu yönüyle küreselleşme, Rus dış politika düşünürlerinin,

³ Jacques Adda, **Ekonominin Küreselleşmesi**, çev. Sevgi İnceci, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2003, s. 158-159.

⁴ Celeste A. Wallender, "Global Challenges and Russian Foreign Policy", **The Sources of Russian Foreign Policy after the Cold War**. Boulder Colorado, Westview, 1996, s.444.

dolayısıyla da elitlerinin zihninde farklı yanıtlar bulan bir gelişmedir.⁵ İzleyen başlık altında, kuruluşundan itibaren Rus dış politikasındaki gelişmeler, küreselleşmenin ekonomik boyutuyla birlikte ele alınmaktadır.

1. KÜRESELLEŞME DÖNEMİNDE RUS DIŞ POLİTİKASINDAKİ DÖNÜŞÜM

RF'nin ilk 10 yılı, küresel ekonomiyle bütünleşme çabalarıyla geçmiştir. Ama yabancı uzmanların ülkeye akın ettiği, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi uluslararası ekonomik kuruluşların da önemli söz sahibi olduğu söz konusu reform çalışmaları⁶ sonucunda, Rus ekonomisinin dünya ekonomisine başarılı bir şekilde uyum sağladığını söylemek mümkün değildir. Nitekim RF, bu dönemde, tüm reform çabalarına rağmen sanayi üretimine dayalı bir ekonomi haline gelemediği gibi enerji kaynaklarına bağımlı bir hammadde tedarikçisi konumunu daha da pekiştirmiştir. Bu bağlamda, enerji kaynaklarından daha fazla gelir elde etmek isteyen RF için dış pazarların önemi artmıştır. Diğer taraftan sermaye sahipleri ülke dışına yüksek miktarlarda sermaye çıkarırken/kaçırırken, ekonomisi için ihtiyaç duyulan kaynağı dışarıdan sağlayan RF'nin borçları hızla yükselmiştir.⁷ Özellikle bazı stratejik sektörler ve büyük devlet işletmeleri bu dönemde tamamen özelleştirilmiştir. RF'deki işçilerin aldığı düşük ücretler ve zayıf iç piyasa Rus hammadde satıcılarının dünya piyasalarındaki temel üstünlüğünü oluşturmaktadır. Sonuçta yarım kalan bir ekonomik serbestleşme sağlanmıştır. Ancak küresel ekonomiye ve sermaye hareketlerine daha açık hale gelen Rus maliyesi de küresel gelişmelerden doğrudan etkilenmeye başlamıştır.

⁵ Andrei P. Tsygankov, "Globalization: A Russian Perspective", ed. Arlene B. Tickner, David L. Blaney, **Thinking International Relations Differently**, Londra, Routledge, 2012, s. 205.

⁶ Rus ekonomisinin serbest piyasa ekonomisine dönüşümünü sağlamak amacıyla reform çalışmaları, bahse konu uluslararası kuruluşlar başta olmak üzere Batılı uzmanların desteği ve katkısıyla yürütülmüştür.

⁷ Ülkeye yönelik uluslararası sermaye hareketleri II. Bölümde detaylı olarak incelendiğinden, burada ayrıntılı olarak açıklanması yoluna gidilmemiştir.

1.1. Batı'nın Yörüngesinde Reform Çabaları ve Batı'nın Sorgulanması

Boris Yeltsin'in devlet başkanı oluşu ve 1991 Aralık ayında RF'nin kuruluşuyla başlayan bu dönemde, RF'nin küresel ekonomik düzene eklenme isteği, dış politikaya, temel Avrupa-Atlantik kurumlarıyla ve Batı dünyasıyla bütünleşme çabaları olarak yansımıştır. Küresel sermaye hareketlerinden kendi gelişimi için pay alabilmeyi öncelikli hedef olarak belirleyen devlet yönetimi ve bu anlamda dış politika eliti, bu amaç dışındaki konularda tam bir anlayış birliğine varamamıştır. Dönem içinde geliştirilen dış politika konseptlerinin neredeyse uluslararası siyasetin gündemindeki her noktaya değinmesi, bu odak yoksunluğunu açık şekilde yansıtmaktadır. Devletin çıkarları bağlamında genel çerçevesi sağlam temellere oturtulmuş bir dış politikasının olmayışı, RF'yi, aktif olmayan ve daha çok Batı güdümünde, tepkisel politikalar izlemeye yönlendirmiştir. Bu dönemin başında, ABD'yle ilişkilerin geliştirilmesi daha önemli görülmüş, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Hindistan, Latin Amerika ya da Afrika'yla ilişkiler üzerinde pek durulmamış; BDT ülkeleri, Orta Doğu, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerse RF için taşıdıkları öneme kıyasla geçmişte gördükleri ilgiyi görememişlerdir. Nitekim aynı yapı ikinci bölümde incelendiği üzere RF'nin dış ticaret ve sermaye hareketlerinde de görülmektedir.

RF, kuruluşunu müteakip Batı'dan beklediği desteği ve ilgiyi görememesi üzerine, 1993-1994 döneminden itibaren yeni düzlemlere yönelmiş ve arka bahçesi olarak gördüğü "yakın çevresinin"⁸ siyasi önemini fark etmiştir. Bu bağlamda, 1994 yılında Çeçen ayrılıkçılara yönelik düzenlenen askeri operasyon bir kırılma noktası teşkil etmiştir. 1996 yılına kadar bu bölge üzerinde süren mücadele, sonunda Çeçenistan'ın 1999 yılına kadar fiilen özerklikten yararlandığı ateşkesle neticelenmiştir. RF'nin kendi federal birimleri üzerinde etkisini yitirmesi yakın çevresinin önemini fark etmesini de kolaylaştırmıştır. Ayrıca Batı yanlısı politikaların RF'nin birlik ve bütünlüğüne zarar verdiği

⁸ Litera, yakın çevre kavramını, yıkılışına kadar SSCB'nin parçası olan Birlik Cumhuriyetiyken, daha sonra RF'nin komşularını oluşturan devletler olarak tanımlamaktadır. Bohuslav Litera, "The Kozyrev Doctrine - a Russian Variation on the Monroe Doctrine", **Perspectives**, No. 4 (Kış 94/95), s. 45

düşüncesi yerleşmeye başlamıştır.⁹ Bu dönemde, NATO'nun eski demir perde ülkelerinde genişleme sürecine girmesi, RF tarafından kabul edilemez olarak görülmüş ve ABD'yle ilişkilerde gerginlik başlamıştır. Ancak RF'nin bu dönemde, NATO'nun genişleme sürecini engellemek için sadece yeterli gücünün değil, iradesinin bulunmadığını da not etmek gerekmektedir. Ayrıca dış politikada, Kuzey Kafkasya ve Orta Asya'da artan bir Rus siyasi ve askeri etkinliği görülmeye başlanmıştır. Ancak aynı etkinliğin dış ticaret ve sermaye hareketlerinde tecrübe edilmediği, aksine SSCB'nin dağılmasını müteakip, RF'nin yakın çevresiyle ikili ticari ve ekonomik ilişkilerinin giderek zayıfladığı görülmektedir.

Batı'yla iyi ilişkiler üzerinde kurulmaya çalışılan dış politikanın sonuç vermemesi, bunun da ötesinde NATO'nun genişlemesi ve eski Yugoslavya'da çatışmaların artması, 1995 yılından itibaren RF'nin, Batı'yla eşit temelde uzlaşma ümitlerinin yıkılmasına yol açmıştır. Yeni dünya düzeninin kuruluşunda baş rollerden birisini almak isteyen Rusların bu talebi, deyim yerindeyse karşılıksız kalmıştır. Tek kutuplu dünya düzeni bağlamında, ABD'nin, NATO'yu da kullanarak tek yanlı gerçekleştirdiği hamleler, RF'yi dünya siyasetinden dışlandığı düşüncesine itmiştir. Bu nedenle Rus dış politikası, küresel düzende kendi yerini sağlamlaştırma ve kendisi için daha uygun bir uluslararası ortam oluşturma arayışına girmiştir.¹⁰

SSCB sonrası oluşan yeni dünya düzeninde kendi yerini sağlamlaştırmak isteyen RF, 1996 yılından itibaren, ülke çıkarlarına, ekonomik ve ticari çıkarlar dahil olmak üzere, daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu çerçevede, dış politikada yeni yönelimlerle birlikte, BDT ile bütünleşme, ÇHC ve Hindistan'la daha yakın ilişkiler geliştirme isteği ön plana çıkmıştır. Bu dönem, RF'nin pragmatizmi genel dış politika prensibi olarak benimsemesiyle belirginleşmiştir. Bu bağlamda, RF ve Belarus arasında 1999 Aralık ayında imzalanan ve iki ülke

⁹ Halit Mammadov, **Stratejik-Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini**, Ankara, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2014, s. 30 (çevrimiçi), http://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/rus_dis_politika_rapor.pdf, 15 Nisan 2015.

¹⁰ Mammadov, **a.g.e.**, s. 29.

arasında Birlik Devleti adı altında bütünleşmeye gidilmesini amaçlayan anlaşma¹¹ önemli bir adım olmuştur.

RF'nin, küreselleşmenin getirdiği koşullara bakışını ve bu bağlamda dış politikasında Batı'ya olan yaklaşımını etkileyen dönüm noktası niteliğindeki gelişmelerden birisi de 1998 ekonomik ve mali krizi olmuştur. Bu bağlamda, ülkenin dış ticaret ve sermaye hareketlerinde de aynı şekilde dönüşümlere yol açan bu gelişme izleyen başlıkta ele alınmaktadır.

1.2. Kaçınılmaz Son: 1998 Ekonomik ve Mali Krizi

RF'nin, dış politikasında Batı dışındaki bölgelere açılmaya çalıştığı bu dönemde, içeride yürüttüğü ekonomik reformlar, 1990'ların sonuna doğru Ruble'yi aşırı değerli hale getirmiştir. Hammadde ihracına dayanan oligarklar bu durumda dezavantajlı bir konuma düşmüşlerdir. Bir taraftan da aşırı değerli para birimi ithalatı ucuzlatmış ve adeta patlatmıştır. Yerli sanayi sektörlerinin bu rekabete dayanması mümkün olmamıştır. RF'ye mal ihraç eden uluslararası şirketler ve ucuz ithalattan yararlanarak lüks tüketimi artıran oligarşi her halükarda bu düzenden en fazla yarar sağlayan kesimler olmuştur. Uluslararası Para Fonu, Ruble'nin devalüe edilmesinin enflasyonu patlatacağını savunmuş; RF de bu düzeni koruyabilmek için sınırlı kaynaklarını cömertçe harcamaktan çekinmemiştir.¹² Reform programları uygulanmakla birlikte, düzenli ekonomik büyüme başarısız olmuş ve zengin doğal kaynaklara rağmen devlet fakir kalmıştır. Hükümet bütçe açıklarını kapatmak için anılan fonun yanı sıra uluslararası piyasalardan daha fazla borçlanmaya başlamıştır. Bu koşullar altında, yabancı yatırımcıyı teşvik edeceği düşüncesiyle Uluslararası Para Fonu'nun sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi önerisi kabul edilmiştir. Zengin Ruslar bu gelişmeden yararlanarak ülke dışına daha fazla sermaye çıkarmaya başlamış ama karşılığında beklenen yabancı sermaye gelmemiştir.¹³ Sonuçta, sermaye kaçışı ve sanayinin gerilemesi hükümeti kaynaksız

¹¹ Mammadov, **a.g.e.**, s. 31.

¹² Boris Kagarlitski, **Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi**, çev. Esin Soğancılar, Ankara, Phoenix, 2007, s. 483.

¹³ Kagarlitski, **a.g.e.** s. 483.

bırakmıştır. Devletin bütçe açıkları hem iç hem de dış piyasadan borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışılmıştır. Devlet artık borçların altından kalkamaz hale gelmiştir. Bu dönemde, Doğu Asya'da aşırı üretimin azalmasıyla patlak veren ekonomik kriz sonucunda, uluslararası sermaye, aşırı değerli Ruble'den gelir elde etmek için RF'ye akın etmiş ve Ruble'nin değerini daha fazla artırarak ülke üzerindeki finansal baskıyı artırmıştır. Doğu Asya krizine bağlı olarak talebin düşmesi, dünya petrol fiyatlarını da olumsuz etkilemiştir. Ekonomisi hammadde ihracına dayalı olan RF, bu gelişmeden büyük zarar görmüştür. Ruble üzerindeki baskı ve kaynak sıkıntısı 1998 Ağustos ayı itibariyle sürdürülemez bir hal almıştır. Sonuç olarak, RF, iç borçlarını ödeyemeyeceğini ilan ederek, parasını devalüe etmiş ve uluslararası finans piyasalarında paniğe neden olmuştur. Rus piyasalarına yatırım yapan uluslararası oyuncular büyük zararlara girmişlerdir.¹⁴ 1998 krizi ve sonuçları, RF'nin bahsekonu dönemde ulaştığı ekonomik açıklık ve küreselleşme düzeyini çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Uluslararası finans ve mal piyasalarındaki gelişmelerden doğrudan etkilenir hale gelen RF, Doğu Asya'daki krizin etkilerini de derinden yaşamış; dış politikasında ekonomik bağımsızlığın ve gücün önemini kavramıştır. Krizi takip eden dönemde, krizden önemli dersler çıkaran yeni Rus lider Vladimir Putin, dış politikada önce temkinle hareket etmiş ve ülkenin tekrar içte güçlenmesi için uğraşmış, daha sonra Batılı ülkelerin baskılarına, bu ülkelerin samimiyetini sorgulayarak yaklaşmıştır. Bu şekilde dış politikada aşamalı olarak yaşanan dönüşüm izleyen başlık altında ele alınmaktadır.

1.3. Dış Politikada Temkin ve Yön Değişikliği: Rusya Federasyonu Sorgulanıyor

Vladimir Putin, güçlü bir ekonomik krizi takip eden dönemde devlet başkanı olmuştur. Henüz krizin etkilerinin atlatılmadığı ve ülkenin tam olarak toparlanamadığı bu dönemde, Rus dış politikası, ani bir yön değişikliği yaşamamış, tam aksine ABD'nin ve NATO'nun uluslararası terörizmle mücadelesine destek vermeye başlamıştır. Bu desteğin arkasındaki en önemli sebeplerden birisi de RF'nin Çeçenistan'daki ayrılıkçılarla mücadelesini dünya

¹⁴ Kagarlitski, a.g.e., s. 484.

kamuoyuna haklı ve mazur gösterme çabasıdır. Nitekim 1999 yılında yeniden alevlenen Çeçenistan sorunu karşısında, devlet başkanı Yeltsin, Federal Güvenlik Servisi (FSB) Başkanı Putin'i başbakan vekili atamıştır. Putin, 1999 Eylül ayında federal askeri güçleri Çeçenistan'ın başkenti Grozni'yi ele geçirmekle görevlendirmiş, 2000 Şubat ayı itibariyle de bu girişiminde başarılı olmuştur. Tüm bu olup bitenler sırasında uygulanan ve insan hakları alanında Batı'nın eleştirisine maruz kalan yöntemler, RF'nin insan hakları karnesinin sorgulanmasına yol açmıştır. RF, bu eleştirileri terörizmle mücadele ettiği gerekçesinin arkasına sığınarak yanıtlamaya çalışmıştır. 11 Eylül 2001'de ABD büyük bir terör hadisesiyle karşı karşıya kaldığında desteğini esirgemeyerek önüne gelen fırsatı değerlendirmiş, kendi iç mücadelesini uluslararası kamuoyu nezdinde haklı gösterme arayışına girmiştir. Diğer yandan, ABD merkezli dış politikanın, bilinçli ve aşamalı olarak Avrupa ülkeleriyle yakınlaşma şekline dönüşümü başlamıştır. Avrupa ülkeleriyle yakınlaşma, özellikle enerji alanındaki işbirliği nedeniyle 2003 yılından sonra hız kazanmıştır. Her iki taraf için de karlı olan enerji ticareti, RF'nin uluslar arası düzlemde, demokrasisi ve gelişmiş ekonomisiyle değil ama elindeki zengin enerji kaynaklarıyla, eşit bir oyuncu olarak kabulünde rol oynamıştır. Ancak 2004 yılından itibaren RF'nin yakın çevresinde gerçekleşen renkli devrimler RF'nin iç huzurunu fazlasıyla bozmuştur. Bu devrimlerin arkasında, başta ABD olmak üzere Batı'nın bulunduğu düşünen RF, Batı'yla ilişkilerini temelden sorgular hale gelmiş, yüksek hacimli ticaret verileri ve karşılıklı bağımlılık iyi ilişkileri garantilemeye yetmemiştir. Ayrıca bir taraftan Batı sermayesinin ülkeye kolayca giriş-çıkışı için gerekli düzenlemeleri de yapmaya çalışan RF, bunun karşılığını siyasi alanda tam olarak bulamamıştır.

2004 yılı Putin'in ikinci kez devlet başkanı seçildiği ve Rus dış politikasında bir değişimin de yaşandığı dönem olmuştur. Bu döneme kadar, RF, terörizme karşı uluslararası işbirliği çerçevesinde, NATO'nun 2001 yılında Afganistan'a müdahalesine karşı çıkmamış, bilakis lojistik destek vermiştir. Ancak bu müdahalenin ABD askerinin bölgeye kalıcı olarak yerleşmesine yol açacağını düşünen RF, bu ülkenin Orta Asya'daki varlığını sorgulamaya başlamıştır. ABD'nin bölgede askeri üsler elde etmesi Rusları ciddi anlamda rahatsız etmiş

ve NATO'yla da anlaşmazlığa itmiştir. ABD'nin, 2003 yılında Irak'ı işgali de RF'nin bu ülkeyle ilişkilerini gözden geçirmesine ve Fransa ve Almanya ile yakınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde başta Almanya, Avusturya ve Polonya gibi Orta Avrupa ülkeleri olmak üzere Avrupa'ya yönelik enerji ihracatının hızla artmakta olduğuna ve RF'nin bu sektörde ana tedarikçi olarak ortaya çıkmaya başladığını da dikkat çekmekte fayda görülmektedir. Öte yandan, Avrupa ülkeleri zaten RF'nin tüketim malzemelerinde uzun zamandır başlıca tedarikçi konumundadır.

2003 Kasım ayında Gürcistan'da gerçekleşen gül devrimiyle ABD yanlısı yeni bir yönetimin başa gelmesi, RF açısından bir başka doğrudan güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. Ayrıca yeni devlet başkanı Saakaşvili'nin Gürcistan'ı NATO'ya yakınlaştırması ve BDT'nin etkinliğini azaltmaya yönelik olarak GUAM'a¹⁵ öncülük etmesi işleri RF açısından daha da kabul edilemez hale getirmiştir. 2004 yılında Ukrayna'da gerçekleşen turuncu devrim ise bu süreci karmaşıklştırmış ve daha da hassaslaştırmıştır.¹⁶

RF, Batı'dan bir kez daha beklediğini bulamamanın etkisiyle, 2005 yılından itibaren farklı bölgelerde aktif politikalar izlemeye yönelmiştir. RF'nin yanı sıra ÇHC, Hindistan ve Brezilya'dan (BRIC) oluşan grupla ilişkiler ön plana çıkmıştır. Ayrıca Orta Asya ülkeleriyle ilişkiler, ÇHC'nin de katılımıyla oluşan ŞİÖ çerçevesinde yeni bir düzleme taşınmıştır. ABD'nin Orta Asya'daki artan varlığından rahatsız olan RF ve ÇHC'nin de etkisiyle ŞİÖ, 2005 yılında Astana Zirvesinde bir bildiri kabul etmiştir. Buna göre, ŞİÖ üyesi ülkelerdeki ABD ve Koalisyon güçlerine ait askeri üslerin kullanım süresinin belirlenmesi istenmiştir. RF, esasen ekonomik işbirliğine dayalı bir yapı olan ŞİÖ'yü Orta Asya'da istikrarın sağlanması için güvenlik stratejisinin bir parçası haline getirmeye çalışmıştır. Bir anlamda, Batı önderliğindeki küreselleşme süreci karşısında

¹⁵ Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'dan oluşan ekonomi ve demokrasi platformudur.

¹⁶ Mammadov, **a.g.e.**, s. 39.

kendisini saldırı altında gören RF, küresel güçlere bölgesel bir yapıyla karşılık vermeye çalışmaktadır.¹⁷

Rusların, 2006 yılında Paris Kulübü'ne olan borçlarını vadesinden önce kapatmaları ve 1990'lı yıllardaki mali zayıflık görüntüsüne bir son vermeleri, ülkenin siyasi egemenliğinin ve özgüveninin güçlenmesini sağlamıştır.¹⁸ RF, haklı olarak artık kendinden daha emin adımlar atar hale gelmiştir. Bu çerçevede, 2006 yılından sonra ABD'yle İran nükleer sorunu, Doğu Avrupa'da füze savunma sistemi kurulması ve Kosova sorunu etrafında şekillenen ilişkilerde, bu yeni durumun etkisi olmuştur. Nitekim devlet başkanı Putin'in 2007 Şubat ayında Münih Güvenlik Konferansında yaptığı konuşma,¹⁹ Rus dış politikasında yeni dönemin ideolojik çizgilerini tespit etmiştir. Buna göre, nükleer gücü, zengin doğal kaynakları, eğitimli nüfusu ve geniş topraklarıyla önemli bir aktör olan RF hesaba katılmadan bir uluslararası sistemin inşası mümkün değildir. RF, hem tek kutupluluğa hem de ABD'nin eski Sovyet coğrafyasında artan etkinliğine güçlü biçimde karşı çıkmaktadır.²⁰

2008'de Putin'in yerine devlet başkanı seçilen Dimitri Medvedev, daha liberal ve görünüşte Batı yanlısı bir çizgide, genç ve dinamik bir hukukçu olmakla birlikte, Putin'in dış politika çerçevesinin dışına çıkmamıştır. Putin'in devlet başkanı olduğu ilk yıllar, Yeltsin döneminden bile daha fazla Batı'yla dış politika işbirliğine açık bir yönelim göstermiştir. Medvedev, devlet başkanı olarak görev yaptığı ve Putin'in başbakanlık koltuğunda oturduğu bu dönemde, genel olarak Putin'in dış politika çizgisini sürdürmüştür.²¹

¹⁷ Helene Carrere D'encausse, **İki Dünya Arasında Rusya**, çev. Reşat Uzmen, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2013, s. 151-155.

¹⁸ Kuchins ve Zevelev, **a.g.m.**, s. 155.

¹⁹ Angus Roxburgh, **The Strongman: Vladimir Putin and the Struggle for Russia**, Londra, I B Tauris, 2014, s. 196.

²⁰ Mammadov, **a.g.e.**, s. 38.

²¹ Mammadov, **a.g.e.**, s. 41.

Medvedev'in, 2008 yılında yaptığı bir konuşmada SSCB sonrası oluşan coğrafyayı, RF için "ayrıcalıklı çıkar bölgeleri" olarak tanımlamıştır.²² Putin için de geçerli olan bu yaklaşım 2008 yılında kabul edilen resmi Dış Politika Konsepti'nde de ifade edilmiştir. Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyelikleri birer kırmızı çizgi teşkil ederken, 2008 yılında Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi de aynı şekilde Rusya'nın bu konuda ne kadar dezavantajlı hissettiğini göstermektedir. Sonuç olarak, bu yeni konsept, 2000 yılında Putin tarafından kabul edilen stratejiye öz itibarıyla oldukça yakındır. Bununla birlikte, yakın çevreye giderek artan oranda önem verilmesi, dış ekonomik ilişkilerde karşılığını bulamamış, bu ülkelerin dış ticaretinde RF'nin ağırlığı azalmaya devam etmiştir.

Yeni konseptin kabulü üzerinden henüz çok fazla süre geçmemişken, Gürcistan askeri birliklerinin Güney Osetya'ya müdahalesi, Rusya'nın müdahalesine zemin hazırlamıştır. RF'nin güç gösterisi yaptığı kısa süreli hareket sonucunda, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü zarar görmüş, RF, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanıyarak Kosova'nın bağımsızlığına kendi yöntemleriyle sert bir karşılık vermiştir.²³ Ayrıca 2009 yılında Ukrayna ile yaşanan doğalgaz krizi, Avrupa ülkelerinin enerji tedarikçisi olarak Rusya'ya olan güveni sarsmıştır.²⁴ Bu gelişmelerin sonucunda AB tarafından geliştirilen ve Ukrayna ile Gürcistan'ı da kapsayan Doğu Ortaklığı Programı, Rusya'nın yakın çevresindeki etkinliğini azaltmaya yönelik bir hamle olarak görülmüştür.²⁵ RF'nin enerji ihracatının verdiği kendine güvenle hareket etmesi aslında bumerang etkisi göstererek bu ülkelerin RF'yle olan ilişkilerini sorgulamalarına yol açmıştır.

Putin, kendisinden önce ekonomi ve dış politikada yaşanan gelişmelerden dersler çıkarmış, 2000'li yıllarda artan enerji fiyatları ve küresel ekonomik konjonktürün de etkisiyle ekonomik istikrarı sağlamada başarılı olmuştur.

²² Dimitri Trenin, "What Russian Empire?", **New York Times**, 23 Ağustos 2011, (çevrimiçi), <http://www.nytimes.com/2011/08/24/opinion/24iht-edtrenin24.html>, Alıntı yapan: Kuchins ve Zevelev, **a.g.m.**, s. 156.

²³ Merve İrem Yapıcı, **Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler**, Ankara, USAK, 2010, s. 440-441.

²⁴ Roxburgh, **a.g.e.**, s. 257.

²⁵ Mammadov, **a.g.e.**, s. 45.

2007'ye kadar olan dönemde, dış borçlar kapatılmaya başlanmış, düzenli ekonomik büyüme sağlanmış, ülkede refah artırıcı önlemler alınmıştır. Yine de ekonomideki yapısal önlemlerin yetersiz kalması RF'yi küresel krizlerin etkilerine açık bırakmış, dolayısıyla 2008 yılında yaşanan sarsıntı bu şekilde gelmiştir.

1.4. Kaynakların Yanlış Değerlendirilmesi: 2008 Ekonomik ve Mali Krizi

Alınan önlemler, 2008 yılına gelindiğinde RF'yi yeni bir küresel ekonomik krizin etkilerinden tamamen kurtarmaya yetmemiştir. ABD'deki mali krizle başlayan bu durum, artık dünya ekonomisinin bir parçası haline gelen RF'yi de etkilemiştir. RF, bu döneme ulaşırken, hammadde ve enerji ihracından önemli kaynaklar elde etmekle birlikte, bu kaynakları reel ekonomiye kazandırmak yerine başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin değerli kağıtlarına yatırarak değerlendirmekteydi. Elde edilen gelirlerin doğrudan yatırımlarda kullanılması yerine, üreticiler yurtdışı finans kuruluşlarından borçlanmayı tercih etmiştir. Bu nedenle kriz RF'ye ulaştığında, devlet borcu azalmışken, özel sektörün yüzlerce milyar dolarlık dış borcu mevcuttur. Bu borcun önemli bir kısmı ise garantör veya kreditor devlet kuruluşlarına (Gazprom, Sberbank, vb.) aittir. Söz konusu borçların ödenmesi, kriz nedeniyle önemli bir mali sorun haline gelmiştir.²⁶ Küresel ekonomik ve mali kriz, son dönemde hızla büyüyen Rus ekonomisini de yavaşlatmıştır.

2008 yılındaki Gürcistan savaşı Rusya'nın -emperyalist- dış politika emellerinin sorgulanmasına yol açarken, hemen arkasından gelen şiddetli ekonomik kriz, Rusya'nın aşırı özgüveninin frenlenmesine neden olmuştur. Neredeyse 10 yıldır devam eden sıra dışı ekonomik büyümenin, aslında Rusya'nın yapısal sorunlarına çözüm sağlamadığı ortaya çıkmıştır. Bu gelişme, Rusya'nın küresel ekonomik gelişmelere açıklık ve aynı zamanda duyarlılık derecesini de göstermiştir. Enerji kaynakları ve hammadde ihracına dayalı ekonomi bir taraftan dış politika için cesaret kaynağı iken, küresel düzene, talep ve

²⁶ Roxburgh, **a.g.e.**, s. 273.

petrol/doğalgaz fiyatları konusunda bağımlılık ölçüsünde zayıf noktası haline gelmiştir.

RF'nin ekonomik krizle sarsıldığı dönemi müteakip, bu ülkenin Gürcistan'a sert müdahalesine rağmen, ABD, 2008 yılında Obama'nın başkan seçilmesiyle birlikte, bu ülkeyle ilişkilerinde "reset" anlayışına dayalı yeni bir dönem başlatmıştır.²⁷ Medvedev'in de desteğiyle, Batı, bu dönemde Rusya'nın küresel sistemle bütünleşmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. ABD'nin çıkarlarının Asya-Pasifik bölgesine kayması ve İran nükleer sorunun çözümünde işbirliği ihtiyacı, ilişkilerdeki yapıcı işbirliğine zemin hazırlayan diğer etkenler olmuştur.²⁸

Putin, 2012 yılında yeniden devlet başkanlığına seçilmesiyle birlikte, çok kutuplu dünya sistemi inşası çabalarına devam etmiştir. 2008 yılında dünyadaki ekonomik kriz, RF'yi olduğu kadar Batı dünyasını da etkilemiştir. Batı'nın zayıf yönlerinin farkında olan Putin, dış politikasını da bu anlayış üzerine inşa etmiş, Batı'yı her türlü uluslararası platformda dengeleme yoluna gitmiştir. Bu çerçevede, 2012 yılında Putin tarafından onaylanan "RF Dış Politikasının Uygulanması İçin Gerekli Önlemler" başlıklı belge, BDT coğrafyasıyla bütünleşmenin hızlandırılması ve BRIC, G-20, G-8 ve ŞİÖ gibi uluslararası oluşumlarda daha etkin bir dış politika izlenmesini öngörmüştür. RF, yakın çevresinde Batı'nın etkinlik arayışlarına, bu bölgedeki ülkelerle işbirliğini derinleştirerek yanıt vermiştir. Bu çerçevede, 2010 yılında Kazakistan ve Belarus'un katılımıyla Gümrük Birliği'ni kurmuştur. Bu ülkeler arasındaki gümrük duvarları kaldırılmış ve 2012 itibarıyla de tek ekonomik saha oluşturulması süreci tamamlanmıştır. Ancak RF'nin BDT ülkeleri arasında en büyük ticaret hacmine sahip olduğu ülke olarak Ukrayna'nın bu sürece katılmamış olması, RF'nin Gümrük Birliğinden beklediği başarıyı sınırlandırmıştır.²⁹

Küreselleşme döneminde, RF'nin dış politikasında yaşanan dönüşümler, önceki başlıklarda ele alınmıştır. Bu dönemde, RF'nin bizzat küreselleşme olgusu

²⁷ Roxburgh, **a.g.e.**, s. 263.

²⁸ Mammadov, **a.g.e.**, s. 46.

²⁹ Mammadov, **a.g.e.**, s. 47.

karşısındaki tavrı/siyaseti ve bu tavrın süreç içerisinde nasıl şekillendiği/dönüşüm yaşadığı ise izleyen başlıkta incelenmeye çalışılmıştır.

1.5. Rusya Federasyonu'nun Küreselleşmeye Yanıtı

Demir perdenin yıkılması, küreselleşme olgusunda yeni ve ileri bir aşama olarak görülmüştür. RF'in bu dönemdeki tecrübesi, küreselleşmenin yeni aşamasının düzeyi konusunda da belirleyici bir rol oynamıştır. Liberal ekonomik düzen, Sovyet sisteminin yerini almış ve çok daha geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bununla birlikte, RF'de küreselleşmenin etkileri beklenenden biraz daha farklı olmuştur. Buna göre, RF'deki siyasi ve ekonomik yönetici elitler, piyasaların gücünü görmüş, ancak bu gücü doğrudan devlet yararına kontrol etmeye ve yönetmeye çalışmıştır. Bu anlamda, Rus devleti, küresel kapitalizmde kendisine biçilen, sermaye hareketlerini kolaylaştırıcı rolünü³⁰ farklı şekilde oynamaya çalışmıştır. Ayrıca, 2008 küresel mali krizi sonucunda RF'de küresel kapitalizme karşı duyulan şüphe SSCB'nin son dönemine kıyasla bile oldukça fazladır.

RF, 1990'larda şok terapisi reformlarını gerçekleştiren elitlerin ve Batılı uzmanların beklentilerine uygun olarak liberal bir ekonomi ve demokrasi olarak gelişmek yerine, ekonomisine sıkıca kontrol edilen oligopollerin hakim olduğu, yarı-otoriter bir petrol devletine dönüşmüştür. Kremlin tarafından devletin güvenliği için hayati kabul edilen sektörlerin varlığı ve ekonomideki ağırlığı ülkeyi bu sonuca taşımıştır.³¹ Ülkeyi, 2000-2008 yılları arasında devlet başkanı ve 2008-2012 yılları arasında başbakan ve 2012'den bu yana tekrar devlet başkanı olarak yöneten ve ülkenin halihazırdaki siyasi ve ekonomik şeklini almasında esas role sahip olan Putin, Sovyet tarzı merkezi ekonomik planlamayı açık şekilde reddetmiş, Rusya'daki hayat standartları ve devletin küresel gücünün artırılması için kapitalizme duyulan ihtiyacı ifade etmiştir.

³⁰ Örsan Ö. Akbulut, "Küresel Kapitalizm ve Devlet", **Toplum ve Hekim**, Cilt 28, Sayı 3, Mayıs-Haziran 2013, s. 171.

³¹ Alexander Kliment ve Ian Bremmer, "State Capitalism and the Future of Globalization", *World Politics Review* internet sitesi, 24.11.2009, s. 6, (çevrimiçi), <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/4688/state-capitalism-and-the-future-of-globalization>, 17 Ekim 2014.

Bununla birlikte, Putin'in anlayışına göre, kapitalizm uygulanırken devletin çıkarları iç ve dış yatırımcıların çıkarlarından önce gelmelidir.³²

Doğal olarak, RF'de devlet kontrolünün en fazla olduğu sektör enerjidir. Devletle uyumlu çalışmayan enerji oligarkları hapse atılmış, Yukos örneğinde olduğu gibi sahip oldukları işletmeler devlet kontrolüne geçmiştir. Böylece Putin'in devlet başkanlığı döneminde enerji ve kritik sektörlerdeki devlet kontrolü yüzde 50'yi aşmıştır. Enerji sektörünün yanı sıra uzay, gemi inşası, silah sanayi, sivil nükleer enerji ve diğer ileri teknoloji içeren sektörlerde de hızlı bir devletleşme yaşanmıştır. Bu sektörlerin başındaki devlet tarafından atanmış yöneticiler hızla zenginleşmiş, böylece siyasi ve ekonomik elit arasında geçişler ve çakışmalar görülmüştür. Öte yandan, 2008 yılında çıkarılan "Stratejik Sektörler Yasası"yla da yabancıların söz konusu sektörlerde kontrolü ele geçirmesinin önüne geçilmiştir.³³

2008 yılındaki ekonomik krizin etkileri, RF ekonomisinde devletin rolü, ekonominin modernleştirilmesi ve çeşitlendirilmesi konusunda bazı tartışmaları tetiklemiştir. Bununla birlikte, devlet ve ekonomi arasındaki mevcut geçişler ve çıkar ilişkileri, söz konusu reform -sağlıklı bir serbest piyasa ve tam anlamıyla küreselleşme- isteklerinin kısa vadede gerçekleşmesine imkan vermeyecek bir ölçüye ulaşmıştır.³⁴ Bu anlamda, RF'nin ilk 20 yılının küreselleşme bağlamında başarılı bir örnek olduğunu söylemek mümkün değildir.

Siyasi alanda Rusya, Batı'nın küresel demokrasi baskısından kurtulmaya çalışmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesinden itibaren, Rus yetkililer, eski Yugoslavya, Irak ve Libya gibi ülkelerde insani gerekçelerle Batı önderliğinde gerçekleştirilen hareketlerin en başta gelen eleştirmenleri olmuştur. 1990'lardaki siyasi istikrarsızlık ve 2003-2005 yıllarındaki renkli devrimler karşısında Kremlin, demokrasiye geçişin hızını, unsurlarını ve koşullarını kendisi belirlemek istemiş, dışarıdan yapılacak müdahaleleri olumlu karşılamadığını açıkça belirtmiştir.

³² Peter Ferdinand, "Russia and China: Converging Responses to Globalization" **International Affairs**, cilt 83, no. 4 (Temmuz 2007), s. 670.

³³ Kliment ve Bremmer, **a.g.m.** s. 6.

³⁴ Kliment ve Bremmer, **a.g.m.** s. 6.

“Egemen demokrasi” kavramının arkasına sığınan RF yönetimi, devletlerin iç işlerine karışmama prensibini hararetle savunmuştur.³⁵ Tek kutuplu dünyadan memnun olmayan RF liderleri, bu durumun ülkenin küresel etkisini azalttığını ileri sürmüştür. Bu çerçevede, Rusya’nın çıkarları doğrultusunda Batı dışındaki ülkelerle ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmekten geri durmamışlar, yakın çevredeki ayrıcalıklı çıkarlarını savunmuşlardır.³⁶ Bu bağlamda, Rus dış politikasında etkin olan aktörlerin dönem içindeki dönüşümleri izleyen başlık altında ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

2. RUS DIŞ POLİTİKASINI BELİRLEYEN TEMEL AKTÖRLER VE UNSURLAR

SSCB’nin dağılışı sonrasında Rus dış politikasının ana çizgisini, geçirdiği değişim ve dönüşümleri anlamının yollarından birisi de döneme hakim olan temel aktörlerin incelenmesidir. Dış politikada söz sahibi olan ve dönemsel olarak güçlenen veya güçlerini yitiren bu aktörlerin çıkarları, dış politikanın yapım sürecinde de etkili olmuştur. Rus dış politikası, rekabet halindeki iç çıkar gruplarının etkileşiminin bir sonucudur ve dünyada komünizmin yayılmasını tek hedef olarak gören Sovyet sistemine göre önemli bir ilerleme göstergesidir.³⁷ Bu çerçevede, izleyen başlıklarda, dönemler itibariyle etkinlik kazanan aktörler ve bu aktörlerin Rus dış politikasını nasıl yönlendirdikleri açıklanmaya çalışılacaktır. Bu açıklama, daha çok aktörlerin ideolojik yönelimi ve yeri geldiğinde bazı somut örnekler üzerinden, Yeltsin ve Putin’in devlet başkanlığı dönemleri kendi içinde ayrı ayrı ele alınmak suretiyle yapılacaktır.

³⁵ Tsygankov, **a.g.m.**, s. 206.

³⁶ Tsygankov, **a.g.m.**, s. 207.

³⁷ Michael Mcfaul, “Russia’s Many Foreign Policies”, **Demokratizatsiya**, cilt 7, Yaz 1999, (çevrimiçi) https://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/07-03_mcfaul.pdf, 29 Aralık 2014, s. 393.

2.1. Yeltsin ve Kargaşa Dönemi: Liderlik

SSCB, 1991 yılının sonunda dağılmış ve RF resmen kurulmuştur. Geçmişte, bir süper gücün merkezindeki yönetici unsur olan Ruslar, artık göreceli olarak daha küçük bir egemenlik sahasına sahiptir; daha az nüfus ve kaynağı kontrol etmektedir ama buna rağmen daha çok ekonomik sorunla boğuşmaktadır. Aynı zamanda küreselleşmenin hız kazandığı ve dünyanın tek süper gücü olarak ABD'nin tek kutuplu dünya düzenini şekillendirdiği bir dönem yaşanmaktadır. Bu yeni dönemde ayakları üzerinde durmaya çalışan RF'nin önündeki örnek ABD'nin öncülüğünü yaptığı Batı'dır. Rusya'nın dış politikadaki yönelimi ve dış politik aktörlerin tutumları da doğal olarak bu çerçevede şekillenmiştir.

2.1.1. Zorunlu İstikamet Batı: Uluslararası Sistem ve Aktörler

SSCB'nin parçalandığı 1991 yılının sonundan itibaren başlayan dönem, komünizmin yıkıldığı ve demokrasinin tüm dünyaya hakim olacağı düşüncesinin genel kabul gördüğü bir dönemdir. Bu dönemin baskın özelliği ve RF'nin politikalarına da yön veren unsur küreselleşme olgusu olmuştur. Bu ortamda, küreselleşme eğilimini yakalamak isteyen RF'nin öncelikli hedefi bölgesel ve küresel bütünleşme eğilimlerine uyum sağlamak ve ekonomik çıkarlara öncelik vermek olmuştur.³⁸ Özgürlük için savaştan bir lider imajına sahip yeni devlet başkanı Boris Yeltsin ise bu hedefin gerçekleştirilmesinde öncü rolü üstlenmiştir.

RF'yi küreselleştirmek için belirlenen yöntem ise "şok tedavisi" olarak adlandırılmıştır.³⁹ SSCB'nin son döneminde Gorbaçov tarafından hayata geçirilen "perestroyka" reformlarının beklenen ekonomik düzelmeyi sağlayamaması, bu alanda iyileşmenin ancak radikal bazı adımlarla başarılacağı düşüncesini ön plana çıkarmıştır. Batı yanlısı görüşün önde gelen temsilcisi Boris Yeltsin'in iktidara gelmesiyle birlikte, söz konusu radikal adımlar, Batı kurumlarının -başta Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası

³⁸ Bobo Lo, **Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era; Reality, Illusion and Mythmaking**, Londra, Palgrave Macmillan, 2002, s. 4.

³⁹ Paul J. Saunders, "Why 'Globalization' Didn't Rescue Russia." **Policy Review**, No. 105, Şubat 2001, s. 29.

olmak üzere- rehberliğinde ivedilikle uygulamaya konulmuştur. Bu sürecin daha kolay yürütülebilmesi için Yeltsin, 1991 sonlarında bir yıllığına Rus parlamentosundan kanun niteliğinde kararname çıkarma yetkisi almıştır. Bu yetkiye dayanarak, “şok terapi”yi hızlı bir şekilde uygulamaya koymuştur.⁴⁰ Bu çerçevede, rekabeti ve serbest piyasa ekonomisine geçişi sağlayacağı düşünüldüğünden, fiyatlar serbest bırakılmış ve dış ticaret liberalleştirilmiş, özel mülkiyetin ve yabancı yatırımcıların teşviki için özelleştirmelere başlanmış, Rus para birimi ruble konvertibl yapılmış, diğer taraftan da rublenin değerinin korunması için para emisyonu ve hükümet harcamaları üzerinde sıkı kontroller getirilmiştir.⁴¹ Sıkı para ve mali politikaları uygulaması çerçevesinde, devlet teşviklerinde azaltmaya gidilmesi ve bütçe açığının dış borçlanma yoluyla karşılanması öngörülmüştür. Burada en önemli unsur, planın uygulamaya konulabilmesi için Batı'nın -dış borç şeklinde- sağlayacağı destek fonlarıdır. Doğal olarak, bu ihtiyaç, RF'yi dış politikasında Batı'ya dönük ve Batı'yla uyumlu hareket etmeye zorlayan bağımlı bir konuma getirmiştir.

Batı yanlısı dış politika taraftarları, demokrasi, serbest piyasa ekonomisi ve insan hakları gibi Batı değerlerinin de RF tarafından benimsenmesini istemişler, bunun için yapılması gerekenin Batılı ülke ve kurumlarla yakın ilişkiler geliştirilmesi olduğunu ifade etmişlerdir. RF'nin iç sorunları kadar dış politik sorunlarının da Batı'yla işbirliği yaparak çözülmesi gerektiğini savunan bu grubun önde gelen temsilcileri, dışişleri bakanı Andrei Koziryev, başbakan Yegor Gaydar ve özelleştirme bakanı Anatoliy Çubais olmuştur. RF'nin uluslararası sistemle bütünleşmesi gerektiğine inanan bu grup, ülkenin eski Sovyet coğrafyasıyla olan ilişkilerini ise ikinci planda tutmuş, bu çevreye yönelik etkinliğin Batı'da yayılcı bir girişim olarak algılanmasından ve RF'nin dışlanmasından endişe etmiştir.⁴²

Zengin doğal kaynakları, eğitilmiş nüfusu, dönemin serbest medyası, hızlı ve radikal bir ekonomik reform programı izlemeye kararlı yönetimiyle, 1992 yılındaki perspektiften RF'nin küreselleşme açısından “kolay” bir vaka olacağı

⁴⁰ Yapıcı, **a.g.e.**, s. 22.

⁴¹ Saunders, **a.g.m.**, s. 29.

⁴² Yapıcı, **a.g.e.**, s. 149.

düşünülmüştür.⁴³ Ancak bu dönüşümün sanıldığı kadar kolay gerçekleşmeyeceği kısa sürede anlaşılmıştır. Reformlar beklenen sonuçları doğurmadığı gibi hiperenflasyon, Gayrisafi Milli Hasıla'da (GSMH) ve dış ticarete hızlı bir düşüş ve halkın temel ihtiyaçları bile zor temin eder hale gelmesiyle neticelenmiştir. ABD'nin RF'ye yönelik politikasının koordinasyonundan sorumlu olan Strobe Talbott, bu durumu, Rusya'nın "daha az şok ve daha fazla tedaviye" ihtiyaç duyduğu şeklinde tespit etmiş, aşamalı bir reform planı uygulanmasının yerinde olacağını belirtmiştir.⁴⁴ Yine bir başka çalışmada, dönemin dış politikasında hakim anlayışın, birçokları için Rusya'nın yakın zamanda tam bir Batı ülkesi olacağı ümit ve beklentisiyle dış politika hedeflerini Batı'yla koşut hale getirmek olduğu kaydedilmiştir. Ancak bu görüşün etkisini yitirmesi çok uzun sürmemiş ve Rus egemenliği, devlet için daha büyük rol, büyük devlet statüsüne geri dönme ve bağımsız güç olma gibi hedefler, yeniden Rus siyasetine egemen olmaya başlamıştır.⁴⁵

Sonuçta, SSCB'nin yıkılmasını izleyen bu dönem, hem reform çalışmalarının hızla başarıya ulaştırılması hem de sürecin mali açıdan takviyesi için RF'yi Batı'nın desteğini aramaya itmiş ve Batı yanlısı dış politikayı bir anlamda zorunlu kılmıştır. Batı ülkeleri ve kurumlarıyla ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atılmış, SSCB'nin yayılmacı emellerinin RF tarafından devam ettirildiği izlenimi oluşturabilecek şekilde, eski Sovyet coğrafyasına yönelik aktif bir dış politikadan kaçınılmış ve ABD'nin bölgeye yönelik tek yanlı girişimleri tam olarak sorgulanmamıştır. İzlenen bu politikaların ekonomide beklenen iyileşmeleri tam olarak sağlayamaması sonucunda Batı yanlılarının eli zayıflamış, Batı yanlısı politikalara karşı olan grupların sesi ise daha fazla çıkmaya başlamıştır. İzleyen başlık altında söz konusu itirazlar ve bu itirazları ortaya koyan aktörler ele alınmaktadır.

⁴³ Saunders, **a.g.m.**, s. 30.

⁴⁴ Saunders, **a.g.m.**, s. 29.

⁴⁵ Kuchins ve Zevelev, **a.g.m.**, s. 149.

2.1.2. Batı Yanlısı Politikalara İtirazlar: Ulusal Aktörler ve Unsurlar

1991-1992 yıllarında uygulanan reform programının beklenen hızlı iyileşmeyi sağlayamaması, Batı'yla bütünleşmeyi öncelikli hedef olarak belirleyen politikaların geri plana itilmesine neden olmuştur. Bu gelişmede, büyük ölçüde Batı'dan piyasa ekonomisi ve demokrasiye geçiş için beklenen yardımın istenen düzeyde gelmemesi etkili olmuştur.⁴⁶ Sonuçta, Batı yanlısı devlet başkanı Yeltsin ve hükümetine karşı muhalefetin -özellikle de Parlamentodakilerin- elini güçlendirmiştir. Devlete ait işletmeler, teşviklerin kısılması ve fiyatların serbest bırakılması nedeniyle ürünlerin fiyatlarının artması ve bu ürünlere yönelik talebin azalmasıyla birlikte ciddi bir darboğazla karşı karşıya kalmışlardır.⁴⁷ Belirtilen dönemde, ülkede sanayi üretiminin önemli bir kısmının söz konusu devlet işletmelerine ait olduğu göz önünde bulundurulduğunda, muhalefetin nedeni ve talepleri daha iyi anlaşılabilir.

Devlete ait sanayi kuruluşları, beklentilerini milletvekilleri aracılığıyla Parlamento'ya taşımış ve şok terapisi olarak adlandırılan reform programına yönelik muhalefete başlamışlardır. Bu muhalefet nedeniyle, Yeltsin iktidarı, yönetimde değişime gitmek ve muhalefeti memnun edebilecek bazı isimleri hükümete kabul etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca, yine bu grubun etkisiyle, bu grubun içinden birisi olarak görülen Viktor Çernomırdin Aralık 1992'de başbakan olarak atanmıştır. Parlamento'nun etkin bir muhalefet izlediği 1992 yılı sonunda Yeltsin'e daha önce verilmiş olan kanun hükmünde kararnamelerle ülkeyi yönetme yetkisi de iptal edilmiştir. Sonuç olarak, yürütme gücünü paylaşmak zorunda kalan Yeltsin iktidarı, 1993 yılı boyunca Parlamento ile zorlu bir mücadeleye girişmiştir. Doğal olarak, temel politikalar itibariyle sorgusuz-sualsiz Batıcılığa karşı çıkan ve Parlamento'da etkin olan sanayi lobisiyle Batı yanlısı devlet başkanı Yeltsin iktidarı arasındaki mücadelenin, ülkenin dış politikasına da yansımaları olmuştur. Liberal reform yanlılarının bir anlamda yenilgisiyle sonuçlanan bağımsızlığın ilk yılı, Rus dış politikasını ulusal çıkarların önceliği ve etki alanının genişletilmesi gibi daha geleneksel realist bir çizgiye çekmiştir. Bu

⁴⁶ Mcfaul, **a.g.m.**, s. 399.

⁴⁷ Fred Weir, David M. Kotz, **Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu: Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya**, çev. Cemile Çakır, İstanbul, Kalkedon, 2012, s. 247.

bağlamda, ekonomik ve askeri gücün, yumuşak güç unsurlarına göre ağırlığı artmış, Rus hükümet yetkilileri için 1993 yılından itibaren baskın dış politika paradigması realizm haline gelmiştir.⁴⁸ Nisan 1993'te kabul edilen Rus Dış Politika Konsepti bu mücadelenin izlerini taşımaktadır. Buna göre, RF, Batı'dan farklı ve benzersiz bir medeniyet olarak, ABD'nin tek kutupluluk anlayışına karşı farklı ittifaklara gitmesi ve yine Batı medeniyeti ile bütünleşmeyi amaçlamakla birlikte bunu "şok terapi"lerle değil tedrici bir şekilde yapması, Batı'yla işbirliği yaparken çıkarlarını esas alması, "yakın çevre"yle bütünleşmeyi öncelikle gerçekleştirmesi, gerektiği savunulmaktadır.⁴⁹ Daha kapsamlı incelemeyi hak eden Dış Politika Konseptleri ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Parlamento ve devlet başkanı arasındaki güç mücadelesi, 1993 Ekim ayında Devlet Başkanı'nın ordunun da desteğiyle Parlamento'yu -bombalayarak-feshetmesi ile sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, Parlamento seçimlerinde, RF'nin dünyadaki etkinliğini yeniden imparatorluk kurmasına ve bu bağlamda Batı karşıtlığına bağlayan otoriter gruplar -komünistler ve radikal milliyetçiler- büyük bir başarı kazanmıştır. Sanayi lobisi ve Batı yanlıları ise güç kaybetmiştir. Yeniden yapılan Parlamento seçimleriyle birlikte, yeni Anayasa da onaylanmıştır. Buna göre, yönetim sistemi yarı başkanlık sisteminden güçlü başkanlık sistemine dönüştürülmüştür. Bu yeni sistem, yetkileri artırılan devlet başkanına -Boris Yeltsin'e- geniş bir hareket alanı sağlamıştır. Bu sayede, radikal reformlar, artık geniş halk desteğine ihtiyaç duyulmaksızın yeniden başlatılabilecek duruma gelmiştir.⁵⁰ Ancak, yeni dönemde başta ordu ve yeni türeyen oligarklar olmak üzere bazı aktörler, Başkanın gücü üzerinde sınırlayıcı rol oynamıştır.

⁴⁸ Kuchins ve Zevelev, **a.g.m.**, s. 153.

⁴⁹ Konseptsiya Vneşney Politiki Rossiyskoy Federatsii, 23.04.1993, (Erişim), http://www.gumer.info/bibliotek/Buks/History/nov_history_evropa_usa/29.php, 17 Nisan 2015.

⁵⁰ Olga Garanina, "Russia between transition and globalization", s. 3, (Erişim), <http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/18/28/20/PDF/pub07029.pdf>, 12 Ekim 2014.

2.1.3. Ordunun Etkisi ve Dış Politika Aktörü Olarak Oligarklar

Kasım 1993'te kabul edilen askeri doktrin, otoriter bir çizgiyi temsil eden ordunun ülke siyasetinde daha etkin bir konuma gelmekte olduğunu göstermiştir. Buna göre, RF'nin tehdit durumlarında yakın çevresine askeri müdahalede bulunabilmesine zemin hazırlanmıştır. Aralık 1994'te başlayan Çeçenistan'a sert müdahalesi bu gelişmelerin bir sonucu ve dış politikada ordunun artan etkisinin en önemli göstergelerinden birisi olmuştur. Ordunun etkisi, *ekonomik çıkarlar temelinde olduğu sürece* Batı'yla ilişkilerin geliştirilmesini savunan oligarkların ortaya çıkmasına dek devam etmiştir. Ancak RF'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi zorluklar, ülkenin Batı'dan tamamen farklı politikalar izleme ve Batı'yla doğrudan karşı karşıya gelme konusunda çok da fazla seçeneğe sahip olmadığını göstermiştir.

Yine bu dönemde, reform çabaları bir kenara bırakılarak, özellikle silah sanayi ve tarım sektörü temsilcilerinin de etkisiyle bu iki sektöre devlet teşvikleri sağlanmış, para politikası gevşetilmiş ve sonuçta enflasyon büyük boyutlara ulaşmıştır. Bu bağlamda artan kaynak ihtiyacının karşılanması için iç ve dış borçlanma yoluna gidilmiş, Batılı finans kurumlarıyla daha yakın bir ilişki geliştirilmiştir. Bu ilişkinin bir sonucu ve Batılı finans kurumlarının da tavsiyesiyle, ekonomiye kaynak yaratmak amacıyla özelleştirmeler hız kazanmıştır. 1994 yılı itibariyle, RF sanayi üretiminin %62'sinden ve işgücünün %50'sinden fazlasını temsil eden sanayi kuruluşları özelleştirilmiş; işçiler ve yöneticiler söz konusu sanayi kuruluşlarının %75'ine sahip olmuşlardır.⁵¹ Özelleştirmede izlenen, bankalara borç karşılığında önemli devlet işletmelerinin hisselerinin devri yöntemi, ülkede yeni bir güç odağının daha ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devlet işletmelerine, içeriden edindikleri bilgi sayesinde, değerinin çok altında sahip olan bu grup -oligarklar- kısa bir süre içerisinde çok büyük bir ekonomik güce ve buna bağlı olarak siyasi etkiye sahip olmuştur.⁵²

⁵¹ Stuart Goldman, "Russian Political, Economic and Security Issues and U.S. Interests", ed. Eduardo B Gorman, **Russian Political, Economic, and Security Issues: NATO and the Issue of Russia**, New York, Nova Science Publishers, Inc., 2010, s. 129.

⁵² Garanina, **a.g.m.**, s. 11.

1996 seçimlerinden sonra, ülkede siyaseti de finanse eden oligarklar, dış politikanın en önemli aktörlerinden birisi haline gelmişlerdir.

Oligarklar ülke siyasetinde söz sahibi olmalarıyla birlikte, hükümette de önemli mevkiler elde etmiştir. 1996 seçimlerinde Parlamento'da otoriterlik yanlısı kesimlerin başarılı olması sonucu devlet başkanı Yeltsin, hükümette değişikliğe giderek Batıcılar ve otoriter kesimler arasında bir noktada -daha doğrusu merkezde- duran Yevgeni Primakov'u dışişleri bakanlığına atamıştır.⁵³

Primakov'un öncülüğünü yaptığı ve Rusya'nın eski gücüne kavuşması gerektiğini savunan anlayışa göre, aslında Batı tecrübesi tam olarak reddedilmemekte ve ülkenin Batı'dan öğreneceklerinin bulunduğu düşünülmektedir. Batı'dan teknoloji ve yatırım çekilebilir ve böylece Batı ile rekabet edilecek düzeye gelinebilir. Tek kutuplu dünya görüşü ise kabul edilmemektedir. Primakov, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) eski Sovyet coğrafyasında genişlemesine karşı çıkmış; ABD'nin küresel egemenliğine karşı RF'nin ÇHC, Hindistan gibi devletlerle işbirliği yapması gerektiğini savunmuştur.⁵⁴ Rusya sadece kendi bölgesinde -yakın çevresinde- değil küresel düzlemde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), G-8 ve G-20 gibi platformlarda da etkin rol oynama kapasitesine sahiptir. Yine de Rusya küresel ekonomiyle tam bütünleşme yerine, küreselleşmeye bir miktar temkinle yaklaşmaktadır.⁵⁵ Ancak Primakov'un eski Sovyet coğrafyasına öncelik tanıyan politikaları, oligarkların Batı yanlısı dış politika anlayışı ve Batı desteğine dayanılarak yürütülen ekonomi politikaları nedeniyle tam olarak uygulama zemini bulamamıştır.

Enerji ve metalürji gibi Rus ekonomisindeki önemli sektörleri kontrol eden oligarkların temel amacı Batı sermaye ve pazarlarına ulaşmaktır. Bu amaçlar dünya ekonomisiyle bütünleşmeyi zorunlu kıldığından Batı'yı merkeze alan bir dış politika izlenmesi de zorunlu hale gelmiştir. Bu çerçevede, RF, NATO'nun genişlemesine yönelik itirazlarını kaldırmış, İran politikası ve silahsızlanma

⁵³ Yapıcı, **a.g.e.**, s. 450.

⁵⁴ Goldman, **a.g.m.**, s. 130.

⁵⁵ Kuchins ve Zevelev, **a.g.m.**, s. 150.

konularında ABD'yle aynı doğrultuda politikalar izlemeye başlamış; ABD RF'nin yakın çevresi üzerinde daha etkin hale gelirken, RF bu bölgedeki etkinliğini kaybetmiş ama 1998'de G-7 platformuna (Rusya ile birlikte G-8) kabul edilmiştir. G-8 üyeliği, RF'nin dünya pazarlarına açılmasını kolaylaştırdığı için oligarkların desteğini almıştır.⁵⁶

“Şok terapisi” döneminden sonra ikinci kez güç kazanan Batı yanlısı aktörler, 1998 yılında Asya'daki ekonomik krizin RF'ye sıçramasıyla birlikte güç kaybetmiştir. Bütçe açığının kapatılamaması ve RF'nin borçlarını ödeyemez duruma düşmesi sonucunda oligarklar krizde büyük zarar görmüştür. Batı yanlılarının hezimetini karşısında Yevgeni Primakov bu kez başbakanlık koltuğuna oturmuştur.⁵⁷ Bu dönemde, NATO-Rusya ilişkileri askıya alınırken, RF, ÇHC ve İran gibi ülkelerle ABD'ye karşı denge arayışına girişmiştir.⁵⁸

Kriz döneminde iç ve dış politikada güçlenen diğer bir odak da federal birimlerin liderleri olmuştur. Krizden zarar gören federe birimlerin yöneticileri, merkezi hükümetin yetersizliği nedeniyle doğrudan başka ülkelerle ilişki kurmaya ve çoğu zaman merkezi hükümetle çelişen dış politikalar izlemeye başlamışlardır. Bu yeni aktörlerin ortaya çıkışı, dış politikada RF'nin elini zayıflatmıştır.

Rus toplumu ve ülke yönetimi, 1998 ekonomik krizi ve 1999 yılında Çeçen ayrılıkçıların terör saldırılarından çok önce aslında küreselleşmeyi sorgusuz sualsiz benimsemenin Rusya'ya faydasını sorgulamaya başlamıştır. Dünya ekonomisine açılmak, Rusya'yı dünyadaki finansal gelişmelere ve özellikle de krizlere karşı zayıflatmıştır. Uluslararası ticarete açık olmak, ödemeler dengesinde büyük açıklara ve ulusal sanayinin gerilemesine yol açmıştır. Hepsinden önemlisi, şok terapisi ve Batı'nın diğer tavsiyeleri bir avuç oligark dışında pek az kimseye fayda sağlayan bir ekonomik sistem doğurmuştur. Bu

⁵⁶ Yapıcı, **a.g.e.**, s. 451.

⁵⁷ Weir ve Kotz, **a.g.e.**, s. 409.

⁵⁸ Yapıcı, **a.g.e.**, s. 455.

durumda aslında birçok kesim açısından memnun olunacak pek de bir şey yoktur.⁵⁹

Bu koşullar altında, Batı'nın tavsiye ve politikalarına tabi olmanın RF'ye pek de bir fayda getirmediği, aksine ülkenin çok büyük sıkıntılar çekmesine yol açtığı görülmüştür. Bu dönem, RF açısından hem ekonomide hem de dış politikada birçok hayal kırıklığını içinde barındırmaktadır. Ayrıca ekonomide zayıf olan ve siyasi açıdan tam bir istikrara kavuştuğunun söylenmesi mümkün olmayan ülkenin dış politikasında aktif olmasını beklemek de zaten mümkün değildir. Devletin zayıflaması, küreselleşmenin getirdiği tehditlere karşı ülkeyi savunmasız bırakmıştır. Terörizm ve bölgesel istikrarsızlık, yeni dönemde ülkeyi en fazla meşgul edecek tehditler olarak zihinlerde yer bulmuştur. Bu dönemde, genel olarak ekonomik zayıflıklarla mücadele etmek zorunda kalan RF, etkin bir dış politika da izleyememiştir. Bir yandan dışarıdan borçlanma yoluyla gelecek mali desteğe ve hammadde ihracatı yoluyla ülkeye girecek dövize muhtaç durumda olan bu ülkenin aksi yönde hareket etmesi olanak dışıdır. Bu dönemde, dış ticaretteki belirli kalemlere ve uluslararası sermaye girişine görülen bağımlılık, ülkenin gelecekte izleyeceği ekonomi politikalarını etkilemiştir. Daha önemlisi ise 2000'li yılların başından itibaren bu bağımlılığın artan hammadde fiyatlarıyla bir zenginliği de beraberinde getirmesiyle RF'nin dış politikada rahat bir tutum izlemesine zemin hazırlamıştır.

Bu dönemin sonunda devlet başkanlığı koltuğuna oturan Vladimir Putin'in gelişi, izlediği politikalar ve küresel konjonktür, geçmişin hatalarını tekrar etmeme ve düzeltme arayışına sahne olmuştur. Bu bakımdan, Putin'li yıllar, izleyen başlık altında incelenmektedir.

2.2. Putin ve Güvenlik Kökenli Kadroların Yönetiminde Güç ve İstikrar Dönemi

Putin'in göreve gelmesiyle başlayan yeni dönemde, aslında küreselleşmenin getirdiği gerçekliklerde bir değişiklik yaşanmamıştır. Ancak ülkenin bu

⁵⁹ Wallander, **a.g.m.**, s.456.

gerçekliğe bakış açısı ve ele alış şeklinde, geçmiş dönemin sorunlarının hafızalarda tazeliğini koruması nedeniyle bir değişim yaşanmıştır.⁶⁰ "Putinizm" bir ideoloji olarak, 1990'lı yılların kötülenmesine dayalı olmakla birlikte, söz konusu dönemin üç temel projesi olan piyasa ekonomisine geçiş, demokratikleşme ve uluslararası sistemle bütünleşme kaldığı yerden devam etmiştir.⁶¹ Bununla birlikte, artan petrol fiyatlarının getirdiği zenginleşme aşamalı olarak kendine güveni de sağlamıştır.

Bürokrasiye boğulmuş ve özellikle enerjide tekel haline gelmiş bu "petro-devlet" kendisini Venezüella ve Bolivya gibi üçüncü dünya ülkeleriyle bir ittifakının içinde bulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. RF yönetimi, aynı zamanda bir miktar devlet kapitalizmini, oligarklardan ve çıkarları doğrultusunda hareket eden uluslar üstü güçlerden soyutlamak için ödenecek küçük bir bedel olarak görmüştür.⁶²

Putin, devlet başkanlığının ilk yılında Primakov'un dış politika çizgisini devam ettirmiş, ancak 2001 yılından itibaren Rusya'nın dış politika ve güvenlikte ana çizgisini Batı ve özellikle de ABD'ye çevirmiştir. Putin, Rusya'nın ekonomik olarak yeniden canlanmasını, sanayileşmiş ileri demokrasilerin baskın olduğu küresel ekonomik sistemle bütünleşmesinde görmüştür. Bu bütünleşmenin ABD ile gerginlik yaşayarak başarılamayacağı ortadadır. Bu anlayışın en büyük yansıması, 11 Eylül sonrasında Rusya'nın uluslararası terörizmle -El Kaide ve Taliban- mücadelede ABD'ye desteğini sunmasıyla belirginlik kazanmıştır. Moskova, bu dönemde NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa'da hızla genişlemesinden memnun olmamakla birlikte, bir şekilde bu yeni koşullara uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Putin'in ikinci başkanlık dönemi ise ilişkilerdeki bu iyimser havanın bozulmasıyla şekillenmiştir. Ekonomik durumu düzelen Rusya artık dünya siyasetinde daha fazla söz sahibi olmak istemektedir. Ayrıca Gürcistan ve Ukrayna'daki renkli devrimlerle Kosova'nın

⁶⁰ Wallander, **a.g.m.**, s.457.

⁶¹ Richard Sakwa, "Russia's Identity: Between the 'Domestic' and the 'International'." **Europe-Asia Studies**, cilt 63, Ağustos 2011, No. 6, s. 961.

⁶² Sakwa, **a.g.m.**, s. 964.

bağımsızlığı konuları ilişkileri geren diğer unsurlar olmuştur.⁶³ Sonuç olarak, Putin döneminde, Yeltsin dönemine göre RF dış politikasında değişim ve dönüşümlerin çok daha belirgin hale geldiğini söylemek mümkündür.

Putin dönemindeki değişim ve dönüşümleri en fazla etkileyen, bir anlamda RF'nin kendine güvenini sağlayan unsur, yüksek oranlı dış ticaret fazlalarıdır. Hammadde ihracatına dayalı olarak, büyük çoğunluğu devlete ait enerji şirketleri tarafından sağlanan ticaret fazlaları, devletin elindeki fonların ve merkez bankasındaki resmi rezervlerin katlanarak artmasını sağlamış, ülkeyi ekonomik şoklara karşı daha dayanıklı hale getirmiştir. Nükleer bir güç olan RF'yi sıcak bir çatışmayla karşısına almak istemeyen Batı'nın elindeki en büyük koz sermayeye dayalı ekonomik güçtür. Elindeki uluslararası sermayeye ve dış ticarete dayalı enstrümanları bir dış politika aracı olarak kullanmaktan çekinmeyen Batı, gerektiğinde RF'ye karşı da bu enstrümanları kullanma yetisine sahiptir. Bu gerçeğin farkında olan RF'nin en büyük güvencesi ise 2000 yılların başından itibaren elinde biriken ihracat gelirlerine dayalı fonlardır.

Yeltsin sonrası dönemin en önemli aktörü olan ve diğer aktörleri de şekillendiren aslında bizzat Putin'in kendisidir. Putin'in önce 1999 yılında kısa bir süreliğine başbakan, sonra da 2000 yılında devlet başkanı olarak ortaya çıktığı bu dönemde devletin önceliği, hem iç hem de dış politikada çok başlılığın önlenmesi amacıyla merkezi hükümetin güçlendirilmesi olmuştur. 1999 yılında RF'nin ekonomik krizden çıkması ve sanayi üretiminde başlayan artış, RF'nin en önemli ihraç kalemi olan hammadde/enerji kaynakları fiyatlarındaki yükselme, kurlar nedeniyle ithalatın düşmesi ve ihracatın artması sonucunda ülke ekonomisi önemli bir büyüme oranı yakalamış ve dış ticarete fazla vermeye başlamıştır. Ayrıca, kriz nedeniyle borçların azalması ve faizlerin düşmesi de sürece önemli katkı sağlamıştır.⁶⁴ Ekonomide konjonktürün sağladığı bu olumlu ortam, uygulamak istediği politikalar konusunda Putin'in elini sağlamlaştırmıştır.

⁶³ Goldman, **a.g.m.**, s. 130

⁶⁴ Wallander, **a.g.m.**, s. 457.

Piyasa ekonomisine geçişi destekleyen Putin'in temel hedefleri ülkeye yabancı sermayeyi çekmek, ekonomideki oligarşi egemen yapıyı kırmak, diğer ülkelerle başta ticari olmak üzere ikili ilişkileri geliştirmek ve RF'nin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliğini gerçekleştirmek olmuştur. Bu çerçevede, öncelikle ülke yönetiminde, devlet otoritesine meydan okuyan oligarklar ve federe birimlerin liderleriyle mücadele öncelik teşkil etmiştir. Federe birimlerin liderleriyle mücadele kapsamında, 89 federe birim 7 ana bölgeye ayrılarak, bölgelerin başına merkezden, güvenlik kuruluşları kökenli devlet başkanı temsilcileri atanmış, böylece merkezin yerel yöneticiler üzerindeki etkisi güçlendirilmiştir. Ayrıca, bölge liderlerinin Federasyon Konseyi üyelikleri sona erdirilmiş, devlet başkanına, federe birimlerin meclislerini ve yöneticilerini, belirli koşullar altında, görevden alma yetkisi tanınmıştır.⁶⁵

Siyasete müdahil olan oligarkların saf dışı edilmeye çalışıldığını, müdahil olmayanlara ve devlet otoritesini (yani Putin'in gücünü) tanıyanlara ise dokunulmadığını belirtmek gerekmektedir. Mikhail Hodorkovski, Boris Berezovski ve Vladimir Gusinski, bu bağlamda Putin'in otoritesini tanımamakta direnen ve bu nedenle saf dışı bırakılan oligarklar olarak ön plana çıkmışlardır. Örneğin, petrol devi Yukos'un patronu Hodorkovski, Putin karşıtı siyasi hareketleri desteklemiş, Putin'in bazı fiillerini açıktan eleştirmiş ve gelecekte siyasete girebileceğinin işaretlerini vermiştir. Hodorkovski, 2003 yılında vergi kaçırmak ve benzeri suç isnadıyla tutuklanmış, 2004 yılında ise mahkeme sonucunda 9 yıl hapse mahkum edilmiştir.⁶⁶ Böylece, devlet başkanının işadamları arasından siyasi bir rakip tanımadığı herkese zorla da olsa kabul ettirilmiştir. Diğer yandan, vergilerini ödeyen ve siyasete karışmayan oligarklar ise Putin'den zarar görmeyeceklerine dair güvence almışlardır. Bu yolla oligarklar karşısında aşınmış olan devlet otoritesini yeniden tesis eden Putin, yabancı yatırımcılara da kendince güvenli bir zemin hazırlamıştır.

Enerji sektöründeki tam devlet kontrolünü tesis etmek suretiyle enerji politikalarını devlet tekeline alan Putin iktidarı, bu yolla önemli bir dış politika

⁶⁵ Garanina, **a.g.m.**, s. 7.

⁶⁶ Goldman, **a.g.m.**, s. 123.

aracını da elde etmiştir. Bu çerçevede, boru hatları ve enerji ihracı RF'nin yakın çevresine -özellikle Ukrayna ve Gürcistan'a- karşı kullanılan bir silaha dönüşmüş, Putin'in gücünü pekiştirmiştir.⁶⁷

Putin, Parlamento'nun geçmiş dönemdeki güçlü muhalefetini ortadan kaldırmak amacıyla Birleşik Rusya adı altında bir parti kurulmasına ön ayak olmuştur. Söz konusu parti, Putin dönemindeki seçimlerden güçlenerek çıkmış ve Parlamento'da çoğunluğu ele geçirmiştir. Ayrıca, Parlamentodaki parti sayısını ve bölünmüşlüğü azaltacak yeni mevzuat kabul edilmiştir. Böylece Rus parlamentosu Duma'da da kontrol sağlanmıştır.

Belirtilen dönemde, güvenlikle ilgili kurum ve kuruluşlardan (ordu, güvenlik servisleri ve savunma bakanlığı, vb.) gelen yöneticiler -Siloviki- başkanlık idaresi ve hükümette daha fazla ve önemli görevler almaya başlamışlardır. Bu da ülkeyi, özellikle dış politikada güvenlik odaklı politikalar izlemeye yönlendirmiştir.

Enerji ve metalürji gibi stratejik sektörlerde, devletin tutarlı bir politika izlemesini zorlaştıran oligark hakimiyeti, yapılan operasyonlar ve devletin bu sektördeki işletmelerin hisselerini elde etmesiyle aşamalı olarak kırılmıştır. Özellikle enerjide devlet tek söz sahibi haline gelmiş, böylece enerji önemli bir dış politika aracı olarak Putin'in yakın çevreye ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerine karşı elini güçlendirmiştir. Ayrıca, ele geçirilen işletmelerin başına güvenlik kökenli yöneticilerin geçmesi ve bu kişilerin hızla zenginleşmesi neticesinde yeni nesil işadamları ortaya çıkmıştır. Bu gelişme de güvenlik odaklı devlet politikalarının izlenmesi desteklemiştir.⁶⁸

Tüm bu "reformları" yürüten Putin iktidarı, hukuka uygun davrandığı iddiasıyla hareket etmiştir. İçeride devleti bu şekilde güçlendiren Putin, dışarıda ise daha faydacı, ekonomik etkinlik ve ulusal önceliklere yönelik bir dış politika izlemeyi

⁶⁷ İlyas Kamalov, **Moskova'nın Rövanşı: Putin Dönemi Rus Dış Politikası**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2008, s. 279.

⁶⁸ Yapıcı, **a.g.e.**, s. 114-115.

tercih etmiştir.⁶⁹ Ekonominin ön plana çıktığı bu dönemde, RF'nin en büyük ticari ortağı olan AB'nin kendisi ve AB üyesi ülkeler ile işbirliği ön plana çıkmıştır. 2000 yılında kabul edilen Dış Politika Konsepti bu anlayışı yansıtmakta olup, ABD'yle işbirliğine yönelik dış politika anlayışının geride kaldığına işaret etmektedir. Bu çerçevede, AB'ye ve yakın çevreye öncelik verilmiştir. Ayrıca, ÇHC, Hindistan ve İran gibi ülkelerle özellikle savunma alanında işbirliği geliştirilmeye çalışılmıştır.⁷⁰

Terörizmle mücadele alanında 11 Eylül 2001'den itibaren ABD'yle işbirliğine giden RF, aslında Çeçenistan'daki ayrılıkçı hareketin bastırılması konusunda kendisine elverişli bir uluslararası ortam yaratmayı amaçlamış ve bunda da başarılı olmuştur. RF, kredi borçlarındaki azalma ve ekonomide yaşanan düzelmeye birlikte Batı'ya daha az ihtiyaç duymaya başlamıştır. Artık içerideki reformlar için Uluslararası Para Fonundan gelecek fonlara umutsuzca ihtiyaç duyan bir RF'den söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla güvenlik ve dış politikada Batı'yla tam bir uyum aramasına da gerek kalmamıştır.⁷¹ Çeçenistan sorununun çözülmesi, Putin'e, ABD'nin güvenlik ve enerji alanlarında etkinlik sağlamaya çalıştığı Orta Asya, Doğu Avrupa, Baltıklar ve Kafkaslar bölgesinde ABD'yle mücadele etmek için gerekli zemini sağlamıştır. Bu çerçevede, RF, yakın çevre ülkelerinin kendisine bağlılığını artırmaya çalışmış, bölgede yeni üsler edinen ABD'yi, güvenlik yapıları kurarak dengelemeye çalışmıştır.

Putin'in 2004 yılındaki seçimler sonucunda güçlenerek ikinci kez başkan seçilmesi, Putin iktidarının ülke içindeki kontrolü artırmasını kolaylaştırmıştır. Yakın çevrede yaşanan Batı destekli renkli devrimler ve yönetim değişikliklerinin de etkisiyle, Putin, içeride daha otoriter bir zemine kaymıştır.⁷² Sivil toplum, basın ve iş dünyası üzerinde etkili bir kontrol mekanizması kurulmuştur. Hem siyaseti hem de sivil toplumu kontrol eden devlet başkanı Putin, dış politikanın oluşturulmasında da esas aktör haline gelmiştir.

⁶⁹ Robert Legvold, "Russia's Unformed Foreign Policy", **Foreign Policy**, Eylül/Ekim 2001, s. 71.

⁷⁰ Mcfaul, **a.g.m.**, s. 401.

⁷¹ Wallander, **a.g.m.**, s. 458.

⁷² Weir ve Kotz, **a.g.e.**, s. 427-428.

Rusya'nın dış politikasında sadece ekonomik gelişmeyi hedeflemediği de bu dönemde anlaşılmıştır. Aksine güç, bağımsızlık ve küresel konumun takviyesi için ekonomik gelişme hedefi tarafından yönlendirilen bir dış politikadan söz etmek mümkündür. Ekonomik çıkarlar hayati öneme sahip olsa da Rus dış politikasının ana itici gücü değildir.⁷³ Dolayısıyla RF dış politikasıyla dış ticareti ve uluslararası sermaye hareketleri arasındaki bağlantı, her zaman dış ekonomik ilişkilerin dış politikayı yönlendirmesi şeklinde değil dış politikanın bahse konu ekonomik unsurlara yön vermesi olarak gelişmiştir. Daha da önemlisi, RF, bu iki unsurda güçlü olduğu dönemlerde bunlardan güç alarak dış politikada daha aktif bir rol oynama yoluna gitmiştir. Küreselleşmenin nimetlerinden yararlanmak ve tehditlerinden korunmak, dış politikanın uygulanmasında önemli paya sahip gerçekliklerden birisidir.

RF'nin dış politika uygulamasında ana çerçeveyi, fikri hazırlığı ve belki de devletin kendisi için koyduğu hedefleri yansıtan resmi dış politika konseptleri, kuruluşundan itibaren dış politika uygulayıcıları için bir rehber niteliğinde olmuştur. 1993, 2000 ve 2008 yıllarında güncellenen bu metin dönem içindeki anlayış ve hedeflerin nasıl değiştiğini ve çeşitlendiğini de göstermektedir. İzleyen başlık altında RF Resmi Dış Politika Konseptinin gelişimi, değişimi ve dönüşümü ele alınmaktadır.

3. RUSYA FEDERASYONU RESMİ DIŞ POLİTİKA KONSEPTİ

Dış politika konseptleri, politikaların genel çerçevesinin çizildiği ve uygulandığı uzun dönemli stratejik belgelerdir. Bu belgeler, dönemin siyasi havasını ve gerçeklerini yansıttığı kadar, dış politika süreci üzerindeki baskıları ve etkileri de göstermesi bakımından önemlidir. Konseptlerin gerçeklerden uzaklaşarak, uygulanması güç önermeleri içermesi de olasıdır. Son olarak, dış politika konseptlerinin, yarış halindeki görüş ve yaklaşımların rekabetinin bir ürünü

⁷³ Wallander, **a.g.m.**, s. 458.

olduğunun da altını çizmek gerekir. Sonuç, en küçük paydada buluşmayı sağlayan ve oldukça seçmeci bir metindir.⁷⁴

SSCB'nin yıkılmasından sonra RF'nin dış politika çizgisi dönemsel değişiklikler göstermiştir. Dış gelişmeler kadar iç gelişmeler, uluslararası aktörler kadar iç siyasi oyuncuların adımları bu değişiklikleri getirmiştir. Rus dış politikasında, söz konusu dönemsel etkileri ve değişiklikleri dikkate almakla birlikte, SSCB'nin uzun vadeli planlama geleneğinin bir devamı olarak, dış politika alanında da bir genel çerçeve çizilmesi ihtiyacı hissedilmiştir. Bu çerçevede, ilk Rus Dış Politika Konsepti belgesi, düzen ve stratejik bir yaklaşım getirilmesi amacıyla devlet başkanı Boris Yeltsin'in talimatıyla 1992 yılında hazırlanmaya başlanmış, Rusya'nın kimliği, dünyadaki konumu, Batı'yla ilişkilerinin niteliği, eski Sovyet coğrafyasına yaklaşımı ve benzeri birçok tartışmalı konu üzerinde mutabakatın sağlanmasının zorluğu nedeniyle ancak 1993'te metin nihai halini alabilmiştir. Daha sonra bir rutin haline gelen bu belge, 2000, 2008 ve 2013 yıllarında güncellenmiştir. İşbu çalışmanın kapsamına giren dönem içindeki küresel gelişmeleri ve RF'nin bu gelişmelere bakışındaki değişiklikleri yansıttığı düşünülen 1993, 2000 ve 2008 belgeleri izleyen başlıklarda ele alınmaktadır.

3.1. 1993 Yılı Dış Politika Konsepti: Küresel Dünyaya Açılım ve Küresel Hedefler

RF'nin kuruluşunun ilk yıllarında uygulanan şok terapisi yöntemlerinin ülkede ekonomik krize yol açması ve ekonomik sıkıntıların üstesinden gelmede yetersiz kalması, ayrıca Batı'dan beklenen yardımın sağlanamaması, Batı yanlısı dış politika anlayışını ve bu anlayışın savunucularını nispeten geri plana itmiştir. Özellikle sanayi lobisinin ve otoriterlik taraftarı kesimlerin, reform konusunda başarısız olan iktidar üzerinde Parlamento aracılığıyla baskı kurması sonucunda, RF, dış politikasında Batı yanlısı politikalar yerine daha pragmatik ve milliyetçi bir çizgiye kaymak zorunda kalmıştır (ya da en azından Yeltsin yönetimi öyle görünmek zorunda kalmıştır). Yeni dış politika konsepti işte bu çizgi ekseninde kabul edilmiştir. Söz konusu konsept, RF dış

⁷⁴ Lo, a.g.e., s.68.

politikasının hayati çıkarlara yönelmesi, ülkenin büyük güç statüsünün devamı, eski Sovyet coğrafyasında güvenliğin, insan haklarının ve ekonomik bütünleşmenin önemi, Doğu Avrupa'yla ilişkilerin yeniden canlandırılması, Batı'yla iyi ilişkilerin tesis edilmesi ve özellikle de aşamalı olarak Avrupa kurumlarıyla bütünleşme, stratejik silahlarda indirim, Amerikan pazarına erişim, RF-ÇHC ilişkilerinde bir atılım yapılması, Güneydoğu Asya'da nükleer silahların yayılması tehdidi, Orta Doğu barış sürecinin sonuçlandırılması çabaları ve Rusya'nın silah ihracatı gibi neredeyse dış politika gündemindeki her türlü konuya değinen kapsamlı bir metin olmuştur.⁷⁵

1993 yılında kabul edilen Dış Politika Konseptine göre, Rusya birçok dış politika öncelikleri olan büyük bir güçtür. Konseptte en öncelikli konular diplomasi yoluyla ulusal güvenliğin sağlanması, RF sınırlarındaki istikrarın, devletin egemenlik ve birliğinin korunması, dışarıda yaşayan Rusların ve Rusça konuşanların haklarının korunması, içerideki demokratik reformların gerçekleştirilmesi için uygun dış ortamın yaratılması, Rus ihracatçıları ve Rusya'da pazar ekonomisi kurulması için uluslararası yardımın sağlanması, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri ile daha fazla bütünleşmeye gidilmesi ve Merkezi Avrupa'dakiler dahil diğer yakın ülkelerle iyi ilişkilerin tesis edilmesi, Rusya'nın uğraştığı sorunları daha önce halletmiş olan devletlerle tecrübelerinden faydalanmak amacıyla ilişkilerin kurulması, Asya-Pasifik ülkeleriyle Batı'yı dengeleyecek ilişkiler geliştirilmesi ve sonuç olarak RF'nin büyük güç olarak aktif bir dış politika izlemesi olarak sıralanmıştır.⁷⁶

Dönemin Dış Politika Konseptinde, RF'nin, 25 milyon etnik Rus ya da Rusça konuşan kişinin yer aldığı "yakın çevre"de, ayrılıkçı hareketlerin doğrudan RF'ye sıçrayabileceği endişesiyle daha etkin rol oynaması gerektiği üzerine durulmuştur. Batı merkezli dış politikanın bu gerçekleri göz ardı ettiği, RF ve Batı arasında çıkar farklılıklarının bulunduğu, ancak Batılı ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. RF'nin yakın çevresini oluşturan eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde güvenlik ve istikrarın korunmasının RF'nin sorumluluğunda

⁷⁵ Lo, **a.g.e.**, s. 68.

⁷⁶ Konseptsiya Vneşney Politiki Rossiyskoy Federatsii, 23.04.1993, (Erişim), http://www.gumer.info/bibliotek/Buks/History/nov_history_evropa_usa/29.php, 17 Nisan 2015.

olduğu iddia edilmiştir. Bu bölgelerde oluşabilecek bir istikrarsızlık ya da Rusça konuşan halkların baskı görmeleri halinde buldukları ülkelerden -özellikle Orta Asya'dakilerden- kaçmak isteyecekleri ve bu durumda RF'nin çıkarlarının olumsuz etkileneceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda, söz konusu ülkelerle güvenlik alanında işbirliğine gidilmeli, ayrıca Rusça konuşanların haklarının korunması amacıyla ikili anlaşmalar imzalanmalıdır.⁷⁷ Diğer yandan Rus ekonomisinin hızla dünyaya açılması, ülkenin ekonomik güvenliği açısından bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle RF, daha korumacı bir ekonomik sistem tesis edilmesi ve ülkenin dünyanın hammadde ve enerji deposu haline gelme olasılığına karşı dikkatli olması gerekmektedir. Bu meyanda, küresel sermayenin kontrolüne girmektense, yakın çevreden başlayarak ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi ülkenin yararına olacaktır.⁷⁸

Yukarıda özetlenen ilkelerin ülke içindeki egemen güç odaklarının çıkarlarıyla birebir örtüştüğünü söylemek zordur. Bu nedenle, oligarklardan bölge valilerine, ordudan savunma sanayisine kadar birçok farklı güç odağının çıkarları, konseptin 1990'ların sonuna kadar tam anlamıyla uygulanması önünde bir engel teşkil etmiştir. Ayrıca bu dönemde iç siyasi ve ekonomik krizlerle boğuşan, siyasi istikrarı tam olarak sağlayamamış, özellikle Batı'dan gelecek mali yardımlara bağımlı ve dünya piyasalarında hammadde fiyatlarındaki değişkenlikten kolayca etkilenen bir ülkenin bağımsız ve ilkelere bağlı bir dış politika izlemesindeki güçlük de göz önünde bulundurulmalıdır. 1990'lı yıllar boyunca ekonomide ve dış politikada istediği etkinliği gösteremeyen RF, içinde bulunduğu düzenden memnun değildir. Yeni bir sistem arayışı ve ülke içinde bu yönde yaşanan tartışmalar sonucunda, 2000 yılında yeni bir Dış Politika Konsepti çıkmıştır. Putin'in ülke yönetiminde yerini almasıyla aynı döneme rastlayan bu konsept izleyen başlıkta ele alınmaktadır.

⁷⁷ Glenn E. Curtis, "The Emergence of Russian Foreign Policy", **Russia: A Country Study, Washington: GPO for the Library of Congress**, 1996, (çevrimiçi), <http://countrystudies.us/russia/77.htm>, 17 Nisan 2015.

⁷⁸ Lo, a.g.e., s.58.

3.2. 2000 Yılı Dış Politika Konsepti: Çok Kutupluluk Arayışları ve Küreselleşmeye Temkinli Yaklaşım

Putin'in iktidara gelmesi, ülkede Silovikin ve liberal teknokratların güç kazanmasını sağlamıştır. Bu grubun başını çeken Putin, pragmatik, ekonomik etkinliğe ve ulusal önceliklere dayalı bir dış politikanın savunucusu olmuştur. Bu çerçevede, esasen Yeltsin'in son döneminde hazırlanan ve 2000 yılında Putin tarafından onaylanan Dış Politika Konseptinde,⁷⁹ RF'nin modern dünyanın önemli güç merkezlerinden biri olduğu kabulüne dayalı egemenliği, toprak bütünlüğü ve güvenliğinin sağlanması dış politikanın öncelikleri olarak belirlenmiştir. Çok kutupluluğun temel ilke ve hedef olarak tanıdığı konseptte göre, RF, bir Avrasya gücü olarak dengeli ve bağımsız bir dış politika izlemelidir.⁸⁰ Ülke, küresel güvenliğin sağlanmasında sorumluluk sahibidir.

2000 yılında kabul edilen Dış Politika Konseptinde, RF'nin çıkarlarının bağlı olduğu gelişmeler sıralanırken dünya ekonomisinin küreselleşmesi ilk sıralarda gelmektedir. Bir yandan sosyal ve ekonomik gelişmeler ve insani temasların fırsatlar sunduğu belirtilirken, ekonomik olarak zayıf devletlerin büyük ölçekli mali ve ekonomik krizlere yol açacağı ve yeni tehlikelere zemin hazırlayabileceğine dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda, Rusya ekonomisi ve bilgi ağının dış dünyaya giderek daha bağımlı hale gelmesi önemli bir tehlike olarak vurgulanmaktadır. 1993 yılındaki konseptle kıyaslandığında, RF'nin küreselleşmeyi daha fazla temkinle karşılama anlayışına yöneldiği görülecektir. Ayrıca konseptte uluslararası kuruluş ve mekanizmaların (G-8, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, vb.) yoğunlaşan rolüne ve dünya mali-ekonomik sisteminin daha fazla idare edilmeye ihtiyaç duyulduğuna işaret edilmektedir.⁸¹ Açıkça belirtilmese de bu idare ihtiyacının, küreselleşmenin getirdiği tehditlerin bertaraf edilmesine yönelik bir anlayışla gündeme getirildiği görülmektedir.

⁷⁹ Lo, **a.g.e.**, s.68.

⁸⁰ Legvold, **a.g.m.** s. 62.

⁸¹ Konseptsiya Vneşney Politiki Rossiyskoy Federatsii, 28.06.2000, (Erişim) <http://www.rg.ru/oficial/doc/sng/concep.shtml>, 17 Nisan 2015.

Bağımsız dış politika izlenebilmesinin önemli bir şartı olarak, RF'de ekonomik dönüşümün ve gelişmenin sağlanmasının zorunlu olduğuna inanan Putin, dış politikanın bu reform sürecine hizmet etmesinin ve bu yolla yabancı yatırımların çekilmesinin gerekli olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda, geleneksel olarak Avrupa ile gelişmiş ekonomik ilişkilerin daha da ileri götürülmesi öncelik taşımaktadır. Ayrıca Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi, ABD'nin tek kutuplu dünya düzeni anlayışının dengelenmesi için de bir gerekliliktir. RF, BMGK'nın onayı olmadan yapılan -1999 yılında yaşanan NATO'nun Kosova'ya müdahalesi örneğinde olduğu gibi- tek taraflı uluslararası müdahalelerden rahatsızlık duyulmaktadır. Bu bağlamda, RF, söz sahibi olduğu en önemli platform olan BMGK'nın konumunu aşındıracak girişimlere karşı direnmelidir. Ayrıca, ABD'nin füze savunma sistemi gibi tek taraflı girişimleri RF açısından kabul edilemez projelerdir.

BDT ülkeleriyle ilişkiler Rus dış politikasında, bir önceki konseptte olduğu gibi, öncelikli bir yere sahiptir. Bölge ülkelerindeki Rus nüfusun haklarının korunması ve bölgede güvenliğin sağlanması konusunda RF, bölgenin güvenlik gücü rolünü üstlenmelidir. Bunu yaparken de farklı bölgesel bütünleşme modelleri çerçevesinde Rusya lehine karşılıklı ya da karşılık aranmadan bir bağımlılık ağı yaratılmasına çalışılmalıdır.⁸²

Bölgesel ve küresel istikrarın sağlanması açısından, ÇHC, Hindistan ve İran'la ilişkilerin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Büyük güç olarak RF, dünyadaki etkisini göstermek amacıyla Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ve Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) gibi bölgesel örgütlerde etkinliğini artırma politikası izlemek zorunda kalmıştır.⁸³

RF, sınırlı kaynakları nedeniyle uzlaşmacı, aynı zamanda çok yönlü bir dış politika çizgisinin belirlendiği konsept çerçevesinde, ekonomik sebeplerle AB'ye ve Avrupa ülkelerine bir yöneliş görülmektedir. Yeltsin döneminde ABD merkezli

⁸² Konseptsiya Vneşney Politiki Rossiyskoy Federatsii, 28.06.2000, (Erişim) <http://www.rg.ru/oficial/doc/sng/concep.shtm>, 17 Nisan 2015.

⁸³ Konseptsiya Vneşney Politiki Rossiyskoy Federatsii, 28.06.2000, (Erişim) <http://www.rg.ru/oficial/doc/sng/concep.shtm>, 17 Nisan 2015.

olan Rus dış politikasının artık Avrupa merkezli hale gelmekte olduğu anlaşılmaktadır. ABD'nin tek kutuplu bir dünya oluşturma gayretlerine karşı çıkılmakta ve çok kutuplu bir dünya yaratmak için çeşitli ülkeler ve kuruluşlarla işbirliğinin artırılması gerektiğine işaret edilmektedir. Bu anlayışın arkasında, yeni uluslararası düzende, RF'nin tek başına ABD'ye alternatif oluşturma şansının bulunmaması yatmaktadır. Zira tek kutupluluğu aşabilmek için tek seçenek uluslararası sistem içinde kalmak ve özellikle de AB üyesi ülkeler ve ÇHC'yle işbirliğine gitmek olarak görülmektedir.⁸⁴

Konseptin 2000 yılı versiyonu, Yeltsin döneminde kabul edilen önceki versiyona göre esasta bir değişikliğe işaret etmektedir. 1990'ların iyimser bakış açısıyla hazırlanmış olan önceki haline kıyasla uluslararası alanda çok daha karamsar bir tablo çizilmektedir. Bu bakış açısının sonucunda, RF'nin dışı daha kapalı bir yaklaşıma kaydığını söylemek mümkündür. İki dönem arasındaki bu farklılığın temelinde, Rusya'nın Kosova ve Çeçenistan krizlerinde yaşadığı tecrübelerle, NATO genişlemesinin ve Batı yanlılarının iktidardan giderek uzaklaşmalarının bıraktığı izler görülmektedir.⁸⁵

2000 yılında Putin'in devlet yönetimine geçmesiyle birlikte, RF'nin yeniden kendine güven duymaya başladığı, etrafındaki ve dünyadaki gelişmeler karşısında sesini daha fazla duyurmaya çalıştığı, gerektiğinde dünyadaki başat güçlere olan muhalefetini açıkça belirtmekten kaçınmadığı bir dönem başlamıştır. 2000 yılında hazırlanan Dış Politika Konsepti, geçmiş dönemin hayal kırıklıklarını yansıtırken tepkisel kalmıştır ve artık dünyada daha fazla rol oynamak isteyen RF'nin beklentilerini karşılamada yetersizdir. Dolayısıyla yeni bir konseptte ihtiyaç duyulmakta olup, 2008 yılında kabul edilen ve izleyen başlıkta ele alınan metin bu ihtiyacı karşılamaya yöneliktir.

⁸⁴ Konseptsiya Vneşney Politiki Rossiyskoy Federatsii, 28.06.2000, (Erişim) <http://www.rg.ru/oficial/doc/sng/concep.shtm>, 17 Nisan 2015.

⁸⁵ Erhan Büyükkakıncı, **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Ankara, Phoenix, 2004, s.299.

3.3. 2008 Yılı Dış Politika Konsepti: Özgüven

Her şeyden önce 2000 yılında kabul edilen Dış Politika Konseptinin neden yenilenme ihtiyacı duyulduğu açıklığa kavuşturulmalıdır. 2000 yılında İktidara gelen Vladimir Putin, 8 yıldır devleti yönetmektedir. İçeride siyasi istikrarı sağlamış, egemen ya da yönetilen demokrasi kavramıyla açıklanan yöntemle devlet otoritesini sağlamlaştırmış, bölge yöneticileri ve oligarkları siyasi rekabetten uzaklaştırarak gücünü pekiştirmiş, daha da önemlisi küresel konjonktürün de yardımıyla artan petrol fiyatları sayesinde ciddi bir ekonomik güce sahip olmuştur. 2005 yılından itibaren her yıl 100 milyar doları aşkın dış ticaret fazlası veren (Bkz. Bölüm II, 1.3. Küreselleşme Döneminde Daimi Dış Ticaret Fazlası) Rusya, artık kendine daha fazla güven duymakta, 1990'lı yıllarda ikinci plana itilmesinden kaynaklanan tepkiyle tek kutuplu dünya anlayışına karşı çıkmakta ve yakın çevresine gücünü gerektiğinde kullanmaktan çekinmeyeceğini ilan etmektedir. Nitekim RF, yeni Dış Politika Konseptinin kabulünden yaklaşık bir ay sonra, Ağustos 2008'de Gürcistan'a müdahale etmekten çekinmemiştir.

Yeni Dış Politika Konseptinde, egemenliğin ve toprak bütünlüğünün korunması ilkesi yerini korumakla birlikte, bu RF'nin modern dünyanın en etkili merkezlerinden ve çok kutuplu dünyanın eksenlerinden biri oluşuna bağlanmaktadır. Bununla birlikte, RF'nin küreselleşen dünyada rekabet edebilmesi için atması gereken adımların bulunduğu, bu bağlamda modernleşmenin, ekonominin yenilikçi bir düzlemde reformunun, hukukun üstünlüğünün ve insan haklarının korunmasının gerektiği dile getirilmektedir. RF'nin küresel ölçekte "sosyal eğilimli" pazar ekonomisine ve bağımsız bir dış politikaya adanmış, demokratik bir devlet olarak imajının sunulmasına çalışılmaktadır.⁸⁶ Bu hedefin konseptte yer alması, RF'nin, küreselleşen dünyadaki imajının sağlıklı bir dış politika izlemesini pek de kolaylaştırmadığının ve bu engeli kaldırmak için aktif olarak çalışması gerektiğinin farkında olduğunu göstermektedir.

⁸⁶ The Foreign Policy Concept of the Russian Federation, 12.07.2008, (Erişim) <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, 18 Nisan 2015.

İç ve dış politika arasındaki ayrımın giderek ortadan kaybolduğu belirtilen 2008 yılı konsepti, Rus dış politikasının, ülkenin düzenli ulusal kalkınması ve küreselleşen dünyada rekabet edebilmesi için belli başlı araçlardan biri haline geldiğini kaydetmektedir. BMGK, G-8 gibi uluslararası mekanizmaların aktif üyesi olan RF, nükleer dahil tam ölçekli bir savaş ihtimalinin ortadan kalktığı inancındadır. Ancak küreselleşmenin getirdiği, uluslararası terörizmden organize suçlara, bölgesel çatışmalardan nüfus sorunlarına kadar birçok sorun çözüm beklemektedir. Klasik askeri blok anlayışıyla bu sorunları çözmek mümkün değildir. Bunun yerine tüm uluslararası toplumun işbirliği halinde bu sorunlara çözüm araması gerekmektedir. Diğer yandan Konseptte, Rusya'nın bir "çevreleme" politikasıyla karşı karşıya olduğu iddia edilmekte, bu yaklaşımın bir fayda getirmeyeceği, tek taraflı girişimlerin uluslararası dengeleri bozacağı, silahlanma yarışı, etnik ve dini karışıklıklar gibi sorunlara yol açacağı, bu nedenle sorunların çözümü ve uluslararası diyalog için BM çerçevesinde hareket edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁸⁷

Dünya ekonomisindeki küreselleşme, 2000 yılında olduğu gibi 2008 yılı Dış Politika Konseptinde de kendine benzer bir nitelikte yer bulmuştur. Konseptte, küreselleşme trendinin özellikle zayıf ekonomiler için tehditler getirdiği görüşü yerini korumuştur. Bu bağlamda küreselleşme, getirdiği fırsatlar kadar olası tehditleriyle dikkat edilmesi gereken bir olgudur. Bu yaklaşım, Putin'in 8 yıllık devlet başkanlığı sonucunda küreselleşmeye olan bakışının çok fazla değişmediğini ve temkinle yaklaşılması gereken bir olgu olarak Rus dış politika elitinin zihinlerindeki yerini koruduğunu göstermektedir. Dahası, dünyada hızla gelişmekte olan ülke ve bölgelerin yeni siyasi güçlere dönüştüğü, böylece çok kutuplu bir dünya oluşumu eğilimine katkı sağladığı, ayrıca farklı bölge ve alt bölgelerdeki bütünleşme hareketlerinin (Asya-Pasifik, Latin Amerika, Afrika, Avrupa-Atlantik ve BDT) bu bölgelerin güvenliğine katkı sağladığı kabul edilmektedir.⁸⁸

⁸⁷ The Foreign Policy Concept of the Russian Federation, 12.07.2008, (Erişim) <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, 18 Nisan 2015.

⁸⁸ The Foreign Policy Concept of the Russian Federation, 12.07.2008, (Erişim) <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, 18 Nisan 2015.

2008 yılı Dış Politika Konsepti, başta da belirtildiği üzere, RF'nin içinde bulunduğu yeni koşulların ve uluslararası toplumla ilişkilerde daha sağlam bir duruşun yansımasıdır. Bu gerçekler, konseptte, RF'nin artan iç talebine, doğal kaynaklarına ve dolayısıyla gelişen mali birikimlerine dayanan ekonomik büyümesine bağlı olarak küresel ekonomik ve mali istikrara ciddi katkı sağladığı şeklinde yer bulmaktadır. Rusya, DTÖ'ye ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'ne (EKİÖ) üyelik dahil çeşitli yollarla adil ve demokratik biçimde dünya ticaretinin, ekonomik ve mali ilişkilerinin düzenlenmesine tam ve etkili bir üye olarak katkı sağlamaya hazır olduğunu belirtmektedir. Ayrıca RF'nin dünya piyasalarındaki varlığını güçlendirmek amacıyla, ihracatının kapsam ve coğrafyasını çeşitlendirmek için olumlu siyasi koşulların yaratılması gerektiği ifade edilmektedir.⁸⁹

RF, 2000'li yıllarda olumlu konjonktürün ve iç siyasi konsolidasyonun da etkisiyle artık kendisini daha güçlü hissetmektedir. Artan güç ve imkanları, ayrıca 90'lı yıllarda dünya siyasetinde ikinci plana itilmişliğin telafisi amacıyla Rusya artık dış politikada daha iddialı bir söyleme geçmiştir. Bununla birlikte, RF, çatışmacı bir söylemden ziyade, daha etkin bir diplomasi izleyeceğinin işaretlerini vermekte, özellikle konumuz bağlamında küresel ekonomiye hem oyuncu hem de oyunun kurallarını belirleyici olarak katılma isteğini göstermektedir.

⁸⁹ The Foreign Policy Concept of the Russian Federation, 12.07.2008, (Erişim) <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, 18 Nisan 2015.

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

Soğuk savaşın bitişi, Demir Perdenin çöküşü ve SSCB'nin yıkılışı küreselleşme açısından yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülmüştü. RF'nin kurulduğu bu dönemde hem ekonomi hem de demokrasi anlamında küreselleşmeden nasibini alacağı ve küresel sistemin, sistemle uyumlu bir parçası haline geleceği beklentisi egemendi. Küresel piyasalar, uluslararası kuruluşlar ve Batı'yla bütünleşmenin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi öngörüsü, hem Ruslar hem de dünya için geçerliydi.

Bu dönemin başında, söz konusu beklentileri hayata geçirmek amacıyla devlet başkanı Boris Yeltsin'in öncülüğünde RF'de uygulamaya konulan hızlı reform hareketleri ilk aşamada hedeften uzak ve başarısız sonuçlar vermiştir. Ülkedeki Batı karşıtlarının eli güçlenmiş, kurulduğu yıl yakın çevresine karşı kayıtsız bir tutum izleyen RF, eski SSCB coğrafyasını tamamen gözardı edemeyeceğini anlamıştır. Bu bölgedeki gelişmeler, RF'nin kendi iç istikrarı bakımından da önemliydi. Başta Çeçenistan olmak üzere, federe birimler üzerinde otoritesini sağlamakta zorlanan ülke, bu zayıflığın bedelini ABD öncülüğündeki Batı'nın Orta Asya ve Doğu Avrupa'daki etkinliğine göz yummak yoluyla ödemek zorunda kaldı.

Rusya'nın serbest piyasa ekonomisine geçişte, kendine has uygulamasıyla, devlet işletmelerini değerinin çok altında özelleştirilmesi oligarklar adında yeni bir elit sınıf yarattı. Batı'yla bütünleşmeyi kendi ticari çıkarları açısından hayati önemde gören oligarklar reform hareketlerinin yeniden canlanmasına neden oldu. Oligarkların hükümetteki temsilcileri, dış politikada Batıya daha müzahir bir tutum izlenmesine zemin hazırladı. 1998'e kadar süren bu dönemin sonucunda, küresel ekonomik düzendeki gelişmelere karşı savunmasız kalan Rus ekonomisi büyük bir çöküş yaşadı. Tabi ki ekonomiyle birlikte, Batı yanlısı politikaları savunan aktörler de geri plana itildi. Ekonomik sarsıntının boyutları ve dış borçların ödenemez duruma gelmesi karşısında yeni bir düzen kurulması gerektiği konusunda tüm kesimler hemfikirdi. Batının politikalarına boyun eğmenin bir fayda sağlamadığı hakim görüş haline geldi.

1999 yılında başbakan ve 2000 yılında devlet başkanı olarak Rus siyasi arenasında boy gösteren Vladimir Putin, dünya piyasalarında enerji fiyatlarının artışından da istifadeyle ekonomide yaşanan olumlu gelişmeleri başarılı bir şekilde lehine dönüştürdü. Ekonomik istikrar ve dış ticaret fazlasının getirdiği yüksek rezerv düzeyi Putin'in elini dış politikada da güçlendirdi. Ülke, küresel ekonomik gelişmelerden ve Batı'nın olası ekonomik yaptırımlarından büyük bir endişe duymadı. Ekonomide ve özellikle de stratejik sektörlerde devlet kontrolü eleştirilere rağmen arttı. Öte yandan, RF, terörle mücadelede küresel çabalara destek vererek, içeride ayrılıkçı hareketlere karşı elini güçlendirdi. İnsan hakları ihlallerini de bu sayede mazur göstermeye çalıştı. Sonuçta başarılı bir şekilde bastırılan Çeçen hareketiyle birlikte başlayan federe birimler üzerinde etkin bir kontrol oluşturulması ve dolayısıyla iç istikrarın adım adım sağlanması sayesinde dışarıda daha emin adımlar atılmasının yolu sağlandı. Yakın çevredeki renkli devrimler, RF'nin Batı'ya karşı şüphelerini ve endişelerini derinleştirdi. Dış Politika Konseptlerine de yansıyan bu endişeler, tek kutuplu dünya düzeninin reddini ve çok kutuplu dünyanın savunulmasını getirdi. 2008 Ağustos'unda RF'nin Gürcistan'a müdahalesiyle zirve yapan bu yaklaşım, 2008 yılında yaşanan ekonomik krizle, derin bir nefes almak zorunda kalmıştır. RF'nin küresel ekonomik gelişmelerden bağımsız olmadığını gösteren bu kriz, Rus ekonomisinin tam anlamıyla liberal ekonomi haline geldiği ve dünyayla bütünleştiği anlamına gelmemektedir.

Küresel dönemde, Rus dış politikasının mevcut halini almasında Putin'in büyük etkisi bulunmaktadır. Putin, uluslararası düzlemde RF'nin eski gücüne tekrar kavuşturulması için pragmatik bir dış politika yaklaşımı izlemiştir. Bu çerçevede, ülke, uluslararası alanda daha aktif rol almaya hazır olduğunu her vesileyle dile getirmektedir. RF, küresel dönemde çok kutupluluğun merkezlerinden birisi olarak gördüğü ve ABD'yi dengeleyebilecek potansiyele sahip olan AB'ye ve Avrupa ülkelerine yaklaşmıştır. Bölge olarak Avrupa ve tek tek Avrupa ülkeleriyle ikili ilişkilerinin ekonomik boyutuna bakıldığında söz konusu yakınlık daha iyi anlaşılabilir. Küresel dönemde, RF'nin öncelikli dış politika hedefleri arasında yakın çevresiyle tarihsel ve stratejik bağlarının tekrar sağlamlaştırılması ön plana çıkmaktadır. NATO ve AB'nin bu bölgelerde etkin

olmaya çalışması ve sınırlarının bu bölgelere dayanması, RF'nin çıkarlarıyla doğrudan çatışma teşkil etmektedir.

BÖLÜM II: RUSYA FEDERASYONU'NUN DIŞ TİCARETİ VE SERMAYE HAREKETLERİ

Dış ticaret ve sermaye hareketleri, bir ũlkenin ikili ve çok taraflı siyasi ilişkilerini anlamada önemli veriler sağlamaktadır. Bu çerçevede, bu bۆlümde RF'nin kuruluşunu takip eden 20 yıllık dۆnem içerisinde öncelikle ithalat ve ihracat, dış ticaretin unsurları olarak ayrı ayrı ele alınmakta; bu unsurların ũrün ve ũlke temelinde, ayrıca ticaret dengesi ũzerindeki etkileri bağlamında değişimleri ile bu dۆnemde RF'nin dış politikasında yaşanan değişim ve dۆnüşümler arasındaki etkileşim sorgulanmaktadır. Daha sonra sermaye hareketleri bağlamında sıcak para hareketlerinden ziyade, uzun vadeli gelişmeleri, bir ũlkeye duyulan güveni ya da bir ũlkenin dışarıya bağımlılık düzeyini gösteren doğrudan yabancı yatırımlar (hem içeriye hem de dışarıya yönelik) ve dış borçlar sırasıyla incelenmektedir. Sermaye hareketlerinin ve dış borçların dış politika ũzerindeki olası etkileri gözden geçirilmeye çalışılmaktadır. Bu çerçevede, ilk olarak RF'nin dış ticareti izleyen başlıkta ele alınmaktadır.

1. RUSYA FEDERASYONU'NUN DIŞ TİCARETİ

RF, SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte dış ticaretinde yeni ortaklarla çalışmak durumunda kalmıştır. SSCB'yi oluşturan ũlkelerden Ukrayna, Belarus, Özbekistan, Kazakistan, Gürcistan, Azerbaycan, Moldova, Kırgızistan, Tacikistan, Ermenistan ve Tũrkmenistan BDT'ye -farklı őekillerde ve tarihlerde de olsa- dahil olurken, Estonya, Litvanya ve Letonya bu yapının tamamen dışında kalmayı tercih etmiştir. Ukrayna ve Gürcistan daha sonra sırasıyla 2004 ve 2008 yıllarında üyelikten ayrılmıőlardır.

RF ile daha önce aynı devlet çatısı altında bulunan ũlkeler bir anda bağımsız olarak hem RF için bir ihracat pazarı hem de dış ticarete birer rakip haline gelmiştir. Ayrıca SSCB dۆneminde bu ũlkelerin ũretimlerinin dış dũnyaya

pazarlanmasından payını almakta olan Rusya, bu paydan da mahrum kalmıştır. Parçalanma sürecinin bir diğer önemli sonucu ise SSCB içinde ekonomideki görev paylaşımından kaynaklanan sebeplerle RF'nin eski muhataplarına bir anda birçok sektörde muhtaç haline gelmiş olmasıdır. RF ve bu ülkelerin ekonomilerinde yüksek düzeydeki tamamlayıcılık karşılıklı bağımlılığa yol açmıştır. Yüksek değerli Rus rublesi ve diğer BDT ülkelerine kıyasla daha gelişmiş ekonomi, RF'yi bu ülkelerin doğal pazarı haline getirmiştir. 1998 yılında Rus ekonomisinde yaşanan keskin devalüasyon, bir ihracat pazarı olarak Rusya'nın önemini aynı şekilde azaltmıştır. Bu gelişmenin bir sonucu olarak, bölge ülkeleri AB üyesi ülkeleri önemli ticaret ortakları olarak görmeye başlamışlardır.

RF, bu dönemin başında, küresel ekonomiyle bütünleşme hedefiyle kısa sürede uluslararası mal ve hizmet piyasalarına kapılarını açmış, diğer taraftan ihracatını artırmanın yolları aramaya başlamıştır. Ancak bu beklendiği gibi kolay olmamış ve 1990'lı yıllar RF ekonomisi için uluslararası dünyaya sancılı bir açılma dönemi olmuştur.

Bu dönemde, dış ticarete devlet tekelinin kaldırılması ve dış ekonomik ilişkilerin etkili şekilde serbestleştirilmesi yapılmaya çalışılan reformların başlıca amacıdır. Böylece, ülkenin üretim sektörünün ihracat potansiyelinin ortaya çıkarılması ve üretime uygun bir ihracat yapısının oluşturulması hedeflenmiştir. Reformların ilk aşamasında, dış ticarete devlet tekeline karşı olanlar -esas olarak makine sanayi yöneticileri-, dış ekonomik ilişkilerdeki reform çalışmalarının önünde tek olmasa da en büyük engel olarak söz konusu tekeli görmüşlerdir. Bu bağlamda, devlet kontrolünden kaynaklanan sınırlamaların kaldırılmasının bireysel ve kurumsal girişimcilerin verimli şekilde dış ticaretle uğraşabilmesi ve dış ticarete ürün çeşitliliği için şart olduğu ileri sürülmüştür. Ne var ki, belirtilen amaçlara ulaşılması çok da kolay ve hızlı gerçekleşmemiştir. RF'nin toplam dış ticaret

hacmi, 1999 yılında bile, SSCB'nin son dönemindeki hacmin yarısından az bir düzeyde kalmıştır.⁹⁰

İç piyasaların dışarıya açılmasıyla, bu ülkelerdeki verimsiz ve kalitesiz ürünlerin yerini hızla gelişmiş ülkelerden gelen kaliteli ürünler almıştır. RF dahil eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin ürünleri ise yurtdışında kendilerine pazar bulmakta zorlanmıştır. 2000'li yılların başından itibaren, enerji kaynakları ve hammadde ihracatına dayalı hızlı bir büyüme sürecine giren RF, önemli bir tüketim ürünleri pazarı haline gelmiştir. Bu gelişmenin en önemli sebeplerinden birisi, artan kişi başına düşen gelir miktarı kadar, RF'nin yerli sanayisinin ihtiyaç duyulan çeşitlilik ve kalitede üretim yeteneğinden yoksun olmasıdır. Aradan geçen 20 yılı aşkın sürede RF bu eksikliğin farkında olmasına ve bu eksikliğin giderilmesine yönelik politikalar oluşturmaya çalışmasına rağmen, pek de başarılı olamamıştır.

Küresel dönemde, AB ülkeleri ve ÇHC, RF'nin en önemli ticaret ortakları olarak ortaya çıkmıştır. BDT ülkeleri ise hacim olarak bahse konu ülkelerin gerisinde kalmıştır. Ayrıca bazı BDT ülkeleri, hammadde ihracatında Rusya'nın önemli rakipleri haline gelmişlerdir.

RF'nin dış ticaret verilerinin incelenmesi, ülkelerin farklı hesaplama ve sınıflandırma yöntemleri kullanmaları nedeniyle bir takım istatistiksel zorluklar içermektedir. Ayrıca RF Merkez Bankası, Federal Gümrük Servisi ve Federal İstatistik Servisi kurumların açık kaynaklarında, RF'nin kuruluşundan bugüne kadar olan dış ticaret verilerinin tamamına ulaşılması mümkün olmamıştır. Bu nedenle, büyük ölçüde Birleşmiş Milletler Ticaret İstatistikleri Veritabanı'ndan yararlanılmıştır (*The United Nations Commodity Trade Statistics Database - UN Comtrade*). *UN Comtrade* verileri, ülkelerin raporlamalarına dayanmaktadır. Belirli dönemler için raporlama yapılmayan ülkelerde ve ticaret kalemlerinde

⁹⁰ A. Avşarov'un eserinde yer verdiği rakamlara göre, SSCB'nin 1990 yılındaki ihracatı 104 milyar dolar, ithalatı 121 milyar dolar, toplam ticaret hacmi ise 225 milyar dolar düzeyindedir. 1999 yılında ise RF'nin ihracatı 73 milyar dolar, ithalatı 31 milyar dolar, toplam ticaret hacmi ise 103 milyar dolar düzeyinde kalmıştır. 1997 yılında dış ticaret hacmi 140 milyar dolara kadar yükselmekle birlikte, 1998 ekonomik krizi nedeniyle bu rakamda ciddi oranda düşüş görülmüştür. A. Avşarov, **Gasudarstvennaya Vneşneekonomičeskaya Politika Rossiyskoy Federatsii**, St. Petersburg, Piter, 2012, s.108.

eksiklikler bulunmaktadır.⁹¹ Söz konusu kaynakta yer alan veriler, bazı diğer kaynaklarda yer alan verilerle tam olarak örtüşmemektedir. Bununla birlikte, bu çalışmanın amacı mutlak verileri değil, dönem içindeki değişimleri ortaya koymak olduğundan ve *UN Comtrade* verileri bu çalışma kapsamında ulaşılabilen ve kendi içinde tutarlı en kapsamlı veri setini içerdiğinden çalışma için yeterli verileri sağlamakta ve çalışma için tatmin edici kabul edilmektedir.

1.1. Yetersiz Üretimin Sonucu: Artan İthalat

Rusya'nın ithalatı esas olarak tüketim malzemelerine dayanmaktadır. Yerli sanayinin birçok temel tüketim malzemesini hiç üretememesi ya da dünya standartlarında üretme kabiliyetinin olmaması, halkın artan ekonomik gücüne bağlı olarak daha iyi ürünler talep etmesi ekonomiyi ithalata açık ve bağımlı hale getirmektedir. Dönemsel olarak görülen ekonomik genişlemeler ve sosyal ödemelerdeki artışlar halkın satın alım gücünü göreceli olarak yükseltmiştir. Moskova ve St. Petersburg gibi büyük şehirlerde yoğunlaşan üst gelir grubuna mensup vatandaşların lüks tüketim eğilimleri de ithalatı besleyen bir yapı oluşturmuştur. Kriz dönemlerinde ise halkın öncelikle lüks tüketimden başlayarak harcamalarını kısması, izleyen bölümlerde görüleceği üzere ithalatın önemli ölçüde daralmasını da beraberinde getirmiştir. Ülkenin tüketim ürünlerinde ithalata bu denli bağımlı olması, devleti, başta otomotiv sanayi olmak üzere ithal ikameci bir sanayi yapısı oluşturmaya yönelik politikalar geliştirmeye itmiştir. Yine yabancı şirketlerin ülke içinde yatırım ve üretim yapması teşvik edilmiştir. Bu politikaların asıl hedefi ise RF'yi sanayi üretiminde kendi kendine yetebilir hale getirmek ve dışarıya olan bağımlılığını azaltmaktır. Küresel dönemde ekonomik anlamda dışa bağımlılığın dış politikada bağımsız hareket etmeyi engellemesi RF'yi bu konuda çok daha hassas hale getirmiştir. Özellikle Batı'ya olan ekonomik bağımlılığından kurtulmak isteyen ve Batı'nın kendisine yönelik izlediği politikalara karşı hareket alanı kazanmak isteyen RF bu konuya önem vermiştir. Söz konusu politikaların bugüne kadar hedefine ulaşıp ulaşmadığı ise tartışmalıdır. Bu bağlamda, RF'nin dış politikasının

⁹¹ The United Nations Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade), (Erişim), <http://comtrade.un.org/db/help/uReadMeFirst.aspx>, 16 Mayıs 2015.

yönelimi ile dış ticaret ilişkisinin tam olarak anlaşılabilmesi için, ülkenin kuruluşundan bugüne kadar ithalatının hangi ürünlerde yoğunlaştığı, en çok ithalatın hangi ülkelerle yapıldığı ve yıllara göre toplam ithalatın seyri izleyen başlıklarda incelenmektedir.

1.1.1. Sanayi Ürünlerinde Dışa Bağımlılık: RF'nin Başlıca İthalat Ürünleri

Rusya Federasyonu'nun ithalatı yukarıda da belirtildiği üzere yapısal olarak tüketime yöneliktir. Tablo 1'de başlıca ürün grupları itibariyle yıllara göre ithalatın yapısı görülmektedir. Buna göre, makine, teçhizat ve ulaşım araçları ile gıda ve tarımsal hammaddeler 1995 yılında önemli bir ağırlığa sahiptir. Her iki ürün grubunda da ticaret hacmi daha sonra da katlanarak artmıştır. Makine, teçhizat ve ulaşım araçlarının dönem içerisinde yaklaşık 10 kat artarken, 2000'li yıllarda toplam ithalat içerisindeki ağırlığı da % 40'ın altına hiç düşmemiştir. Gıda ve tarımsal hammaddelerin payı ise giderek azalmış ve yaklaşık % 14'e kadar düşmüştür. Kimyasal ürünlerin sahip olduğu pay istikrarlı bir seyir izlemiş ve 1995 yılındaki %10 dolaylarındaki payı, 2011 yılına kadar sınırlı sayılabilecek bir artışla % 14,9'a ulaşmıştır. RF'nin metaller, kıymetli taşlar ve bunlardan yapılan ürünlerdeki ithalatı da yine düzenli bir yapı arzemiş ve toplam ithalattan aldığı pay % 7-8 civarında olmuştur. Tekstil sektöründe dışarıya dayalı bir tüketim yapısı mevcuttur. Ancak ileri teknoloji ve katma değeri yüksek ürünlerin ağırlıkta olduğu ithalat içerisinde, tekstil ürünlerinin payı da dönem boyunca düşük oranlarda kalmıştır. Son olarak zengin maden ve mineral kaynaklarına, geniş orman alanlarına sahip olan ve yurtdışına da bu sektörlerde önemli düzeyde ihracatı bulunan RF'nin bu sektördeki ithalatı da sınırlı olmuştur.

Tablo 1: Yıllar İtibariyle RF'nin Başlıca Kalemlerde İthalatı (Milyar Dolar) ve Bu Kalemlerin Toplam İthalat İçindeki Payı (%)

Yıl	Ürün grubu / payı					
	Makine, teçhizat ve ulaşım araçları	Payı (%)	Kimyasal ürünler, kauçuk	Payı (%)	Gıda ve tarımsal hammadde (tekstil hariç)	Payı (%)
2013	154	48,6	50,1	15,8	43,1	13,6

2012	158	49,9	48,6	15,3	40,7	12,8
2011	147	48	45,4	14,9	42,5	13,9
2010	102	44,4	37	16,2	36,4	15,9
2009	72,7	43,4	27,9	16,7	30	17,9
2008	141	52,7	35,2	13,2	35,2	13,2
2007	102	50,9	27,5	13,8	27,6	13,8
2005	43,4	44	16,3	16,5	17,4	17,7
2000	10,7	31,4	6,1	18	7,4	21,8
1995	15,7	33,6	5,1	10,9	13,2	28,1
Ürün grubu / payı						
Yıl	Metaller, kıymetli taşlar ve bunlardan yapılan ürünler	Payı (%)	Tekstil, tekstil ürünleri ve ayakkabı	Payı (%)	Mineral ürünler	Payı (%)
2013	22,9	7,1	18,7	5,9	6,9	2,2
2012	23,2	7,3	18	5,7	7,5	2,4
2011	21,8	7,1	16,6	5,5	6,3	2,1
2010	16,9	7,4	14,1	6,2	5,2	2,3
2009	11,3	6,8	9,5	5,7	4,1	2,4
2008	19,3	7,2	11,7	4,4	8,3	3,1
2007	16,4	8,2	8,6	4,3	4,7	2,3
2005	7,7	7,7	3,6	3,7	3	3,1
2000	2,8	8,3	2	5,9	2,1	6,3
1995	3,9	8,5	2,6	5,7	3	6,4
Ürün grubu / payı						
Yıl	Deri, kürk ve bunlardan yapılmış eşyalar	Payı (%)	Ahşap, kağıt hamuru ve kağıt ürünleri	Payı (%)	Diğer	Payı (%)
2013	1,6	0,5	6,6	2,1	13,6	4,2
2012	1,7	0,5	6,2	2	12,9	4,1
2011	1,5	0,5	6,7	2,2	18,6	5,8
2010	1,2	0,5	5,9	2,6	10,3	4,5
2009	0,8	0,5	5,1	3	6	3,6
2008	1	0,4	6,5	2,4	9,1	3,4
2007	0,7	0,4	5,3	2,7	7,2	3,6
2005	0,3	0,3	3,3	3,3	3,7	3,7
2000	0,1	0,4	1,3	3,8	1,4	4,1
1995	0,2	0,3	1,1	2,4	1,9	4,1

Kaynak: Federalnaya Slujba Gasudarstvennoy Statistiki, (Erişim), http://www.gks.ru/bgd/regl/b14_12/IssWWW.exe/stg/d02/26-11.htm, 27 Ağustos 2015.

İthalatın ileri teknolojiye ve katma değeri yüksek tüketim malzemelerine dayalı

yapısı, doğal olarak ithalatın yapıldığı ülkelerin çeşitliliğini, dolayısıyla ikili ekonomik ilişkilerin ve dış politikanın yönelimini de bir ölçüde etkilemiştir. RF, bu alandaki açığını gelişmiş ülkelerden yaptığı ithalatla kapatmaya çalışmıştır. Bu bölümün 1.2. no.lu başlığı altında incelen ihracatın yapısıyla birlikte değerlendirildiğinde, RF'nin bazı gelişmiş Avrupa ülkelerine yaptığı enerji kaynakları ihracatının, bu ülkelerin RF'ye yönelik yüksek hacimli ihracatıyla dengelendiği, bu ülkelerin RF'ye karşı ekonomik anlamda tamamen savunmasız kalmadığı görülmektedir. Yine de RF'nin yaptığı tüketim malzemelerine ve yüksek teknolojiye dayalı ithalat olan talebi daha esnek bir yapıdayken, bu ülkelerin RF'den ithal ettikleri enerji kaynaklarına olan talep aynı ölçüde esnek değildir. Bu durum ikili ticari ilişkiler bağlamında RF'yi dengeli bir tutum izlemeye yönlendirirken, dış politika bağlamında RF'nin elini güçlendirmektedir. Aşağıdaki başlıkta, incelenen dönem içerisinde en çok ithalat yapılan ülkeler ve bu ithalatın hacmi hakkında bilgi sunulmaktadır.

1.1.2. İthalatta Zorunlu Ortak: Sanayileşmiş Ülkeler

RF'nin ithalatında en yüksek paya sahip ülkeler dönem içinde RF'nin ihtiyaçları, dış ticaret ortaklarının ekonomisinde ve ihraç ürünlerindeki gelişmeler, dönemsel durumlar nedeniyle değişiklik göstermiştir. Bununla birlikte, RF'nin sanayi üretiminin birçok sektörde halkın ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalması satın alınan ürünleri belirlediği gibi bu ürünlerin temin edildiği ülkelerin hangileri olduğunu da az çok belirlemiştir. Temel olarak yüksek teknolojiye dayalı, katma değeri yüksek taşıt araçları, makineler ve beyaz eşyalar gibi kalemler, ayrıca lüks tüketime yönelik ürünlerle, RF'nin üretmekte yetersiz kaldığı bazı gıda maddelerini sağlayabilen ülkeler RF'nin dış ticaretinde daha fazla paya sahip olmuştur. Bu bağlamda Almanya, Japonya, ABD, Fransa, İtalya, Hollanda ve Güney Kore gibi ülkeler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca dönem içinde değişmekle beraber, BDT içinden sadece üç ülke -Ukrayna, Kazakistan ve Belarus- RF'nin ithalatından önemli pay alabilmiştir. Bu üç ülke açısından en büyük belirleyici etken, RF ve bu ülkelerin sanayileri arasındaki SSCB döneminden kalma tamamlayıcılık düzeyinin yüksek olduğu gerçeğidir. Diğer BDT ve eski SSCB ülkelerinden gerçekleştirilen ithalatın düşük kalmasında, bu

ülkelerin ihracat kapasitelerinin yeterince büyük olmaması kadar, bu ülkelerin Avrupa ve diğer gelişmiş ülke pazarlarına yönelmesi de etkili olmuştur. RF'nin bu ülkelere ithalat yapma konusunda yeterince istekli olmaması da doğal olarak bu gelişmede rol oynamıştır. Öte yandan dönem içerisinde ithalatın, kriz yılları hariç, genel olarak artış gösterdiği ve ithalat yapılan ülkelerin de hem paylarının hem de sıralarının değiştiği görülmektedir. Bu çerçevede, dönem içinde ithalat ortaklarının nasıl değiştiğini göstermek amacıyla 1993, 2003 ve 2013 yıllarında ithalatta en büyük paya sahip ilk 10 ülke ve toplam ithalattan aldıkları pay Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: RF'nin 1993, 2003 ve 2013 Yıllarında En Çok İthalat Yaptığı 10 Ülke ve RF'nin Toplam İthalatından Aldıkları Pay

Sıra	Ülke	1993 Yılı İthalatı (Dolar)	Pay (%)
1.	Almanya	6.875.760.000	27,5
2.	ABD	2.966.989.328	11,9
3.	ÇHC	2.691.725.913	10,8
4.	Japonya	1.496.627.686	6,0
5.	Finlandiya	1.372.736.256	5,5
6.	Hollanda	1.018.916.864	4,1
7.	Macaristan	919.059.968	3,7
8.	Birleşik Krallık	789.465.664	3,2
9.	Hindistan	649.269.312	2,6
10.	Güney Kore	601.149.568	2,4
Toplam		24.996.166.405	100
Sıra	Ülke	2003 Yılı İthalatı (Dolar)	Pay (%)
1.	Almanya	13.732.034.000	18,5
2.	ÇHC	6.029.926.895	8,1
3.	Belarus	4.879.857.800	6,6
4.	İtalya	4.335.263.489	5,8
5.	Ukrayna	4.311.376.260	5,8
6.	Finlandiya	3.861.576.960	5,2
7.	Fransa	3.156.446.894	4,2
8.	Hollanda	3.154.954.289	4,2
9.	ABD	2.449.647.258	3,3
10.	Birleşik Krallık	2.318.575.355	3,1
Toplam		74.419.047.137	100
Sıra	Ülke	2013 Yılı İthalatı (Dolar)	Pay (%)
1.	ÇHC	49.591.171.963	15,5

2.	Almanya	49.147.194.416	15,4
3.	Belarus	16.733.677.000	5,2
4.	Ukrayna	15.077.259.130	4,7
5.	İtalya	14.302.161.834	4,5
6.	ABD	11.164.046.604	3,5
7.	Güney Kore	11.149.103.326	3,5
8.	Japonya	10.957.793.252	3,4
9.	Polonya	10.805.252.176	3,4
10.	Fransa	10.206.836.994	3,2
Toplam		319.941.089.191	100

Kaynak: The United Nations Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade), (Erişim), <http://comtrade.un.org/db/help/uReadMeFirst.aspx>, 16 Mayıs 2015.

Tablo 2’de görüldüğü üzere, Macaristan ve Hindistan gibi bazı ülkeler SSCB yıkıldıktan hemen sonra RF’nin ithalatında pay sahibi iken, daha sonra bu ağırlıklarını koruyamamışlardır. BDT ülkelerinden Ukrayna⁹² ve Belarus başlangıçta RF’nin ithalatında daha büyük paya sahipken giderek bu payı yitirmişlerdir. ABD’nin payı da dönem içinde giderek azalmıştır. Öte yandan İtalya gibi bazı ülkeler ise paylarını artırmışlardır. Sonuç itibariyle dönem içinde ithalat yapılan ülkelerin durağan kalmadığı, tamamen RF pazarındaki paylarını yitirdikleri ya da yeni paylar elde ettikleri görülmektedir.⁹³

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere, RF’nin ithalat ortakları bakımından çok da tercih imkanına sahip olmadığı görülmektedir. RF’nin sanayi ürünleri bakımından yeterli kapasite ve teknolojiye sahip olmaması, ithalatta gelişmiş Batı ülkelerini ve Uzak Doğu’da ÇHC, Japonya ve Güney Kore’den ithalat yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu bakımdan, RF’nin ithalat ürünlerinde, hayati derecede olmasa da Batılı ülkelere yönelik göreceli bir bağımlılığa sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu bağımlılığın göreceli olması (enerji kaynakları gibi vageçilemez olmadıkları) göz önünde bulundurulduğunda, RF’nin bu ülkelere karşı daha rahat hareket imkanının olduğu, dış politika anlamında

⁹² Ukrayna’nın, SSCB’nin yıkılmasından sonra RF ile en çok dış ticarete sahip BDT ülkelerinden birisi olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak bu çalışmada yararlanılan veritabanında, Ukrayna tarafından yapılan bildirimlerin sağlıklı olmaması nedeniyle bu çalışmada Ukrayna ilk 10 ülke arasında gösterilememiştir.

⁹³ RF’nin ithalatında dönem içerisinde en çok paya sahip belli başlı ülkeler, ithalat hacimleri ve RF’nin ithalatından aldıkları paylar, ilk on ülke arasına girdikleri yıllar itibariyle Ek 1’de yer alan tablolarda gösterilmiştir.

yaşanabilecek ikili sorunlarda, gerektiğinde ithalata yönelik engeller koymaktan çekinmeyeceği düşünülmektedir. Nitekim RF'nin, örneğin, 2009 yılında Ukrayna üzerinden Avrupa'ya yönelik gaz akışını kesmesi karşısında Avrupa'lı ticaret ortaklarının elinde pek de bir araç bulunmadığı ortadadır. Bu bağlamda, RF'nin en çok ithalat yaptığı ülkelerin kompozisyonunun dış politikası üzerinde önemli bir etkisinden söz etmek mümkün değildir.

1.1.3. Küresel Dönemde Yıllara Göre İthalatın Seyri: Artan Gelirler ve Artan Tüketim

RF'nin kuruluşundan itibaren ithalatı genel bir artış eğilimi içerisinde olmuştur. Petrol, doğal gaz ve diğer hammaddelerin ihracatından beslenerek artan milli gelir sayesinde alım gücü -bazı geçici kesintiler olsa da- sürekli beslenmiştir. Temel tüketim malları, ileri teknoloji ürünleri ve otomotiv sektörlerindeki yetersiz ve kalitesiz üretim, halkın yabancı ürünlere karşı talebini de artırmıştır. Yerli sanayinin halkın bu talebine cevap vermede yetersiz kalması, ithalatın katlanarak çoğalmasını kaçınılmaz kılmıştır.⁹⁴ Sosyal ödemeler ve artan gelir düzeyi orta sınıfın tüketim anlayışına da etki etmiştir. SSCB döneminden kalma üretim yapısının ürünleri artık halkı tatmin etmez hale gelmiştir. Ayrıca ülkenin dışa açılması, halkın yurtdışı ile etkileşimini ve farkındalık düzeyini, dolayısıyla daha kaliteli ürünler için talebini yükseltmiştir. Dış ticaretin serbestleşmesi, arzu edilen ürünlerin rahatça ülkeye getirilip iç pazara sürülebilir hale gelmesi de bu süreci kolaylaştırmıştır. Sonuçta dışa bağımlılığı artıran, iç sanayi üretiminin gelişmesine imkan sağlamayan ekonomik yapı ithalatı körüklemiştir.

İncelenen dönem içerisinde ithalatın düşüş yaşadığı iki dönem bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1998 krizi ile başlayan dönemdir. Devalüasyon ve halkın gelir düzeyinde görülen büyük oranlı düşüş, satın alma gücünü de etkilemiş ve ithalat rakamlarını da aşağılara çekmiştir. 1998'in son aylarında başlayan düşüş nedeniyle ithalat ancak 2001 yılında kriz öncesi düzeyine ulaşabilmiştir. İthalatın toparlanmasında en büyük etken, artan hammadde fiyatlarına bağlı olarak gelir

⁹⁴ André Mommen, "Russia's Response to Globalization", **International Journal of Political Economy**, Cilt 31, No. 4 (Kış 2001-2002), s. 73.

düzeyindeki düzelmedir. İthalatın düşüş yaşadığı ikinci dönem ise yine ekonomik krizin yaşandığı 2008 yılıdır. Kriz öncesinde katlanarak artmakta olan ithalat, 2008 yıl sonundan itibaren hızla düşmüş, 2009 yılında %40'a yakın azalarak 160 milyar dolar seviyelerine gerilemiştir. Bu gelişme, aslında RF ekonomisinin kırılganlığını ve dış etkilere açıklığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Yine bu kesinti dönemi de uzun sürmemiştir. 2010 yılında toparlanmaya başlayan ithalat, 2011 yılında kriz öncesi düzeyini yakalamış, hatta geçmiştir. Tablo 3'te yıllara göre RF'nin ithalatının miktarı ve ithalatın GSMH'ye oranı görülmektedir.

Tablo 3: Yıllara Göre RF'nin İthalatı ve İthalatın GSMH'ye Oranı

Yıl	İthalat	İthalatın GSMH'ye Oranı (%)
1992	23.421.702.990	5,1
1993	24.996.166.405	5,7
1994	31.439.699.625	8,0
1995	42.372.327.360	10,7
1996	54.545.665.661	13,9
1997	57.060.557.058	14,1
1998	51.243.750.399	18,9
1999	34.324.597.992	17,5
2000	42.432.495.206	16,3
2001	51.867.626.900	16,9
2002	56.882.452.554	16,5
2003	74.419.047.137	17,3
2004	100.786.009.746	17,1
2005	126.402.309.964	16,5
2006	161.565.783.903	16,3
2007	225.239.540.781	17,3
2008	283.964.203.592	17,1
2009	161.228.554.226	13,2
2010	221.470.674.058	14,5
2011	299.608.172.196	15,7
2012	314.569.708.157	15,6
2013	319.941.089.191	15,3

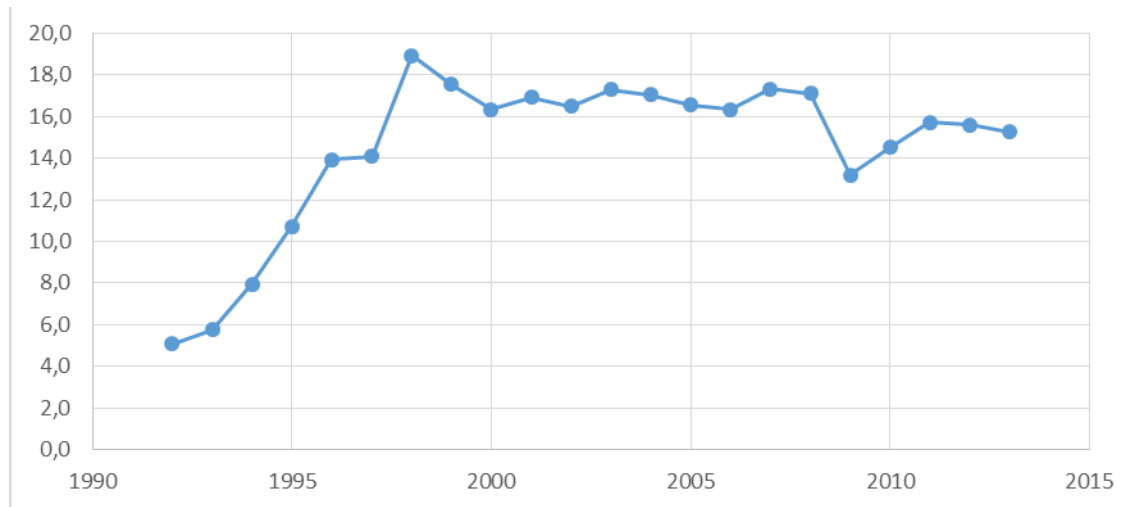
Kaynak: GSMH rakamları: World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data, (Erişim),

<http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx?issshared=true#>,

11 Mayıs 2015; ithalat rakamları: The United Nations Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade), (Erişim), <http://comtrade.un.org/db/help/uReadMeFirst.aspx>, 16 Mayıs 2015.

Çizelge 1’de ise RF’nin ithalatının GSMH’ye oranının yıllara göre izlediği çizgi görülmektedir. 1998’e kadar yükselen bir seyir izleyen bu oran, 1998’den sonra %13-19 aralığında yatay bir gelişim izlemiştir.

Çizelge 1: Yıllara Göre İthalatın GSMH’ye Oranı (%)

Kaynak: GSMH rakamları: World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data, (Erişim), <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx?isshared=true#>, 11 Mayıs 2015; ithalat rakamları: The United Nations Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade), (Erişim), <http://comtrade.un.org/db/help/uReadMeFirst.aspx>, 16 Mayıs 2015.

Küresel dönemde, dünya ekonomisine eklemlenmeye çalışan RF, ithalatında da dünya ekonomisine açık bir hale gelmiştir. Küresel tüketim eğiliminden etkilenen ve kapalı bir ekonomik düzenden serbest piyasaya geçişi sağlamaya çalışan Rus ekonomisi, ihtiyaçlarını üretim yoluyla karşılamak yerine ithalata yönelmiştir. Rus halkının talepleri bu gelişmede en büyük rolü oynamıştır. Ancak bu gelişme dış politika yöneticileri açısından arzu edilir bir gelişme olmamıştır. Zira bu durum, yerli sanayinin gelişimini engellemekte ve tüketim malzemelerinde dışarıya bağımlılığı artırmakta; sonuçta, RF’nin kendi ayakları üzerinde durma ve dış politikasında bağımsız hareket etme yeteneğini azaltmaktadır. Özellikle yakın çevresinde kendisine dış politika alanında rakip olarak gördüğü Batılı ülkelerden (ABD, Almanya ve Fransa başta olmak üzere)

yaptığı ithalatın yüksek hacimli olması, RF'nin bağımlı hissetmesine yol açmaktadır. Yine Uzak Doğu'daki en önemli rakibi ve Orta Asya'da mücadele etmekte olduğu ÇHC'nden yapılan ithalatın hacmi, dış politika alanında bu ülkeyle olan rekabetinde RF'nin elini zayıflatmaktadır.

Bir taraftan ithalat alanında dışa bağımlı bir yapı çizen RF, ihracat bakımından bazı kendine özgü dinamikler taşımaktadır. 2000'li yılların başından itibaren dış politikada RF'nin elini güçlendiren en önemli unsurlardan birisi de ihracatın yapısı ve hacmi olmuştur. Bu bağlamda, izleyen başlıkta, küresel dönemde RF'nin ihracatı incelenmekte, ihracat yapılan başlıca ülkeler, başlıca ihracat ürünleri, küresel dönemde ihracatın genel seyri ve değişimleri ele alınmaktadır.

1.2. Dış Politikada Güvenin Kaynağı: İhracat

Rusya Federasyonu, her ne kadar 1992 yılından itibaren belirli bir ekonomik dönüşüm geçirmiş olsa da dünya ticaretindeki yeri itibariyle temelde bir hammadde tedarikçisi görüntüsünden kurtulamamıştır.⁹⁵ Yerli üretim tesislerinin, rekabet edebilmek için gerekli yenilikçi yaklaşım, modernizasyon ve maliyet avantajlarından yoksun olması ÇHC, Brezilya ve Hindistan gibi rakiplerin gerisinde kalmasına yol açmıştır. Diğer sektörlerdeki zayıf performansın üzerine, ham petrol ve doğal gaz üretim sektörünün yapısı ve ilerleyen bölümlerde görüleceği üzere ihracattaki ağırlıklı payı, RF'nin hammadde tedarikçisi olarak ön plana çıkmasını sağlamıştır. Her ne kadar ihracatın neredeyse tek bir sektöre dayalı olması RF ekonomisi açısından bir kırılganlık sebebiyse de Avrupa'da RF'nin başlıca tedarikçi olması dış politikada RF'ye çok önemli bir avantaj sağlamıştır. Gerektiğinde Ukrayna gibi ülkeler üzerinde kontrol kurmak için kullanılan bu avantaj, Avrupa ülkeleri üzerinde de doğrudan etkiler doğurmuştur. Doğal olarak, ihracatın yapısı, ihracat yapılan ülkeler ve ihracatın seyrinde de belirleyici bir rol oynamıştır. İlerleyen başlıklarda, RF'nin başlıca ihracat ürünleri, en fazla ihracat yaptığı ülkeler ve küresel dönemde yıllara göre ihracatın seyri detaylı olarak ele alınmaktadır.

⁹⁵ Ferdinand, **a.g.m.**, s. 659.

1.2.1 Başlıca İhracat Ürünleri Olarak Enerji Kaynakları

Rusya Federasyonu'nun sadece ihracatı değil, genel olarak dış ticareti içinde en fazla ağırlığa sahip kalem, yukarıda da belirtildiği üzere, hammadde (en başta petrol ve doğal gaz) ihracatıdır. 2013 yılı itibariyle toplam ihracatında %70'ten fazla paya sahip olan bu kalem, tek başına RF'nin toplam ithalatının tamamını bile dengelemeye yetecek düzeydedir. Ekonominin tek bir sektöre bağımlı olması, RF açısından hem bir zayıf nokta hem de yararlanabildiği ölçüde bir avantajdır. Sektörün dünya piyasalarındaki fiyat düzeylerine ve talep durumuna bağlı olması RF'nin zayıf noktasını teşkil etmektedir. Piyasalardaki dalgalanmalar, ihracatı hem hacim hem de tutar olarak etkilemektedir. Bu bağlamda RF'nin hammadde ihracatı aynı zamanda yumuşak karnıdır. Öte yandan yine dünya piyasalarında hammadde fiyat ve talebinin sürekli artış göstermesi, RF'yi önemli bir ihracatçı haline getirmektedir. Bu sektördeki güçlü ihracat rakamları genel olarak ekonomiyi beslediği gibi, sektörün büyük çoğunluğunu elinde tutan devletin elindeki kaynakların artmasını da sağlamaktadır.

İhracatta hammaddelerin sahip olduğu ağırlıkla rekabet edebilecek başka bir üretim alanı bulunmamaktadır. Belirli ölçüde doğal kaynaklara dayalı demir-çelik ve diğer metallerin ihracatı, kauçuk ve kimya sanayi ile savunma sanayi, enerji kaynakları ihracatı ile kıyas edilemeyecek düzeyde düşük kalmaktadır. Dünyanın başlıca silah üreticisi ve satıcısı ülkelerden birisi olan RF'nin toplam makine ve teçhizat üretimi, otomotiv sektöründe üretim kapasitesini artırma çabalarına rağmen yetersiz kalmaktadır. Gıda ve ahşap sektörlerinde ise yine hammadde ve işlenmemiş ürün ihracatı ağırlıklı olduğundan yüksek düzeyli ihracat rakamları yakalanamamaktadır. RF'nin başlıca kalemlerde yıllar itibariyle ihracatı ve bu kalemlerin toplam ihracat içindeki payı Tablo 4'te detaylı olarak görülmektedir.

RF'nin ağırlıklı ihraç ürünlerinin enerji kaynakları olması ülkeye dış politikada önemli bir avantaj sağlamaktadır. RF, gerektiğinde bu avantajı çıkarları doğrultusunda kullanmaktan çekinmemektedir. Ukrayna ile yaşanan doğal gaz

savaşları, bu gerçeğin başta gelen örneğini teşkil etmektedir. Ayrıca Rus doğal gazının alıcısı durumundaki Avrupa ülkeleri de ister istemez bazı konularda RF'yle tam uyumlu tutum izlemeseler bile aksi yönde hareket yeteneğinden yoksun kalmaktadırlar.

Tablo 4: Yıllar İtibariyle RF'nin Başlıca Kalemlerde İhracatı (Milyar Dolar) ve Bu Kalemlerin Toplam İhracat İçindeki Payı

Ürün grubu / payı						
Yıl	Mineral Ürünler	Payı (%)	Metaller, Kıymetli Taşlar ve Bunlardan Yapılan Ürünler	Payı (%)	Kimyasal Ürünler, Kauçuk	Payı (%)
2013	377	71,6	58,3	10,5	30,7	5,8
2012	374	71,3	55,2	11,1	32,1	6,1
2011	363	70,3	57,4	11,2	31	6
2010	272	68,5	50,3	12,7	24,5	6,2
2009	203	67,4	38,5	12,8	18,7	6,2
2008	326	69,8	61,8	13,2	30,2	6,4
2007	228	64,9	56	15,9	20,8	5,9
2005	156	64,8	40,6	16,8	14,4	6
2000	55,5	53,8	22,4	21,7	7,4	7,2
1995	33,3	42,5	20,9	26,7	7,8	10
Ürün grubu / payı						
Yıl	Makine, Teçhizat ve Ulaşım Araçları	Payı (%)	Gıda ve Tarımsal Hammadde (Tekstil Hariç)	Payı (%)	Ahşap, Kağıt Hamuru ve Kağıt Ürünleri	Payı (%)
2013	28,3	5,4	16,2	3,1	11	2,1
2012	26,5	5,1	16,8	3,2	10,2	1,9
2011	23,2	4,5	12	2,3	10,7	2,1
2010	21,4	5,4	8,8	2,2	9,6	2,4
2009	17,9	5,9	10	3,3	8,4	2,8
2008	22,8	4,9	9,3	2	11,6	2,5
2007	19,7	5,6	9,1	2,6	12,3	3,5
2005	13,5	5,6	4,5	1,9	8,3	3,4
2000	9,1	8,8	1,6	1,6	4,5	4,3
1995	8	10,2	1,4	1,8	4,4	5,6
Ürün grubu / payı						
Yıl	Deri, Kürk ve Bunlardan Yapılmış Eşyalar	Payı (%)	Tekstil, Tekstil Ürünleri ve Ayakkabı	Payı (%)	Diğer	Payı (%)
2013	0,6	0,1	0,9	0,2	6,6	1,2
2012	0,5	0,1	0,8	0,1	5,6	1,1
2011	0,4	0,1	0,8	0,2	18,5	3,3
2010	0,3	0,1	0,8	0,2	9,3	2,3
2009	0,2	0,1	0,7	0,2	3,8	1,3
2008	0,4	0,1	0,9	0,2	4,5	0,9
2007	0,3	0,1	1	0,3	4,4	1,2

2005	0,3	0,1	1	0,4	2,5	1
2000	0,3	0,3	0,8	0,8	1,6	1,5
1995	0,3	0,4	1,1	1,5	1	1,3

Kaynak: Federalnaya Slujba Gasudarstvennoy Statistiki, (Erişim),

http://www.gks.ru/bgd/regl/b12_12/lssWWW.exe/stg/d02/26-08.htm, 16 Mayıs 2015.

Enerji ihracatıyla kıyaslanması mümkün olmamakla birlikte silah ihracatını RF'nin önemli dış politika araçlarından birisi olarak kabul etmek mümkündür. Özellikle Batılı ülkelerin siyasi gerekçelerle silah satmadığı ülkeler, RF için doğal pazar haline gelmekte, RF, bu ülkelerle ilişkilerine, Batı'dan gelen çekimlere rağmen özel önem atfetmektedir. Bu bağlamda İran ve Kuzey Kore gibi ülkeleri saymak mümkündür. Son olarak RF'nin ihraç ürün yelpazesinin kısıtlı olması, bu sektörün belirtilen istisnalar dışında dış politikada kullanılmasına imkan tanımamaktadır. Öte yandan ihracatın ülkeler temelinde dağılımı izleyen başlıkta incelenmektedir.

1.2.2. İhracatta Enerji Kaynaklarından Yoksun Ülkelerin Ağırlığı

Çalışmanın kapsadığı dönem içinde RF'nin ihracat ortaklarının nasıl değiştiğini ya da değişmediğini göstermek amacıyla 1993, 2003 ve 2013 yıllarında ihracatta en büyük paya sahip ilk 10 ülke ve toplam ihracattan aldıkları pay Tablo 5'te gösterilmiştir. Görüleceği üzere, 1993 yılında RF'nin en büyük ihracat pazarı Almanya'dır. RF enerji kaynaklarının en büyük alıcısı konumundaki bu ülke 2003 yılında da konumunu korumuş, 2013'te ise sırayı en büyük rakibi ÇHC'ne bırakmıştır.

Tablo 5: RF'nin 1993, 2003 ve 2013 Yıllarında En Çok İhracat Yaptığı 10 Ülke ve RF'nin Toplam İhracatındaki Payları

Sıra	Ülke	1993 Yılı İhracatı (Dolar)	Pay (%)
1.	Almanya	6.483.879.000	20,47
2.	ÇHC	4.980.878.653	15,72
3.	Kazakistan	2.756.026.535	8,70
4.	ABD	1.844.564.889	5,82
5.	Macaristan	1.673.016.960	5,28
6.	Türkiye	1.542.318.650	4,87
7.	Finlandiya	1.482.439.680	4,68

8.	Çek Cumhuriyeti	1.268.878.976	4,01
9.	Birleşik Krallık	1.205.262.592	3,80
10.	İspanya	995.545.664	3,14
Toplam		31.675.972.953	100,00
Sıra	Ülke	2003 Yılı İhracatı (Dolar)	Pay (%)
1.	Almanya	15.142.928.000	10,83
2.	ÇHC	9.728.068.486	6,96
3.	ABD	9.085.002.653	6,50
4.	Ukrayna	8.645.593.620	6,19
5.	Belarus	7.601.916.800	5,44
6.	Fransa	6.928.531.619	4,96
7.	İtalya	5.782.113.319	4,14
8.	Türkiye	5.451.315.438	3,90
9.	Hollanda	5.224.243.615	3,74
10.	Polonya	5.202.009.000	3,72
Toplam		139.774.284.915	100,00
Sıra	Ülke	2013 Yılı İhracatı (Dolar)	Pay (%)
1.	ÇHC	39.667.828.205	7,9
2.	Almanya	39.031.409.120	7,7
3.	ABD	27.731.966.397	5,5
4.	Hollanda	27.096.355.329	5,4
5.	İtalya	26.818.839.615	5,3
6.	Polonya	25.261.102.597	5,0
7.	Türkiye	25.064.213.832	5,0
8.	Japonya	23.653.100.271	4,7
9.	Ukrayna	23.243.994.298	4,6
10.	Belarus	22.573.333.400	4,5
Toplam		503.860.144.617	100,0

Kaynak: The United Nations Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade), (Erişim), <http://comtrade.un.org/db/help/uReadMeFirst.aspx>, 16 Mayıs 2015.

ABD, dönem içinde RF'nin en büyük ticaret ortaklarından birisi olarak konumunu korumuştur. Avrupa ülkeleri, büyük hacimli enerji ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla RF tarafından sağlanan doğal gaz ve petrole bağımlı olduklarından, geleneksel olarak RF'nin en önemli ihracat pazarlarıdır. Hollanda, İtalya, Polonya ve Fransa dönem içinde değişen hacim ve sıralamalarla RF için pazar niteliklerini korumuşlardır. Tablo 5'te dikkati çeken bir diğer unsur, BDT ülkelerinden sadece Ukrayna, Kazakistan ve Belarus'un sıralamaya girebilmiş olmaları ve paylarının dönem içinde azalması olmuştur.

Örneğin 2003'te %6,19 paya sahip Ukrayna, 2013'te %4,6'ya düşmüştür. Son olarak payı %3 ila %5 arasında değişmekle birlikte, yine doğal gaz ve petrol ithalatı nedeniyle Türkiye, RF için ciddi bir ihracat ortağı haline gelmiştir.⁹⁶

Yukarıda da belirtildiği üzere, RF'nin ihraç ürünleri, ihracatın yapıldığı ülkeleri de belirleyici bir rol oynamıştır. En önemli ihraç kalemi olan hammadde -enerji kaynakları- alıcısı durumundaki ülkeler, RF'nin ihraç pazarı haline gelmişlerdir. RF, stratejik nitelikteki enerji kaynaklarının sağlayıcısı olarak avantajlı bir konum elde etmiştir. RF, küreselleşme sürecinde, çok kutupluluk arayışı bağlamında, ABD'nin öncülüğündeki tek kutuplu dünya düzenine karşı önemli bir alternatif olarak gördüğü Avrupa ülkeleri ile ticari ilişkilerini geliştirmekten çekinmemiştir. Rus doğal gaz ve petrolünün en büyük ihraç kalemini oluşturduğu bu ticari ilişkide RF, avantajlı konumunu korumuştur. Bu çerçevede, RF'ye bağımlı olan ülkeler, 2008 yılında Gürcistan'a tek yanlı müdahalesi gibi durumlarda dengeli bir yaklaşım izlemek zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda, tek başına ihracat hacminin dış politikada belirleyici olmadığını, ancak ihracatın içeriğinin çok daha etkili olduğunu söylemek mümkündür.

RF'nin ihracatının küresel dönemde yıllara göre izlediği seyir ve dış politikadaki dönüşümlerle olası bağlantıları ise izleyen başlık altında ele alınmıştır.

1.2.3. Küresel Dönemde Yıllara Göre İhracatın Seyri: Hammadde Fiyatlarına Bağımlılık

Küresel dönemde Rus ekonomisinin dünya ekonomisine eklemlenme düzeyi yıldan yıla giderek artmıştır. Temelde ham petrol ve doğal gaz ihracatına dayalı ekonomi, uluslararası piyasalarda oluşan fiyat ve talep dalgalanmalarının etkilerini çok yakından hissetmiştir. Bu dönemde ihracat, artan enerji kaynakları ihracatı dolayısıyla iki kesinti dışında sürekli bir artış grafiği yakalayabilmiştir. Bu iki kesinti döneminden ilki 1998 yılında yaşanan küresel ekonomik krizle gelen talep daralması ve hammadde fiyatlarındaki düşüşten kaynaklanmıştır. 1997 yılı sonlarında başlayan düşüş, 1998 yılında belirginleşmiştir. RF'nin ihracatı, 1996

⁹⁶ Bu çalışmanın kapsadığı dönem içinde, RF'nin ihracatında ilk 10 içinde yer alan ülkelerin (bu sıralamada yer aldıkları yıllar itibarıyla) RF'den yaptıkları ithalatın tutarı ve RF'nin toplam ihracatındaki payları Ek 2'de detaylı olarak gösterilmektedir.

yılında yakaladığı yaklaşık 78 milyar dolarlık düzeyi ancak 2000 yılında aşabilmiştir. Krizi takip eden dönemde 2003 yılından itibaren hızlı bir büyüme eğilimi yakalayan RF'nin ihracatı, 2008 yılına kadar 462 milyar dolar düzeyine çıkabilmiştir. Bahse konu yılda başlayan ve dünyayı etkisi altına alan küresel ekonomik kriz yine RF'nin ihracat bakımından dünyaya bağımlılık düzeyini ortaya koymuştur. 2009 yılında, bir önceki yıla göre %30'dan fazla gerileyen ihracat, 313 milyar dolar düzeyine kadar düşmüştür. 2008 krizi sonrasında ihracatın eski düzeyine dönüşü ancak 2011 yılında gerçekleşmiştir. Tablo 6'da bu değişimlerin düzeyi açıkça görülmektedir. 2012 ve 2013 yıllarında ise ihracattaki artışın sınırlı kalmasını, başta Avrupa olmak üzere uluslararası piyasaların RF kaynaklı hammadde ve petrole nispeten doymuş ve artış sınırına yaklaşmış olmasını göstermek mümkündür.

RF'nin ihracatının küresel dönemde izlediği seyir bakımından dikkat çeken bir diğer husus da şudur: 1998'e kadar ihracatın GSMH'ye oranı %20 ve altında seyrederken, 1998 ekonomik kriziyle birlikte ekonominin daralması, RF'yi bir ihracat ülkesi konumuna getirmiş ve ihracatın GSMH'ye oranı hızla yükselmiştir. Ekonominin hemen toparlanamamasına rağmen ihracatın daha hızlı gelişmesi, söz konusu oranı 2000 yılında yaklaşık %41'e kadar yukarı çekmiştir. Rus ekonomisindeki 2000'li yıllar boyunca devam eden büyüme eğilimi çerçevesinde, söz konusu oran ancak 2006'dan sonra %30'ların altına düşmüştür.

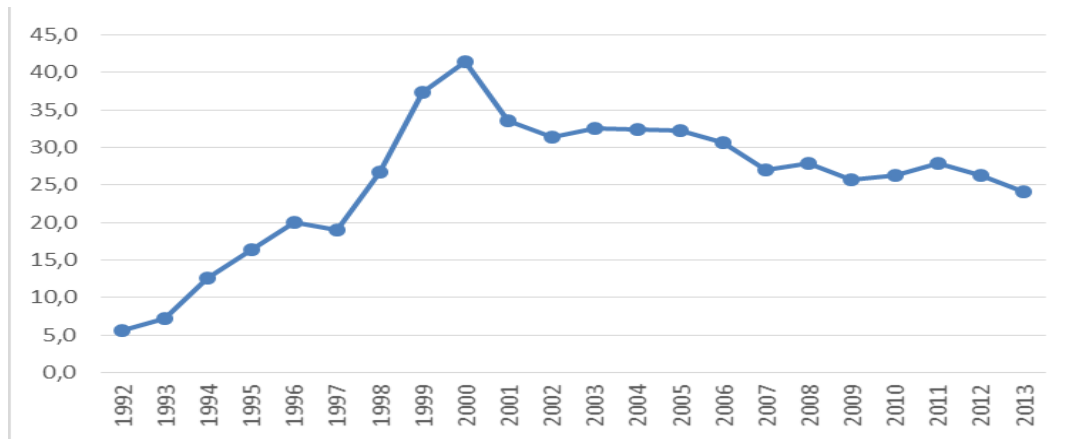
Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, küresel dönemde ihracatın izlediği seyir bakımından iki önemli sonuca ulaşmak mümkündür. İlk olarak 1998 ve 2008 yıllarında 10 yıl arayla yaşanan iki kriz dönemi hariç RF'nin ihracatı sürekli yukarı yönlü bir seyir izlemiştir. Kriz dönemlerinde ise ihracatın toparlanması, küresel ekonomiye ve artan talebe bağlı olarak birkaç yıl içinde toparlanmakta gecikmemiştir. Diğer önemli sonuç ise RF'nin ilk kurulduğu yıllarda ihracatın GSMH'ye oranı nispeten düşük kalırken, 1998 krizinde yaşanan ekonomik daralma nedeniyle ihracatın oranı artmıştır. Kriz sonrası dönemde, ihracatın GSMH'ye oranı göreceli olarak 2006 yılına kadar yüksek kalmış, 2007 yılıyla birlikte %30'un altına düşmüştür.

Tablo 6: Yıllara Göre RF'nin Toplam İhracatı ve GSMH'ye Oranı

Yıl	İhracat (Milyon Dolar)	İhracatın GSMH'ye Oranı (%)
1992	25.813.524.679	5,6
1993	31.675.972.953	7,3
1994	49.646.627.523	12,6
1995	64.681.097.217	16,4
1996	78.476.097.124	20,0
1997	77.132.372.165	19,0
1998	72.263.833.912	26,7
1999	73.164.253.858	37,3
2000	107.637.036.114	41,4
2001	102.646.585.656	33,5
2002	108.397.929.439	31,4
2003	139.774.284.915	32,5
2004	191.519.122.048	32,4
2005	246.348.456.054	32,2
2006	303.300.187.773	30,6
2007	350.830.707.679	27,0
2008	462.970.246.392	27,9
2009	313.789.766.649	25,7
2010	400.807.983.219	26,3
2011	529.703.454.924	27,8
2012	530.282.069.288	26,3
2013	503.860.144.617	24,0

Kaynak: GSMH rakamları: World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data, (Erişim), <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx?isshared=true#>, 11 Mayıs 2015 ve ihracat rakamları: The Trade Statistics Branch of the United Nations Statistics Division, (Erişim), <http://comtrade.un.org/data/>, 25 Nisan 2015.

İhracatın GSMH'ye oranının, 2000 yılına kadar sürekli artış gösterdiği ve bahse konu yılı müteakip düşüş eğilimine girmekle birlikte genel olarak %35 ila % 25 bandında seyrettiği Çizelge 2'de açıkça görülebilmektedir.

Çizelge 2: Yıllara Göre İhracatın GSMH'ye Oranı (%)

Kaynak: GSMH rakamları: World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data, (Erişim), <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx?isshared=true#>, 11 Mayıs 2015 ve ihracat rakamları: The Trade Statistics Branch of the United Nations Statistics Division, (Erişim), <http://comtrade.un.org/data/>, 25 Nisan 2015.

RF, 1990'lı yıllar boyunca ihracatını artırmakla birlikte, bu alandaki esas atılımını

2000'li yılların başında gerçekleştirmiştir. Bu dönem, çalışmanın ilk bölümünde de belirtildiği üzere Putin'in güç kazandığı dönemle örtüşmektedir. Artan ihracatın yoluyla devlet hazinesini güçlü fonlar ayrılması, RF'nin Batı'nın ekonomik yaptırım tehditlerine karşı daha rahat hareket etmesini sağlamış ve dış politikada hareket alanı kazandırmıştır. Söz konusu rahatlığın düzeyi, izleyen başlık altında incelenen küresel dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı göz önünde bulundurulduğunda daha iyi anlaşılmaktadır.

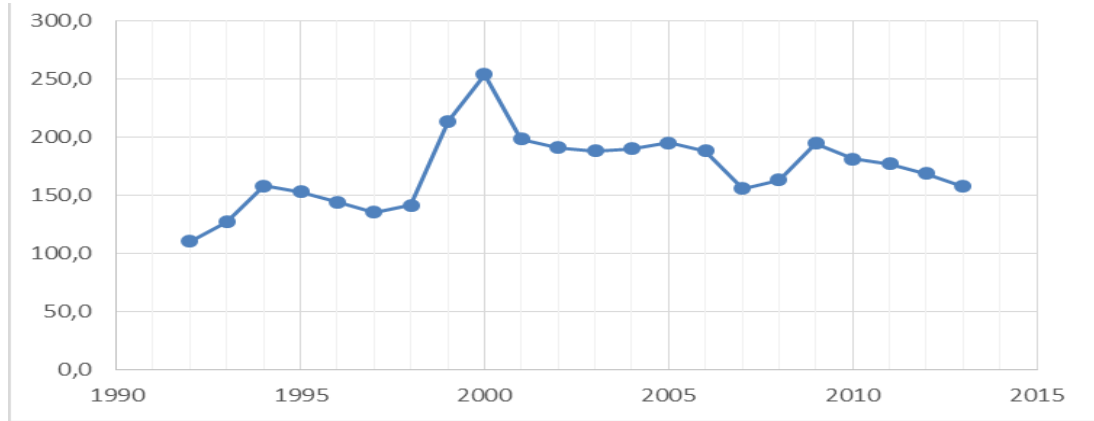
1.3. Küreselleşme Döneminde Daimi Dış Ticaret Fazlası

SSCB'nin son yıllarında, ülke ekonomisi dış ticaret açığı vermektedir.⁹⁷ RF'de ise 1992 yılından itibaren iç piyasadaki ve ekonomideki daralma, dış ekonomik ilişkilerde de aynı düzeyde hissedilmiş, ithalat sert bir şekilde düşmüş ve RF dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. Bu çalışmanın kapsamına giren dönemde, Çizelge 3'te görüldüğü üzere, RF büyük ölçekli ekonomik kriz ve büyüme yılları dahil, oranı konjonktüre göre değişmekle birlikte daima dış ticaret fazlası

⁹⁷ Avşarov, SSCB'nin 1990 yılındaki ihracatını 104 milyar dolar, ithalatını ise 121 milyar dolar ve dış ticaret açığını ise 17 milyar dolar olarak belirtmektedir: A. Avşarov, **a.g.e.**, s.108.

vermiştir. Bu oran, ithalatın hızla daraldığı ekonomik kriz yıllarında artmış, ekonominin rayına oturduğu dönemlerde ise daha düşük seyretmiştir.

Çizelge 3: Yıllara Göre RF'nin İhracatının İthalatını Karşılama Oranı (%)

Kaynak: The Trade Statistics Branch of the United Nations Statistics Division, (Erişim), <http://comtrade.un.org/data/>, 25 Nisan 2015.

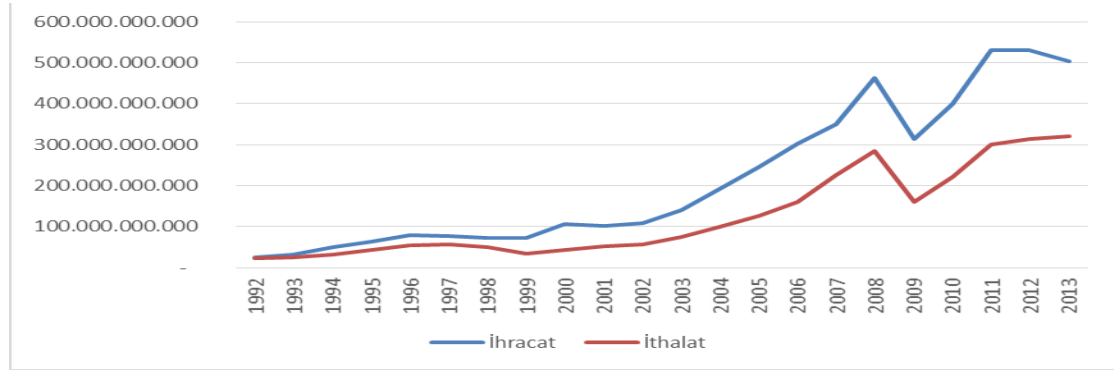
Bir önceki paragrafta bahsedilen olgu, RF'nin dış ticaretinin yapısıyla doğrudan ilişkilidir. RF'nin başlıca ihracat ürünlerini oluşturan enerji ve hammadde kaynakları bu konuda ülkenin en büyük güvencesi olmuştur. Kriz dönemlerinde alım gücünün gerilemesiyle ithalat hızla ve büyük oranlarda daralırken, alıcı ülkeler için zorunlu ihtiyaç niteliğindeki enerji kaynakları ve hammaddelere olan talep aynı derecede esnek olmadığından ihracat belirli bir düzeyde kalabilmiştir. Böylece, söz konusu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı %110 seviyesinin altına hiçbir zaman düşmemiştir. Çizelge 4'te ihracat fazlasının izlediği hacim ve ihracatla ithalat arasındaki makasın açık kaldığı düzey görülmektedir.

RF'nin dış ticaretini 2013 yılına kadar çeşitli dönemler altında incelemek mümkündür.⁹⁸ İlk olarak 1992-1993 yıllarında, dış ticaret hacminin SSCB'nin son yıllarına göre önemli oranda daraldığı görülmektedir. Bu gelişmede rol oynayan bazı faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür: SSCB'nin dağılması, Birliğe dahil ülkelerle olan üretim-tüketim bağlarının kopması, üçüncü dünya ülkelerindeki pazarların kaybı, sanayi ve tarım üretimindeki daralma, enflasyon ve dış borçlardaki artış, RF'nin ithalatını oluşturan ürünlerin dünya genelindeki

⁹⁸ Bu bölümde yer alan dönemlere ait ayırım şu eserden alınmıştır: Avşarov, **a.g.e.**, s. 108-115.

fiyatlarında görülen artış ve dünya pazarlarındaki konjonktürel gerileme, devlet tarafından gerçekleştirilen merkezi ithalatta azaltmaya gidilmesi, ithal ürünlere katma değer vergisi uygulanması.⁹⁹

Çizelge 4: Yıllara göre RF'nin ihracatı ve ithalatı

Kaynak: The Trade Statistics Branch of the United Nations Statistics Division, (Erişim), <http://comtrade.un.org/data/>, 25 Nisan 2015.

RF'nin dış ticaretinde ikinci belirgin dönem 1994-1998 yıllarında görülmüştür. Bu dönemde RF'nin dış ticaret hacmi istikrarlı olarak artmıştır. İhraç edilen ürünlerin miktarında ve dünya fiyatlarında yaşanan artış, ülkenin ihraç rejimi üzerindeki yasal engellerin önemli ölçüde hafifletilmesi ihracatta yaşanan artışta etkili olmuştur.¹⁰⁰ Öte yandan, ithalat bakımından daha düşük büyüme oranları görülmüştür. Ülkenin içinde olduğu ödeme zorlukları, iç pazarın belirli bir doyuma ulaşması ve halkın satın alma gücündeki azalma ithalatta bir patlama yaşanmasının önüne geçmiştir. Dış ticaretteki olumlu eğilim, ihracatın önemli bir bölümünü oluşturan hammadde ve enerji fiyatlarındaki artışa bağlı olarak 1997 yılına kadar sürmüştür. 1997 yılıyla birlikte, hem ihracatta hem de ithalatta bir duraklama yaşanmış, 1998 yılında ise dış ticarete gelişme eğilimi aşağı yönlü olmuştur.

1998-1999 yılları, Rus dış ticaretinin sekteye uğradığı yıllar olarak kaydedilmiştir. 1998 ekonomik krizinin etkilerini derinden hisseden Rusya'da Ruble'de önemli bir kur ayarlaması gerçekleşmiş ve bu yüzden de ithalatta ciddi bir daralma yaşanmıştır. Tüm bu gelişmelerin temel sebebi Uzak Doğu'dan

⁹⁹ Avşarov, **a.g.e.**, s. 108.

¹⁰⁰ Avşarov, **a.g.e.**, s. 109.

başlayan ve Rusya'yı da etkisi altına alan mali krizdir. 1998 Ağustos ayında ülke ekonomisini derinden sarsan kriz nedeniyle RF borçlarını ödeyemez hale gelmiş, Ruble hızla değer kaybetmeye başlamış, ithalat ani bir düşüş yaşamış, bazı Rus ticari bankaları iflasa sürüklenmiş, sonuçta ülkedeki ödeme sistemi adeta felç olmuş, ihracat bağlamındaki yükümlülüklerin bile yerine getirilmesinde zorluklar görülmüştür. İhracat arzında 1994 yılından beri yaşanan artış doğal sınırına ulaşmış ve artık Rus halkının tüketimine ayrılan arz miktarı azaltılmadan ihracatın artırılması da güçleşmiştir. Bu ortamda dış piyasalara yönelik arzın artırılması da üretim altyapısının modernleştirilmesi, verimliliğin artırılması gibi önlemler alınmadığından zaten fiziki olarak olanaksızlaşmıştır.¹⁰¹ Uluslararası mali kriz nedeniyle enerji kaynakları ve temel hammadde fiyatlarındaki düşüş de ihracat hacmindeki duraklama ve bilahare daralmaya yardımcı olmuştur.

Özellikle enerjide iç tüketimin kriz döneminde daralması, dış arzın belirli bir oranda artırılmasına izin vermiştir. Kriz nedeniyle oluşan kayıplarını telafi etmek isteyen ihracatçıların doğal gaz ve petrol arzını artırması ise fiyatları daha da aşağı çekmiş ve zararların katlanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, 1998 yılında ham petrol ihracatının hacim olarak %8 civarında artırılması, satış fiyatında ortalama %35'lik bir düşüşü de beraberinde getirmiş, sonuç olarak 1997 yılına göre fiziki hacim artmasına rağmen ham petrol ihracatı 14,8 milyar dolardan 10,3 milyar dolara gerilemiştir.¹⁰²

Rusya'nın dış ticareti, 1999 yılında uluslararası piyasalardaki konjonktürel gelişmeleri takip etmiş, yılın genelinde ithalata bağlı olarak önemli bir daralma görülse de yılın dördüncü çeyreğinden itibaren toparlanmaya başlamıştır. İhracat bir önceki yıla göre kısmi de olsa yükselişe geçmiştir. Bu dönemden itibaren, Rus dış ticareti için ihracatın altın çağının yaşanacağı yeni bir dönemin başladığını söylemek mümkündür. Ülkede ihracata yönelik üretime yoğunlaşan petrol-doğal gaz üreticileri, kimya ve metalürji sanayi şirketleri ortaya çıkmıştır. Krizin ertesinde uluslararası tırmanışa geçen hammadde fiyatları bu yeni

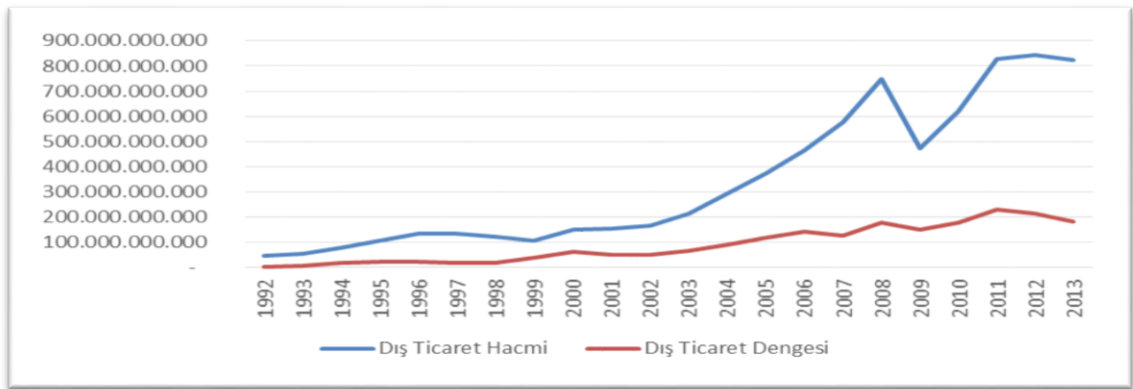
¹⁰¹ Avşarov, **a.g.e.**, s. 110.

¹⁰² Avşarov, **a.g.e.**, s. 110.

oluşumda etkili olmuştur. Bu bağlamda, Rus petrolünün ton fiyatının 1999 Aralık ayında 161 dolara ulaştığını¹⁰³ belirtmek gerekmektedir.

1998-1999 döneminin aynı zamanda Rus dış ticaret dengesine olumlu etkisinden de söz etmek gerekmektedir. 1998 yılında yaklaşık 21 milyar dolar düzeyinde fazla veren ticaret dengesi, 1999 yılında neredeyse iki katına (38 milyar dolar) ulaşmıştır. Dış ticaret hacmi ve dengesinin genel olarak dönem içinde izlediği genel artış eğilimi, Çizelge 5'te net bir şekilde görülmektedir.

Çizelge 5: Yıllara Göre RF'nin Dış Ticaret Hacmi ve Dış Ticaret Fazlası (Dolar)

Kaynak: The Trade Statistics Branch of the United Nations Statistics Division, (Erişim), <http://comtrade.un.org/data/>, 25 Nisan 2015.

2000-2003 yılları ihracatın, 1999 yılına göre %25 civarında artarak 100 milyar dolar sınırının üzerine çıktığı ve bu düzeyini koruduğu bir dönem olmuştur. Öte yandan, ithalat, ekonomideki düzelme ve ihracattaki artışa da bağlı olarak yükseliş trendine girmiştir. Bununla birlikte, ihracatın çok daha fazla olması bu dönemde 50-60 milyar dolar düzeyinde dış ticaret fazlasını (neredeyse ithalatın iki katına yakın) da beraberinde getirmiştir. Pozitif dış ticaret fazlası daimi bir hale gelmiştir. Bu gelişmeyi, başarılı bir ekonomi yönetimi kadar başarılı dış ekonomik ilişkilerin bir göstergesi kabul etmek mümkündür. Döviz fazlası, hem verimli olmayan, ömrünü doldurmuş sanayi sektörlerinin dönüşümü için hem de sosyal harcamalar için kaynak sağlamıştır. Ayrıca güçlü ihracat yapısı, petrol ve doğal gaz, metalürji, kimya, ormancılık, temel bazı sektörlerde üretim düzeyinin

¹⁰³ Avşarov, a.g.e., s. 111.

ve istihdamın da korunmasına yardımcı olmuştur. Artan üretim ve ihracat, RF ihracatçılarının dış piyasalarda rekabet etme yeteneklerinin geliştirilmesine katkı yapmıştır. Son olarak, yüksek dış ticaret hacmi, gümrüklerden sağlanan gelirlerin de bütçedeki payının artmasını sağlamıştır.

2004-2008 yılları arası, RF'nin ihracat tarafından belirlenen dış ticaret hacminin, uluslararası hammadde fiyatları sayesinde sürekli olarak arttığı bir dönem olmuştur. İthalat artışı, oran olarak ihracatın önünde bile olsa hacim olarak geride kalmış ve dış ticaret fazlasının devam etmesini sağlamıştır. Dünyadaki olumlu ekonomik konjonktürün bu gelişmede etkisi büyüktür. RF'nin en önemli ihracat kalemleri olan enerji kaynakları, hammadde ve metalürji ürünlerine duyulan ihtiyaç, bu ürünlerin fiyatlarının yükselmesini de sağlamış, üretim hacmi değişmemiş olsa bile ihracat daha fazla gelir getirmiştir. Söz konusu dönemde, ihracata bağlı olarak yükselen gelir düzeyi, iç tüketimi destekleyici bir unsur olarak ön plana çıkmıştır. Ancak iç sanayi üretiminin bu artışı destekleyecek altyapıdan yoksun olması, tüketim talebinin yurtdışından karşılanması zorunluluğunu getirmiştir. Ayrıca ülkede reel ücretlerin artması ve üretimde verimliliğin istenen düzeye ulaşamaması, ihtiyaçların yurt dışından karşılanmasını daha avantajlı hale getirmiştir. İthalatın belirtilen 4 yıllık dönemde iki kattan fazla artması bu gerçeği ortaya koymaktadır.

Bu dönemde, olumlu dış ekonomik ilişkilerin desteğiyle bütçe fazlası veren RF, ekonominin zor durumlarında desteklenmesi ve sosyal harcamaların kesintisiz devam edebilmesi için bir istikrar fonu oluşturmuştur.¹⁰⁴ Hammadde fiyatlarına bağlı olarak hızla artan ihracatın ekonomiye görünür faydaları olmakla birlikte, ekonomideki belirli sektörlere dayalı bu yapının değişmesi için gerekli teşviki sağlamaktan uzak kalmıştır.

2008 yılı ortalarından itibaren RF'nin dünyadaki olumsuz ekonomik gelişmelerin etkilerine fazlasıyla açık olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, başta petrol olmak üzere hammadde fiyatlarındaki hızlı düşüş ihracattaki artış trendini olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Ayrıca uluslararası finansal piyasalardaki kriz, Rus bankalarına da aynı şekilde yansımış ve bankalardan,

¹⁰⁴ Roxburgh, **a.g.e.** s. 52-53.

halka ve işletmelere yayılan bir kriz sarmalı başlamıştır. Bu bağlamda, krizin ilk ve en büyük etkisi hızla düşmeye başlayan ithalat üzerinde görülmüştür.

2008'den günümüze kadar olan dönemin en belirgin özelliği, RF dış ticaretinin krizden çıkma ve kriz öncesi seviyeye ulaşma çabalarıdır. Esasen ülkenin 2010 yılından itibaren krizin birçok olumsuz etkisinden arındığını ve yeni bir büyüme eğilimi yakaladığını ifade etmek mümkündür.

RF dış ticareti bakımında dikkate değer diğer bir gelişme, Tablo 7'de yer alan dış ticaret hacmi ve dış ticareti dengesinde görülmektedir. Dış ticaret hacmi RF'nin ilk kurulduğu yıllarda GSMH'nin %10'u düzeyinde kalırken 1994 yılından sonra hızla artmış, 1998 krizini izleyen dönemde %57 gibi yüksek bir düzeye çıkmıştır. 2001 yılıyla birlikte bu oran azalmaya başlamış olsa da bazı yıllar hariç %40'ın altına düşmemiştir. Bununla birlikte RF'nin tamamen dış ticaret dayanan bir ülke olduğunu söylemek zordur. RF'nin 1992'den itibaren dış ticaret açığı vermediği yukarıda belirtilmişti. Bu bakımdan dış ticaret fazlasının GSMH'ye oranına değinmekte yarar görülmektedir. Dış ticaret dengesi bakımından 1999 yılı öncesinde %10'ların altında kalan bu oran, 2006 yılına kadar %15'ler düzeyinde seyrederken, bahsekonu yılı müteakip yine genelde %10'un üzerinde kalmıştır.

Tablo 7: RF'nin Dış Ticaret Hacmi ve Dış Ticaret Dengesi ile Bu Verilerin GSMH'sine Oranı

Yıl	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Hacmi'nin GSMH'ye Oranı	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Dengesi'nin GSMH'ye Oranı
1992	49.235.227.669	10,7	2.391.821.689	0,5
1993	56.672.139.358	13,0	6.679.806.548	1,5
1994	81.086.327.148	20,5	18.206.927.898	4,6
1995	107.053.424.577	27,1	22.308.769.857	5,6
1996	133.021.762.785	34,0	23.930.431.463	6,1
1997	134.192.929.223	33,1	20.071.815.107	5,0
1998	123.507.584.311	45,6	21.020.083.513	7,8
1999	107.488.851.850	54,9	38.839.655.866	19,8
2000	150.069.531.320	57,8	65.204.540.908	25,1
2001	154.514.212.556	50,4	50.778.958.756	16,6
2002	165.280.381.993	47,9	51.515.476.885	14,9
2003	214.193.332.052	49,8	65.355.237.778	15,2

2004	292.305.131.794	49,5	90.733.112.302	15,4
2005	372.750.766.018	48,8	119.946.146.090	15,7
2006	464.865.971.676	47,0	141.734.403.870	14,3
2007	576.070.248.460	44,3	125.591.166.898	9,7
2008	746.934.449.984	45,0	179.006.042.800	10,8
2009	475.018.320.875	38,9	152.561.212.423	12,5
2010	622.278.657.277	40,8	179.337.309.161	11,8
2011	829.311.627.120	43,5	230.095.282.728	12,1
2012	844.851.777.445	41,9	215.712.361.131	10,7
2013	823.801.233.808	39,3	183.919.055.426	8,8

Kaynak: GSMH rakamları: World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data, (Erişim), <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx?isshared=true#>, 11 Mayıs 2015 ve ithalat/ihracat rakamları: The Trade Statistics Branch of the United Nations Statistics Division, (Erişim), <http://comtrade.un.org/data/>, 25 Nisan 2015.

RF'nin dış politikası ile dış ticaret dengesinin dönemsel olarak koşutluklar izlediği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, 2000 yılına kadar sınırlı kalan dış ticaret fazlaları, zaten büyük finansman ihtiyacı olan ülke için çok fazla bir katkı sağlamamıştır. Ülkenin mali kaynak ihtiyacı devam etmiş, bu da RF'nin Batılı ülkelere karşı zayıf yönünü oluşturmuş ve dış politikada rahat hareket etmesini engellemiştir. Ne var ki 2000'li yılların başından itibaren katlanarak artan dış ticaret fazlalarının, RF'nin özgüvenini pekiştirdiği ortadadır. Bu özgüvenin doruğa ulaştığı nokta olarak, RF devlet başkanı Putin'in 2007 yılında Münih'te yaptığı konuşma olmuştur. Artık uluslararası toplum tarafından dikkate alınan bir ülke olmak isteyen ve ABD'yi özellikle yakın çevresinden başlayarak dengeleyebileceğini düşünen RF, 2008 yılında toprakları dışına çıkararak Gürcistan'la sıcak çatışmaya girmekten çekinmemiştir. Bu anlamda, dış ticaret fazlalarının sağladığı artı kaynağın etkisi yadsınamaz. Öte yandan, 2008 yılındaki ekonomik krizin dış ticaret bakımından ağır etkileri olmakla birlikte, ithalattaki düşüşle birlikte ticaret fazlalarının sürekliliği korumuştur. Bu çerçevede, RF'nin bu durumdan yararlanmaya devam edeceğini ve dış politikadaki etkinliğini koruyacağını tahmin etmek mümkündür.

Dış ticaretin yanısıra dış ekonomik ilişkiler bakımından diğer önemli bir unsur olan uluslararası sermaye hareketleri, doğrudan yabancı yatırımlar ve dış borçlar bağlamında izleyen başlıkta incelenmektedir.

2. RUSYA FEDERASYONU'NUN BELLİ BAŞLI ULUSLARARASI SERMAYE HAREKETLERİ VE SERMAYE HAREKETLERİNDEKİ DEĞİŞİMLER

Bu başlıkta, uzun dönemli eğilimleri yansıtabilecek olan başlıca sermaye hareketleri bağlamında RF'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımlar ve RF'de yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin diğer ülkelerdeki doğrudan yatırımları ile RF'nin dış borçları sırasıyla incelenecektir. Bu çerçevede, sözkonusu sermaye hareketlerindeki değişim ve dönüşümler ile bu sermaye hareketlerinin özellikle diğer ülkeler temelindeki oluşumunun, Rus dış politikası üzerinde herhangi bir yansımalarının bulunup bulunmadığı, eğer böyle bir etkileşim mevcutsa bunun hangi yönde geliştiği sorularına yanıt aranmaya çalışılacaktır. İlk olarak izleyen başlıkta doğrudan yabancı yatırımlar konusu ele alınmaktadır.

2.1. Rusya Federasyonu'ndaki Başlıca Yabancı Yatırımcılar Olarak Avrupa Ülkeleri ve Bizzat Ruslar

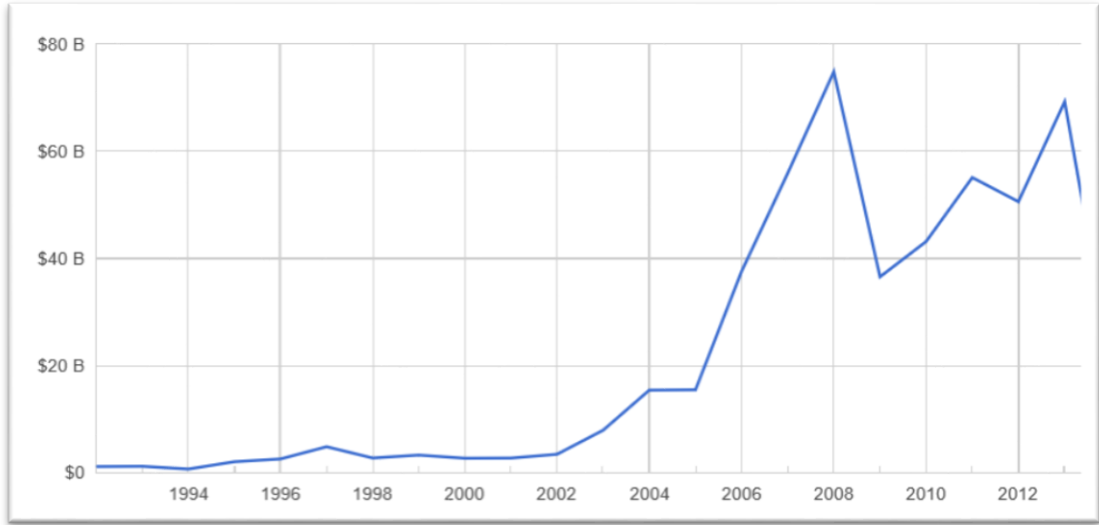
Doğrudan yabancı yatırımlar, küresel dönemde ekonomilerin dünyayla bütünleşme düzeyini gösteren en önemli göstergelerden biridir. Dış politika bakımından, doğrudan yabancı yatırımların, ülkelerin karşılıklı bağımlılık düzeylerini artırarak daha barışçıl ilişkiler kurmalarını sağlamasını beklemek mümkündür. Bu çerçevede, 1992'den itibaren Rusya'ya yönelik yatırımlar iki farklı dönem halinde incelenebilir. İlk olarak 2003 yılına kadar, ülkenin ekonomisiyle kıyaslandığında yatırımlar nispeten mütevazı düzeyde kalmıştır. Bu 10 yıllık dönemde yıllık yatırım tutarı 10 milyar ABD dolarının altında seyretmiştir. Söz konusu dönem, RF'nin ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, mali ve ekonomik krizler yaşadığı, içeride ve dışarıda çatışma riskine maruz kaldığı bir dönem olmuştur. Yabancı yatırımcıların en büyük beklentisi olan güven ve istikrar ortamının mevcudiyetinden söz etmek mümkün değildir. Öte yandan, 2003 yılından itibaren doğrudan yabancı yatırımların artmasında devlet başkanı Putin'in baskıcı da olsa dışarıya karşı siyasi ve ekonomik istikrar bakımından güven veren yaklaşımı etkili olmuştur. Ayrıca RF ekonomisinin enerji ihracatından gelen gelirlerle hızlı bir büyüme eğilimi yakalamış olması, yabancı

oyuncuları büyük bir nüfus potansiyeline sahip bu piyasada geleceğe yönelik pay kapma yarışına itmiştir. Henüz tam anlamıyla gelişmiş olmasa da ileride piyasanın dışında kalma endişesi büyük uluslararası firmaları -büyük karlar elde etmeseler bile- RF’de yatırım yaparak pazar payı elde etmeye zorlamıştır.¹⁰⁵ Hammadde üretiminde gelişmiş teknolojilere ve büyük ölçekli yatırımcılara duyulan ihtiyaç da yabancılar için teşvik unsuru olmuştur. Ülkeye gelen yabancı yatırımın diğer bir kaynağı, “yabancı” sermaye olarak ülkeye dönen 1990’lı yıllar boyunca ülkeyi terketmiş olan yerli sermayedir. Bu yolla, Rus sermaye sahipleri işletmeler üzerinde farklı bir yöntemle kontrolü sağlayabilmiştir.¹⁰⁶ 1998 yılında yaşanan ekonomik kriz dahi ülkeden sermaye çıkışını çok fazla etkilememiş olup, sermaye çıkışı ve elverişsiz ekonomik şartlar arasında doğrudan bir ilişki olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 2000 yılında Rus ekonomisinde görülmeye başlanan büyümeyle birlikte, sermaye çıkışı da hızlanmıştır. 2008 yılına kadar istikrarlı bir şekilde artan yabancı yatırımlar, hem RF’nin ekonomik kalkınmasına yardımcı olmuş, hem de ülkenin başka ülkelerle olan ekonomik bütünleşmesine katkı sağlamıştır. 2008 ekonomik krizi etkilerini yabancı yatırımlarda da göstermiş, 2009 yılında keskin bir düşüş yaşamış ve 2013 yılı itibariyle henüz kriz öncesi seviyelerine tekrar ulaşamamıştır. Çizelge 6’da 1992-2013 yılları arasında RF’ye giriş yapan net yatırım tutarlarının dönemler itibariyle izlediği iki aşamalı seyir açıkça görülmektedir.

¹⁰⁵ Saunders, **a.g.m.**, s. 31.

¹⁰⁶ Kagarlitski, **a.g.e.**, s. 477.

Çizelge 6: 1992-2013 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Net Girişler, Milyar Dolar)

Kaynak: Dünya Bankası resmi internet sitesi, (Erişim) <http://data.worldbank.org/indicator/BN.KLT.DINV.CD/countries/RU?display=graph>, 11 Mayıs 2015.

Dönem içerisinde, RF'ye en fazla yatırım yapan ülkeler Tablo 8'de yer almaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) RF'ye en fazla doğrudan yabancı yatırım yapan entite¹⁰⁷ olması bir rastlantı değildir. Rus uyruklu gerçek ve tüzel kişilerin, 1990'la boyunca en fazla sermaye gönderdiği entite GKRY olmuştur. Banka ve kredi düzenlemelerinin, Rus sisteminden kaçan paraların aklamasına imkan veren yapısı GKRY'yi alanında ilk sıraya taşımıştır. Ayrıca Bahamalar, Bermuda ve İngiliz Virjin Adaları'nın üst sıralarda ve büyük tutarlarla listede yer alması da aynı sebebe dayanmaktadır. RF'den kaçan ve güvenli bir liman arayan yüksek tutarlı sermaye bu *offshore* merkezlerinde aradığı olanakları fazlasıyla bulabilmektedir.

Tablo 8: RF'ye En Fazla Yatırım Yapan İlk 25 Ülke/Entite ve Toplam Yatırımları (Net Stok, Milyon Dolar)

	Doğrudan Yabancı Yatırım Yapan Ülke/Entite	Hisseler	Borçlanma Araçları	Toplam
1	GKRY	161.353	21.923	183.276
2	Hollanda	43.411	5.537	48.948
3	Bahamalar	31.904	33	31.937
4	Bermuda	30.595	180	30.415
5	Birleşik Krallık	19.327	2.431	21.759

¹⁰⁷ Türkiye tarafından resmen devlet olarak tanınmayan Güney Kıbrıs'taki Rum Yönetimi'nin entite olarak tanımlanması yoluna gidilmiştir.

6	İngiliz Virgin Adaları	19.716	792	18.925
7	Almanya	14.194	4.703	18.898
8	ABD	17.907	72	17.979
9	İsveç	15.013	1.163	16.176
10	Fransa	11.986	2.073	14.059
11	Lüksemburg	5.481	7.299	12.780
12	Avusturya	11.802	14	11.816
13	İsviçre	4.069	1.971	6.040
14	İrlanda	76	5.134	5.210
15	Jersey Adası	4.243	769	5.013
16	ÇHC	2.876	1.667	4.543
17	Finlandiya	2.112	2.053	4.166
18	Belçika	1.124	940	2.064
19	Güney Kore	1.766	120	1.886
20	Japonya	1.466	209	1.675
21	İtalya	725	425	1.151
22	Kazakistan	896	151	1.047
23	Macaristan	845	169	1.014
24	Türkiye	333	424	758
25	Danimarka	244	237	481
	Diğerleri	7.155	3.110	10.263
	Toplam Doğrudan Yabancı Yatırım	410.622	61.659	472.281

Kaynak: Tsentralny Bank Rossiyskoy Federatsii, (Erişim), http://www.cbr.ru/eng/statistics/?Prtd=svs&ch=PAR_31141#CheckedItem, 16 Mayıs 2015.

RF'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımlar bakımından Tablo 8'in gösterdiği diğer bir olgu da Avrupa ülkelerinin RF'de en önemli yatırımcı grubunu oluşturmalarıdır. Bu bağlamda, Hollanda, Birleşik Krallık ve Almanya en çok paya sahip ülkeler olarak ön plana çıkmaktadır. ABD yaklaşık 18 milyar dolar yatırımla listenin sekizinci sırasında yer alırken, ÇHC yaklaşık 4 buçuk milyar dolar yatırımla ancak 16'ncı sıradadır. ÇHC ve RF arasındaki ikili ticaret hacminin RF'nin dış ticaretinde sahip olduğu pay göz önünde bulundurulduğunda ÇHC'nin RF'de zayıf bir yatırımcı olarak kalması şaşırtıcıdır. Finlandiya ise ekonomisinin boyutlarıyla kıyaslandığında RF'de ciddi bir yatırımcıdır. Bunda en büyük sebep, Finlandiya'nın devasa komşusunun, başta ormanları olmak üzere, doğal kaynaklarını işleme ve değerlendirme isteğinde görmek mümkündür. Son olarak, BDT ülkelerinin Rusya'da yatırım yapmakta yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda, yukarıdaki listeye sadece

Kazakistan'ın yaklaşık 1 milyar dolarda kalan sınırlı yatırım tutarıyla girebilmiş olması ilginçtir.

RF'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımları ile Rus dış politikası arasında kısmi bir orantıdan söz etmek mümkündür. 1990'lı yıllar boyunca RF üzerinde etki kurmaya çalışan Batılı ülkeler bunu doğrudan bu ülkelere yönelik yatırımlarıyla da ortaya koymuşlardır. ABD'nin bu yarışta Almanya ve Hollanda gibi Avrupa ülkelerine kıyasla göreceli olarak geride kalması, dış politikada ABD'nin tek taraflı olarak attığı uluslararası adımların RF tarafından sorgulanmasıyla da koşuttur. Almanya ve Fransa'nın 2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahalesi sırasında RF'yle benzer bir tutum izlemesi ise -elbette başka sebepleri de bulunmakla birlikte- tamamen şaşkıncı değildir. Enerji ticaretiyle hız kazanan ilişkilerin, artan doğrudan yatırımlarla da pekiştirilmiş olması bu gelişmede rol oynamıştır. Öte yandan, RF'nin Batı'yı sorgulamaya başladığı 1990'ların ortalarından itibaren dış ilişkilerinde yöneldiği vektörlerden biri de ÇHC olmuştur. Ne var ki, dış ticarete görülen hacim, doğrudan yatırımlara aynı ölçüde yansımamıştır. RF'nin özellikle Orta Asya'da ABD'yi dengelemek için yanına çekmeye çalıştığı ÇHC, yatırımlar konusunda çekimser kalmıştır. Belki de anılan bölgede, ABD'ye karşı denge unsuru olan bu Uzak Doğu ülkesinin, aynı zamanda en ciddi rakip olmasının da bu bağlamda etkili olduğunu düşünmek mümkündür. RF'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımlarla Rus dış politikası arasındaki uyumsuzluk noktalarından biri de BDT ülkelerinden gelen yatırımların sınırlı kalmasıdır. RF, yakın çevresinde siyasi rekabete karşı çıkarken ve dış politika konseptlerinde en başından itibaren bu ülkelere geniş yer ayırırken, yatırımlar anlamında bu ülkelere beklenen karşılığı bulamamıştır.

RF'de yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin en çok yatırım yaptıkları 25 ülke/entite Tablo 9'da yer almaktadır. RF'ye yönelik yatırımla koşul özellikler taşıyan tabloda, GKRY yine en başta yer almaktadır. Yukarıda da açıklandığı üzere, özellikle 1990'lı yıllar, Rus sermayesinin güvenli liman arayışına sahne olmuştur. Kaynağı belli olmayan ya da ülke içinde güvende olmadığı düşünülen varlıklar, başta *offshore* merkezleri olmak üzere ülke dışında daha güvenli

yerlere yönelmiştir. Bu merkezlerdeki bankacılık anlayışının gerekli gizliliği sağlaması çok büyük avantaj sağlamıştır.

Tablo 9: RF'de Yerleşik Gerçek ve Tüzel Kişilerin En Fazla Yatırım Yaptıkları İlk 25 Ülke ve Toplam Yatırımları (Net Stok, Milyon Dolar)

	Doğrudan Yabancı Yatırım Yapılan Ülke/Entite	Hisse	Borçlanma Araçları	Toplam
1	GKRY	131.404	19.696	151.101
2	İngiliz Virgin Adaları	74.743	181	74.924
3	Hollanda	46.791	- 1.539	45.252
4	Avusturya	25.748	- 220	25.529
5	ABD	19.959	1.048	21.007
6	İsviçre	11.062	1.049	12.111
7	Almanya	9.048	569	9.617
8	Birleşik Krallık	7.016	967	7.982
9	Bahamalar	6.482	- 71	6.411
10	Ukrayna	5.011	959	5.970
11	Türkiye	5.252	27	5.278
12	İspanya	4.685	86	4.770
13	Jersey Adası	3.746	394	4.140
14	Belarus	3.777	319	4.096
15	Fransa	3.428	200	3.628
16	Bermuda	2.840	509	3.349
17	Bulgaristan	2.789	70	2.860
18	Letonya	2.823	14	2.837
19	Kazakistan	1.725	1.065	2.790
20	Singapur	2.322	25	2.348
21	İtalya	1.973	88	2.061
22	Sırbistan	1.168	618	1.786
23	Liberya	1.741	- 2	1.740
24	Çek Cumhuriyeti	1.609	95	1.704
25	Kanada	799	843	1.643
	Diğerleri	22.409	- 42.025	- 19.619
	Toplam	400.350	- 15.035	385.315

Kaynak: Tsentralny Bank Rossiyskoy Federatsii, (Erişim),

http://www.cbr.ru/eng/statistics/?Prtid=svs&ch=PAR_31141#CheckedItem, 16 Mayıs 2015.

Tablo 9'da görüldüğü üzere, Hollanda, Avusturya, İsviçre, Almanya ve Birleşik Krallık gibi Avrupa ülkeleri ise Rusların yatırım yapmayı tercih ettikleri gelişmiş ülkeler arasında yer almışlardır. Bu ülkelerle, özellikle ABD'ye karşı denge ve çok kutuplu bir uluslararası siyasi sistem oluşturma arayışındaki RF, Avrupa ülkelerine verdiği önem, Rusların bu ülkelere yönelik yatırımlarında da kendisini

göstermiştir. ABD ise listede 5. sırada, önemli hedef ülkeler arasında bulunmaktadır. ABD'yle Orta Asya, Kafkaslar, Doğu Avrupa ve diğer birçok bölgede rekabete giren RF'den kaynaklanan sermaye, ABD'yi tercih etmekten çekinmemiştir. BDT ülkeleri arasından en fazla Ukrayna, Belarus ve Kazakistan Rus yatırımlarına ev sahipliği yapmıştır. Tablo 8'deki verilerle birlikte değerlendirildiğinde, BDT ülkelerine yönelik Rus yatırımlarının bu ülkelere RF'ye yönelen yatırımların yaklaşık 12 kat üzerine çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla bu ülkelere yatırım alamayan RF, özellikle Putin döneminde bu ülkelere ekonomik bütünleşme arayışları kapsamında doğrudan yatırım yapmaya ağırlık vermiştir. Tablo 9'dan çıkarılabilecek bir diğer sonuç, RF kaynaklı sermayenin yakın coğrafyasındaki diğer ülkeleri de yatırım için tercih etmesidir. Bu kapsamda, Türkiye, Bulgaristan, Sırbistan ve Letonya gibi ülkeler dikkat çekmektedir. Özellikle Türkiye ile gelişmekte olan siyasi ilişkilerin RF'nin bu ülkeye yatırımlarının artmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Portföy yatırımlarına, bu yatırım türünün kısa vadeli ve anlık faiz değişimleri gibi ölçütleri takip edebilen yapısı nedeniyle, RF'nin dış ekonomik ilişkileri ve dış politikası arasındaki uzun vadeli ilişkileri ortaya koymayı amaç edinmiş bu çalışmaya doğrudan girdi sağlamayacağı düşünüldüğünden burada yer verilmemiştir. Öte yandan, bir ülkenin dışa ekonomik bağımlılığının önemli göstergelerinden biri olan dış borç bağlamında RF'nin dönem içindeki durumu izleyen maddede ele alınmıştır.

2.2. Azalan Devlet Borçları ve Artan Dış Politika Etkinliği

Bu bölümde, diğer sermaye hareketleri içerisinde, bir ülkenin dış politikada bağımsız hareket etmesini engelleyen en önemli unsurlardan birisi olarak dış borçların incelenmesine çalışılacaktır. Dış borçların değişimi, RF'nin kendine güveni ya da güvensizliği bakımından da önemli bir etkidir. RF'ye ait dış borcun yapısı incelenirken dikkati çeken ilk husus, RF'nin kurulduğu ilk günden itibaren yüklü bir borç tutarı ile işe başlamış olmasıdır. 1991 yılında Baltık Cumhuriyetleri dışındaki Sovyet ülkeleri, SSCB'nin 93 milyar dolar düzeyindeki dış borcunu belirli oranlarda paylaşmışlardır. Bu paylaşım sonucunda Rusya'nın

payına 57 milyar dolar (borcun %61,3'ü) düşmüştür. Ancak 1993 yılında RF hükümeti, eski Sovyet Cumhuriyetlerinin paylarına düşen borcu reddetmeleri nedeniyle, SSCB'nin yurtdışındaki borçlarını tamamen üzerine almış, karşılığında bu devletten kalan yurtdışındaki aktifleri devralmıştır. Bu şekilde üstlenilen toplam borç tutarı 96,6 milyar dolar olmuştur.¹⁰⁸

RF'nin dış borcunun iki esas unsurdan oluştuğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki SSCB'den miras kalan yüklü miktardaki dış borç, diğeri ise RF'nin kuruluşundan itibaren bizzat yurtdışı piyasalardan temin ettiği borçtur. RF dış borcunun incelediğimiz dönem içerisindeki seyri bakımından bazı önemli gelişmeler şu şekilde olmuştur: RF, 1997 yılında, yabancı ticari bankaların-kreditörlerin oluşturduğu gayri resmi birlik olan Londra Kulübü ile SSCB dönemi borçlarından 24 milyar dolarlık bölümü 25 yıllık bir vade ile yeniden yapılandırmak üzere bir sözleşme imzalamıştır.¹⁰⁹ 1999 yılına gelindiğinde, RF'nin dış borcunun yaklaşık 70 milyar dolarlık bölümü RF'nin kuruluşundan sonra edinilenlerden oluşurken, 2011 yılında ise toplam dış borç 542 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Tablo 10'da RF'nin toplam borcunun yıllara göre değişimi yer almaktadır. RF'nin hükümet borcunun GSMH'sine oranı sadece %3'ü düzeyinde olup, borcun esas kısmı özel sektöre aittir.¹¹⁰ Kamu borcunun düşük oranda kalması, RF'nin dış ilişkilerinde güvenle hareket etmesini sağlayan bir unsurdur.

RF sadece borç alan bir ülke değil, aynı zamanda çoğunluğunu SSCB'den devraldığı aktiflerin oluşturduğu alacaklara da sahiptir. Bazı sosyalist ve az gelişmiş ülkelere SSCB'nin veya bizzat RF'nin verdiği borçlardan kaynaklanan bu alacaklar, 1996 yılında 96,4 milyar dolar düzeyindedir. Belirtilen yıl itibariyle 57 borçlu ülkeden 18'i toplam borcun %94'üne sahiptir. Bunlardan en çok borca sahip olanlar ise sırasıyla Küba, Moğolistan, Vietnam, Hindistan, Suriye, Afganistan, Irak ve Etiyopya'dır. Söz konusu borçların büyük çoğunluğunun vadesi 1990'ların ortasında dolarken bu ülkelerin üçte birinden azı borçlarını

¹⁰⁸ Avşarov, **a.g.e.**, s. 213.

¹⁰⁹ Roxburgh, **a.g.e.** s. 216.

¹¹⁰ Roxburgh, **a.g.e.** s. 217.

düzenli ödemiştir. Düzenli ödeme yapan ülkelerin başında, Hindistan, Endonezya ve Pakistan gelmektedir. Borçların çoğunluğunun tahsil edilemez oluşundaki en büyük sebep, borçlu devletlerin ödeme gücünden tamamen veya kısmen yoksun az gelişmiş ülkeler olmasıdır. RF, 1997 yılında egemen ülkelerin oluşturduğu gayri resmi alacaklılar birliği olan Paris Kulübüne üye olmuştur. RF üyelik sürecinde %35 ila %80 arasında değişen oranlarda alacaklarından vazgeçmiş veya bir kısmını yeniden yapılandırılmıştır.¹¹¹ Söz konusu ülkelerle RF arasındaki bağımlılığı azaltan bu girişimler, RF'nin dönem içinde Uzak Doğu, Latin Amerika, Afrika ve Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerinin SSCB dönemine göre zayıflamasıyla koşuttur. Artık Batılı ülkelerle ilişkilerin ön plana çıkması, bu ülkelerden olan beklentilerin geri plana itilmesi ve RF'nin bu ülkeler üzerindeki siyasi etkinliğinin azalmasıyla doğru orantılıdır.

¹¹¹ Avşarov, **a.g.e.**, s. 223, 227.

Tablo 10: Yıllar İtibariyle RFnin Dış Borç Stoku (Milyar Dolar)

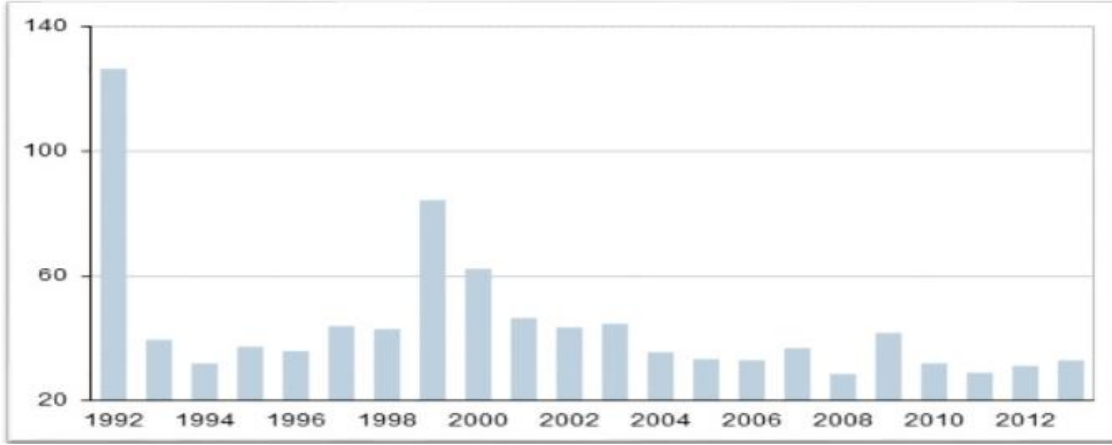
YIL	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
TOPLAM	117,9	126,7	132,7	153,0	182,8	188,4	178,2	160,0	146,3	151,3	184,9
1. Kamu Borcu	111,8	118,5	114,8	125,8	136,4	138,9	133,2	116,7	103,0	103,3	103,2
<i>1.1. Federal Hükümet</i>	<i>111,8</i>	<i>118,5</i>	<i>114,8</i>	<i>125,8</i>	<i>135,2</i>	<i>136,5</i>	<i>131,2</i>	<i>115,5</i>	<i>102,0</i>	<i>102,2</i>	<i>101,9</i>
<i>1.1.1. Yeni Borçlar</i>	<i>7,3</i>	<i>8,5</i>	<i>9,1</i>	<i>22,1</i>	<i>40,0</i>	<i>38,3</i>	<i>34,4</i>	<i>49,7</i>	<i>41,0</i>	<i>46,3</i>	<i>43,7</i>
<i>1.1.2. SSCB'den Kalan Borçlar</i>	<i>104,5</i>	<i>110,0</i>	<i>105,7</i>	<i>103,7</i>	<i>95,1</i>	<i>98,2</i>	<i>96,8</i>	<i>65,8</i>	<i>61,0</i>	<i>55,9</i>	<i>58,3</i>
<i>1.2. Yerel Yönetimler</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>1,2</i>	<i>2,4</i>	<i>2,0</i>	<i>1,2</i>	<i>1,0</i>	<i>1,1</i>	<i>1,3</i>
2. Merkez Bankası	3,9	4,7	10,3	12,9	13,5	19,5	15,7	11,9	8,1	1,1	2,7
3. Bankalar	1,30	2,30	4,70	8,70	18,20	10,00	7,70	9,00	11,30	14,1	24,8
4. Diğer Sektörler	0,80	1,20	2,90	5,50	14,80	20,00	21,50	22,40	23,90	32,8	54,1
YIL	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
TOPLAM	213,3	257,2	313,2	464,4	479,8	466,3	488,5	538,9	636,4	728,9	
1. Kamu Borcu	100,7	71,1	44,7	37,4	29,5	31,3	34,6	34,7	54,4	61,7	
<i>1.1. Federal Hükümet</i>	<i>99,0</i>	<i>69,9</i>	<i>43,2</i>	<i>35,8</i>	<i>28,2</i>	<i>29,5</i>	<i>32,2</i>	<i>33,6</i>	<i>53,4</i>	<i>60,9</i>	
<i>1.1.1. Yeni Borçlar</i>	<i>43,2</i>	<i>35,7</i>	<i>33,8</i>	<i>28,7</i>	<i>23,6</i>	<i>26,3</i>	<i>29,3</i>	<i>31,1</i>	<i>51,3</i>	<i>58,9</i>	
<i>1.1.2. SSCB'den Kalan Borçlar</i>	<i>55,9</i>	<i>34,7</i>	<i>9,4</i>	<i>7,1</i>	<i>4,6</i>	<i>3,2</i>	<i>2,9</i>	<i>2,5</i>	<i>2,1</i>	<i>2,1</i>	
<i>1.2. Yerel Yönetimler</i>	<i>1,6</i>	<i>1,2</i>	<i>1,5</i>	<i>1,5</i>	<i>1,3</i>	<i>1,8</i>	<i>2,4</i>	<i>1,1</i>	<i>0,9</i>	<i>0,8</i>	
2. Merkez Bankası	4,7	10,9	3,9	1,9	2,8	14,6	12,1	11,6	15,6	15,9	
3. Bankalar	32,3	50,1	101,1	163,9	166,2	127,2	144,1	162,7	201,5	214,4	
4. Diğer Sektörler	75,6	125,1	163,5	261,1	281,4	293,2	297,8	329,8	364,8	436,7	

Kaynak: Central Bank of the Russian Federation, (Erişim),

http://www.cbr.ru/eng/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/debt_04_e.htm&pid=svs&sid=itm_22030, 16 Mayıs 2015.

RF'nin dış borcunun GSMH'na oranı bakımından, belirli bazı dönemlerin ön plana çıktığı görülmektedir (Çizelge 7). İlk olarak RF'nin kuruluşunu takip eden ilk yılda, %100'ün üzerine çıkan oranın SSCB'nin ağır mirasının yanı sıra ekonomisinde yaşanan büyük ölçekli daralma etkili olmuştur. Bu dönemde, RF'nin gerek mevcut borçlarını çevirebilmesi gerekse ekonomik gelişmesi için kaynak arayışı, RF'yi Batılı kreditor ülkelere karşı zayıf duruma düşürmüştür. Uluslararası Para Fonu'nun tavsiyelerine koşulsuz uymak durumunda kalan bu ülke, fonda en büyük söz sahibi olan ABD'nin, RF'nin yakın çevresine yönelik adımlarını da görmezden gelmek zorunda kalmıştır. Bu çerçevede, 1995 yılında Sırbistan'a yönelik müdahaleye RF'nin istediği karşılığı verememesinden bahsetmek mümkündür. Öte yandan, dış borcun GSMH'ye oranında yaşanan ikinci büyük dalgalanma, 1998 krizini müteakip ekonomideki daralma nedeniyle yaşanmış, bu oran 1999 yılında %80'lerin üzerine çıkmıştır. 2000 yılından itibaren ekonomideki toparlanmayla birlikte dış borcun GSMH'ye oranı (borç miktarındaki artışa rağmen) azalma eğiliminde olmuştur. 2006 yılında Paris Kulübüne olan borçların vadesinden önce kapatılması RF'ye özgüven aşmıştır. Bu özgüven, RF'ye, Doğu Avrupa'da füze savunma kalkını kurulması, NATO'nun bu bölgede genişlemesi gibi adımlarında ABD'ye rahatça karşılık vermesinde hareket alanı sağlamıştır. Son olarak daha küçük ölçekli bir hareketlenme ise 2008 ekonomik krizinden sonra yaşanmış ama yine de %40'ların üzerine çıkmamıştır. Bu bağlamda, RF'nin dış borcunun GSMH'sine oranının nispeten istikrarlı bir seyir izlediği ve ekonomisini tehdit edecek boyutlara ulaşmadığını söylemek mümkündür. Bu RF'yi borçlar bağlamında dışarıya aşırı bağımlılıktan korumuştur.

Çizelge 7: Yıllar İtibariyle RF'nin Toplam Dış Borcunun GSMH'sine Oranı (%)

Kaynak: Central Bank of the Russian Federation, Alıntı: (Erişim), <https://www.focus-economics.com/country-indicator/russia/external-debt>, 17 Mayıs 2015

Sonuç olarak, dış borçların geri ödenmesi 1990'lar boyunca Rusya'da iktidarın en büyük önceliklerinden birisi olmuştur. Hatta Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nın danışmanlığını üstlendiği reformların hedefinde de dış borçların düzenli bir şekilde geri ödenmesi önemli amaçlardan birini teşkil etmiştir. 1992 yılında uygulamaya konulan ekonomik programın arkasındaki asıl neden Rus maliyesinin içinde bulunduğu acizlik ve devletin dış borçlarını geri ödeme gücünü yitirmiş olmasıdır. 21. yüzyılın başlamasıyla birlikte, kamu maliyesinin rahatlaması ve dış borç geri ödemelerinin düzene girmesinin esas sebebi ise ekonomik reformların ulaştığı başarıdan ziyade konjonktürün de yardımıyla dünyada enerji fiyatlarının hızla yükselmesi ve RF'nin dış ticaret fazlası vermeye başlamasıdır. Bu olumlu konjoktür sayesinde gelen ekonomik rahatlama ise her şeyden önce RF'ye dış politikada daha rahat hareket etme özgürlüğü sağlamıştır.

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

RF'nin dış ticareti ve sermaye hareketlerinde, kuruluşundan Vladimir Putin'in üçüncü kez 2012 yılında devlet başkanı seçilmesine kadar olan değişimler bu bölümde ele alınmıştır. Her şeyden önce belirtmek gerekmektedir ki, RF, dış ekonomik ilişkilerinde de SSCB'nin devamıdır ve bu devletten devraldığı miras üzerine geleceğini inşa etmeye çalışmıştır.

Öncelikle, dış ticaretinde petrol ve doğal gaz dayalı yapıyı değiştirme yönünde niyet göstermekle birlikte başarılı olamamıştır. Makine, silah, kimya, metalürji gibi sektörlerde sahip olduğu geniş ölçekli sanayi altyapısına rağmen, ihracatının büyük bölümü enerji kaynaklarına dayalı olarak kalmıştır. Aslında ekonomi için önemli bir kaynak sağlayan bu yapı, teknolojiye dayalı ihraç sektörlerinin geliştirilmesi için kullanılamamış, dolayısıyla dönem içinde fazla bir değişiklik yaşanmamıştır. Bu çerçevede, belli başlı ihracat ortakları, yakın çevresinde enerji kaynaklarından yoksun komşuları ve Avrupa ülkeleri olmuştur. Bu ülkelerin RF'nin sağlayacağı enerji kaynaklarına muhtaç durumda olması, RF'nin en önemli dış politika araçlarından biri haline gelmiştir. Gerektiğinde dış politikada ters düştüğü Ukrayna gibi ülkelere karşı doğal gaz ihracatını bir silah gibi kullanmak yoluna gitmiş, Avrupa ülkeleri üzerinde ne kadar etkili olabileceğini göstermiştir. Bu bağlamda Avrupa ülkelerinin RF'yi doğrudan karşılarına almaktan çekindiklerini belirtmek yanlış olmayacaktır. Öte yandan, ithalat bakımından sanayisinin tüketim malları üretim kapasitesinin sınırlı ve eski teknolojiye dayalı olması, doğal kaynaklardan sağlanan gelirle zenginleşen halkın beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalmıştır. Neticede, RF, temel tüketim mallarında, otomotivde, gıdada ve diğer birçok alanda ithalata bağımlı hale gelmiş, yerli sanayisini geliştirecek adımlar atamamıştır. Bu çerçevede, ithalat ortakları da ABD ile Avrupa ve Uzak Doğu'daki gelişmiş sanayi ülkeleri olmuştur. Ancak bu tüketime dayalı ithalatın, enerji ithalatına göre çok daha esnek olması bu alandaki ticaret ortaklarına karşı RF'nin elini sağlamlaştırmıştır. RF'nin ithalatı sınırlayıcı önlemler alması, her şeyden önce muhatap olduğu ülkelerin ekonomisine zarar verebilecektir.

RF'nin sermaye hareketleri bakımından dikkat çekici diğer gelişmeler doğrudan yabancı yatırımlar alanında görülmüştür. RF'ye yönelik yabancı yatırımlar, ilk 10 yıl düşük kalırken, artan refah ve istikrar, büyüyen ekonomi yabancı yatırımcıları RF ekonomisinden pay kapabilmek için bu ülkeye yatırım yapmaya yönlendirmiştir. Hem ülkeye yönelen doğrudan yabancı yatırımlar hem de ülkeden dışarıya yönelik doğrudan yatırımların ortak yönü, kurulduğu yıldan itibaren RF'den dışarıya -özellikle de vergi cennetlerine yönelik- yüksek düzeyde sermaye kaçıışı yaşanması ve kaçan sermayenin bir bölümünün daha sonra yabancı sermaye olarak ülkeye dönmesidir. Güvenli liman olarak görülen Avrupa ülkeleri her iki yönde yatırımlara ev sahipliği yaparken, RF dış politikasında öncelikli bir yerde konumlandığı yakın çevresinden doğrudan yatırım çekmekte zorlanmış, ancak bu ülkelerdeki etkinliğini yatırımlar yoluyla artırmaya yönelmiştir. Yine de Avrupa ülkelerine ve vergi cennetlerine yönelik yatırımlarla kıyaslandığında BDT'ye yönelik yatırımların çok sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu da BDT içindeki ekonomik bütünleşme çabalarının havada kalmasına yol açmaktadır.

RF'nin dış borçlarında görülen değişimlerin, 1990'lı yıllardaki acizlik ve 2000'li yıllardaki özgüven durumuna koşut olarak yaşandığı görülmektedir. RF'nin kuruluşunu müteakip borçlanma yoluyla elde edeceği kaynaklara duyduğu ihtiyaç ölçüsünde bağımsız bir dış politika izleyemediği görülmektedir. Öte yandan, 2000'li yıllardan itibaren ülke olarak borcu artmakla birlikte, kamu borçlarının sınırlı düzeyde kalması devletin dış politikada daha rahat hareket etmesini sağlamıştır. 2006 yılında bazı borçların vadesinden önce kapatılması ise RF'ye ihtiyaç duyduğu güveni fazlasıyla aşmıştır.

SONUÇ

Sermaye hareketlerinin ve iletişimin hızla gelişmesi, ABD'nin öncülüğünde Batı kültürü, demokrasisi ve değerlerinin aynı hızla yayılması, RF'nin de bu gelişmelerden payını alarak, küreselleşme sürecine aktif olarak katılacağı, demokrasi ve insan hakları alanında atılım yapacağı, uluslararası sermayeye açık ve başarılı bir serbest piyasa ekonomisi haline geleceği beklentisini doğurmuştur. Ancak bu çalışma kapsamına giren dönemde, söz konusu beklentiler tam olarak karşılanamamış, RF kendine özgü ekonomi anlayışı ve dış politikasıyla farklı bir konuma yerleşmiştir.

RF dış politikası, ülkenin kuruluşundan 2012 yılına dek geçen dönemde kayda değer değişim ve dönüşümler geçirmiş, dönemin aktörleri ve dış politikada etkili olan unsurlar da bu değişimlerden etkilenmiştir. İlk olarak, yönetici elitlerin siyasi görüşüne uygun olarak temel Avrupa-Atlantik kurumlarıyla ve Batı'yla bütünleşme gayretleri içerisine giren RF'nin bu girişimleri, öncelikle dünyadaki küreselleşme eğilimini kendi lehine çevirme ve yatırım alanları arayan sermaye hareketlerinden pay kapmaya yönelik olmuştur. Dış politikada, Batı'yla doğrudan karşı karşıya gelmekten çekinen RF, daha çok tepkisel adımlarla yetinmek zorunda kalmıştır. Bu hareket tarzının Batı'dan beklenen desteği ve istenen sonucu sağlamaması, farklı yaklaşımların güç kazanmasına ve etkili olmasına yol açmıştır.

RF, siyaset, dış ticaret ve sermaye hareketleri bağlamında eski Sovyet coğrafyasıyla olan bağlarını koşulların dayatmasıyla göz ardı etmiş ve neredeyse tamamen Batı'ya yönelmiştir. Batı'dan başta dış borç olarak, yardım ve destek alma beklentisi bu yönelimde etkili olmuştur. RF, Batı'nın kendisine yardımcı olma konusundaki samimiyetini kısa zamanda test etme imkanı bulmuş ve sonuçta bazı hayal kırıklıkları yaşamıştır. Ekonomik serbestleşmeden zarar görece bu nedenle karşı çıkan sanayi lobisinin, sorgusuz-sualsiz küreselleşmeye karşı çıkmakta haklı olduğu yorumları yapılmıştır. Bununla birlikte, RF, küresel alanda Batı'yla rekabet edecek ekonomik araçlardan yoksundur. Bu dönemde, nükleer silahları, BMGK daimi üyeliği sayesinde sahip olduğu veto hakkı, eğitilmiş nüfusu ve zengin doğal

kaynakları RF'ye gerekli özgüveni sağlamakta yetersiz kalmıştır. Sonuçta yeni dünya düzeninin kuruluşunda RF'nin rol oynama isteği karşılıksız kalmış, NATO'nun genişlemesi, eski Yugoslavya'daki çatışmalar gibi gelişmeler, RF'nin talepleri çerçevesinde şekillenmemiştir.

RF bakımından, Batı'yla ilişkilerde yaşanan hayal kırıklığının en önemli sonucu, ülkede Batı yanlısı aktörlerin göreceli olarak zayıflaması ve ulusal çıkarlara daha fazla ağırlık verilmesi olmuştur. Ekonomiye kaynak sağlama arayışı çerçevesinde gerçekleştirilen özelleştirmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan oligarkların, Batı'yla iyi ilişkiler tesis edilmesini, pazar ve sermaye arayışı çerçevesinde değerlendirmesi ve daha çok ekonomik çıkarlara yönelmesi bu gelişmeyi destekleyen bir unsurdur. 1998'de yaşanan ekonomik çöküntü, ülkeyi dış politikada daha da zayıf düşürmüştür. Küreselleşmenin ve dünya ekonomisiyle bütünleşmenin getirdiği bu sonuç, özellikle zayıf ekonomiler için fırsatlar kadar tehditler de içeren küreselleşme olgusu karşısında dikkatli olunması gerektiğini Rus dış politika elitinin benimsediği bir görüş haline getirmiştir. Bu yönüyle küreselleşme resmi dış politika konseptlerinde kendine geniş yer bulmuştur.

2000 yılında Vladimir Putin'in devlet başkanı olmasıyla birlikte, olumlu uluslararası konjonktür sayesinde enerji fiyatlarındaki ciddi artış, ülkenin ihracat gelirlerini de katlayarak artırmıştır. Bu çerçevede, RF dış pazarlara yoğunlaşmış, güvenilir bir enerji tedarikçisi olduğunu iddia ederek özellikle Batı pazarlarına yönelmiştir. Putin'in ülke içinde istikrarı sağlamaya dönük ve güvenlik kuruluşları kökenli kadroların da desteğiyle otoriterliğe kayan politikaları olumlu sonuçlanmış ve RF'ye dışarıdaki (güvenlik) sorunlar(ı)la ilgilenebilmesi için fırsat vermiştir. Bu dönemde dış ticaret fazlasının hızla artması, özellikle enerji ihracatından doğan gelirlerin devletin kasasını hızla doldurması, hatta zamanından önce bazı borçlarını kapatma imkanı vermesi ülkeye ciddi bir özgüven sağlamıştır. Bu özgüvenin dış politikaya da yansımaları olmuştur. Dış politikada eksen ABD'den Avrupa'ya kaymıştır. RF, demokrasisi ve gelişmiş ekonomisiyle değil ama enerji tedarikçisi konumuyla uluslararası sistemde eşit bir oyuncu olarak kabul görmeye başlamıştır. RF, yakın

çevresindeki Batı etkinliğinden -renkli devrimler ve Orta Asya'da Amerikan varlığı- duyduğu rahatsızlığı açıkça dile getirmeye ve karşı politikalar geliştirmeye başlamıştır. Bu dönemde başta enerji olmak üzere elindeki ekonomik araçları bu yönde kullanmaktan çekinmemiş, ikili ticaretin ve karşılıklı ekonomik bağımlılığın çatışmaya yol açmayacağı doğrultusundaki tezleri adeta çürütmek için elinden geleni yapmıştır. Bu dönem, 2008 Ağustos ayında RF'nin Gürcistan'a müdahalesi ile sonuçlanmıştır. Ayrıca ŞİÖ gibi bölgesel yapılara ağırlık verilmiş ve bölgede ABD'nin dengelenmesine çalışılmıştır. Öte yandan RF'nin elindeki enerji kartını, Ukrayna başta olmak üzere gerektiğinde kullanmaktan çekinmemesi, RF'nin güvenilir bir ortak olarak konumunun sorgulanmasına yol açmış ve karşılıklı güvensizliği besleyen bir unsur olmuştur.

2008 yılında gelen ekonomik kriz, RF'nin henüz yapısal sorunlarını tam olarak çözemediğini ve küresel gelişmelere açık olduğunu göstermiştir. Krizin sonuçlarından birisi de ülkenin aşırı özgüvenin frenlenmesi olmuştur. Küresel petrol/doğal gaz fiyatlarına ve talebine duyarlı olan Rus ekonomisinin yeterince güçlü olmadığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, aynı krizden Batılı gelişmiş ülkelerin de etkilenmesi, Putin'in bu ülkelerin zayıf yönlerini fark etmesini ve bu ülkeleri uluslararası platformlarda dengeleme yoluna gitmesini sağlamıştır.

Sovyet planlama geleneğinin bir devamı olarak, 1993 yılında kabul edilen resmi Dış Politika Konsepti ülke içindeki siyasi tartışmaları ve görüş birliğinin yokluğunu yansıtmaktadır. Küresel dış politika gündemindeki neredeyse her konuya değinen bu metin, adeta ülkenin dağınık bakış açısını göstermektedir. Küreselleşmenin farkında olan RF, korumacı bir ekonomik sistem tesis edilmesi ve yakın çevreyle ikili ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesini hedeflemiştir. Ne var ki 1990'lı yıllar boyunca bu hedefe ulaşamaması, 2000 yılında yeni bir konsept hazırlanmasını gerektirmiştir. 1998 ekonomik ve mali krizinden alınan dersleri de içeren bu yeni konsept, RF'nin dünyada önemli güç odaklarından birisi olduğunu ileri sürmekte ve çok kutupluluğun temini için atılacak adımları kayda geçirmektedir. Bu bağlamda, ABD'nin dengelenmesi için Avrupa ile ilişkilerin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca küreselleşmenin yararları kadar riskleri de beraberinde getirdiği ve bu açıdan temkinle yaklaşılması

gereken bir olgu olduğu belirtilmektedir. 2008 yılında kabul edilen Dış Politika Konsepti ise RF'nin Putin yönetiminde, güçlenen ekonomisi ve artan güveniyle dünya siyasetinde daha etkin bir rol oynama isteğini yansıtan bir metindir. RF'nin, artık, modern dünyanın en etkin merkezlerinden ve çok kutuplu dünyanın eksenlerinden birisidir. Rus dış politikası, ülkenin dünyayla rekabet edebilmesi için en önemli araçlardan birisi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, 2008 konsepti, özgüvenin ve sağlam duruşun bir yansımasıdır.

RF'nin dış ticareti bağlamında varılabilecek ilk sonuç, daha önce aynı devlet çatısı altında bulunan eski Sovyet Cumhuriyetleri ile ticaretin göreceli olarak önemini kaybetmesi olmuştur. RF'nin Batı'ya yönelimi, dış ticaretine de aynı şekilde yansımış, küresel ekonomiyle bütünleşme hedefi çerçevesinde ülkenin kapıları uluslararası sermaye ve piyasalara açılmıştır. Bu bağlamda, Avrupa ülkelerinin RF'nin dış ticaretindeki ağırlığı giderek artmıştır. Özellikle 2000 yılından sonra RF'nin çok kutuplu dünya arayışında Avrupa'nın en etkili dengeleyici eksenlerden birisi olarak görülmesi, dış ticaret ilişkisi bağlamında da karşılık bulmuştur. RF'nin tüketim yönelik sanayi üretiminin yetersiz olması, gelişmiş ülkelerden yaptığı ithalatı adeta patlatırken, BDT ülkeleri RF'nin ithalatındaki ağırlığını giderek kaybetmiştir.

RF'nin özellikle Avrupa'ya ihracatında esas kalemi oluşturan enerji kaynaklarının talebinin esnek olmaması, bu ülkelerden daha çok tüketime yönelik (talebi esnek) ürünler ithal eden RF'nin elini güçlendirmiştir. RF, enerji kaynakları ihracatını gerektiğinde, Ukrayna örneğinde olduğu gibi bir dış politika aracı olarak kullanmaktan çekinmemiş, bu yönüyle güvenilir bir tedarikçi olma niteliğini sorgulanır hale getirmiştir. RF'nin özellikle silah ihracatında Batı'nın çekince koyduğu İran ve Kuzey Kore gibi pazarlara yönelmesi de bu ülkenin güvenilir bir dış politika ortağı olması hakkında sorular doğurmaktadır.

Küreselleşme döneminde, RF'nin dış ticaret dengesi incelendiğinde varılabilecek ilk sonuç, dış ticaret fazlalarının süreklilik arz etmesidir. Her ne kadar petrol ve doğal gaz ihracatına dayansa da söz konusu fazlalar Rusların elini rahatlatmaktadır. Ayrıca, 2000'li yıllarda dış ticaret fazlalarının katlanarak

artması, ülkenin ihtiyaç duyduğu sermayeyi temin ederek elini güçlendirmiş ve RF'ye dış politikasında gerekli özgüveni sağlamıştır.

Uluslararası sermaye hareketleri bağlamında, 2003'e kadar ülkede sağlıklı bir yatırım ortamı, güven ve istikrarın tam olarak kurulamamış olması yabancı yatırımların da sınırlı kalmasına yol açmıştır. Putin'in ortaya koyduğu reform çabalarının RF'de istikrar ve düzenin sağlanmasının faydası doğrudan yabancı yatırımlar alanında da görülmüştür. Güven ortamının kısmi varlığı kadar, ekonomisi büyük oranlarla büyüme kaydetmekte olan Rus piyasasından pay kapmak isteyen yabancı yatırımlar ülkeye yönelmiş, sonuçta 2000 öncesine kıyaslanamayacak düzeyde doğrudan yabancı yatırım miktarları görülmüştür. Karşılıklı bağımlılık düzeyini artıran bu yatırımlar, özellikle RF ve bazı Avrupa ülkeleri arasındaki güven tesisine katkıda bulunmuştur. Çok kutupluluk arayışında, AB bir blok olarak ve tek tek Avrupa ülkeleri, büyük ölçekli ikili ticaret hacimleri ve karşılıklı doğrudan yatırımlarla RF için etkili bir ortak haline gelmiştir. Bu gelişmenin en açık yansımalarından birisi de örneğin ABD'nin tek taraflı olarak Irak'a müdahalesinde Fransa ve Almanya'nın RF ile benzer tutum izlemesi olmuş ve RF'nin bir ölçüde başarılı olduğunu göstermiştir. RF, ekonomik olarak dünya ile bütünleşmeye ve çok kutuplu bir dünya yaratmaya çalışırken, dış politika alanında BM öncülüğündeki küresel sistemin devamını savunmuştur. RF, ABD'nin tek yanlı girişimlerini eleştirirken, bu girişimlere karşı diğer dünya güçleri ile denge sağlama yolunda adımlar atmaya çalışmıştır. Öte yandan, özellikle ilk yıllarında daha fazla kaynağa ihtiyaç duyan RF yabancı yatırımcıları çekmek ve dış borç temin etmek için çabalarken, güven arayışındaki Rus sermayesinin ülke dışına kaçması dikkat çekicidir. Ülkeye "yabancı" olarak dönen bu sermayenin ulaştığı düzey, kriz dönemlerinde bile azalmamıştır. Son olarak, BDT ülkeleriyle RF arasındaki doğrudan yatırımların sınırlı düzeyde kalması, RF'nin bu ülkelere verdiği önemle çelişen bir görüntü sunmaktadır.

RF'nin dış borçları, başlangıçta SSCB'den devraldıklarıyla sınırlıyken, 1990'lı yıllarda ülkenin kaynak ihtiyacı nedeniyle hızla artmıştır. Mali kaynağın ya da borçların sağlanabileceği başlıca kreditor ülkelerin Batı'da yer alması, RF'yi dış

politikasında da tercih yapmaya zorlamış, tamamen Batı eksenli olmasa da Batı'ya gerektiğinde ses çıkaramayan bir tutum izlemeye yönlendirmiştir. 2000'li yıllarda güçlenen ekonomi sayesinde RF'nin Paris Kulübüne olan borçlarını vadesinden önce kapatması ve kamu borçlarını GSMH'nin çok düşük bir oranına çekmeyi başarması, RF'nin elini dış politikada da güçlendirmiş ve özgüven sağlamıştır.

Sonuç olarak, küreselleşmenin yoğun olarak hissedildiği bir dönemde kurulan RF, küreselleşmenin getirdiği gelişmelere uyum sağlamaya çalışmıştır. Dış ticaret ve sermaye hareketlerinde 20 yılı aşan dönemde önemli değişimler yaşamıştır. Rus dış politikası ise hem dış ticaret ve sermaye hareketlerini etkilemiş hem de bu hareketlerden etkilenmiştir. Dolayısıyla ekonomik anlamda dünya ekonomisine eklemlenmeye çalışan RF, dünya ekonomisindeki gelişmelere artık ilgisiz kalamamaktadır. Bununla birlikte, ülke devlet kapitalizmi uygularken, hem ekonomik hem de siyasi alanda dünyada daha fazla söz sahibi olmak amacıyla uluslararası sistemden istifade etmeye çalışmaktadır. Bu bakımdan, RF'nin dış ticareti ve sermaye hareketleri her zaman dış politika üzerinde etkili olmamış, tam tersine dış politik amaçlar çerçevesinde dış ekonomik ilişkiler yönlendirilmeye çalışılmıştır. RF, pozitif dış ticaret dengesi, düşük tutardaki egemen borçları, artan yabancı yatırımlar gibi unsurlardan güç alarak dış politikada daha etkin bir rol oynamayı tercih etmiştir. Bu çerçevede, küreselleşmenin getirilerinden yararlanmak ve risklerinden korunmak, Rus dış politikasının uygulanmasında önemli hedefler arasındadır.

KAYNAKÇA

- Adda Jacques, **Ekonominin Küreselleşmesi**, çev. Sevgi İneci, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2003.
- Akbulut Örsan Ö., “Küresel Kapitalizm ve Devlet”, **Toplum ve Hekim**, Cilt 28, Sayı 3, Mayıs-Haziran 2013, s. 165-171.
- Avşarov A., **Gasudarstvennaya Vneşneekonomičeskaya Politika Rossiyskoy Federatsii**, St. Petersburg, Piter, 2012.
- Balzer Harley, "Russia and China in the Global Economy" **Demokratizatsiya** 16, no. 1 (Kış 2008), s. 37-47.
- Barabanov Oleg, Bordachev Timofei, **Toward the Great Ocean, or the New Globalization of Russia, Analytical Report**, Moscow, Valdai Discussion Club, Temmuz 2012, (Erişim), http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/Toward_great_ocean_eng.pdf, 30 Eylül 2014.
- Bublik V.A., “Vneşneekonomičeskata Politika Sovremennoy Rossii”, **Rossiyskiy Yuridičeskiy Jurnal**, 2010, (çevrimiçi) http://www.juristlib.ru/book_7329.html, 15 Nisan 2015.
- Büyükkakıncı Erhan, **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Ankara, Phoenix, 2004.
- Curtis Glenn E., “The Emergence of Russian Foreign Policy”, **Russia: A Country Study, Washington: GPO for the Library of Congress**, 1996, (çevrimiçi), <http://countrystudies.us/russia/77.htm>, 17 Nisan 2015.
- Central Bank of the Russian Federation, (Erişim), http://www.cbr.ru/eng/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/debt_04_e.htm&pid=svs&sid=itm_22030, 16 Mayıs 2015.
- D'encausse Helene Carrere, **İki Dünya Arasında Rusya**, çev. Reşat Uzmen, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2013.
- Dünya Bankası resmi internet sitesi, (Erişim) <http://www.worldbank.org/>, 11 Mayıs 2015.
- Ferdinand Peter, "Russia and China: Converging Responses to Globalization" **International Affairs**, cilt 83, no. 4 (Temmuz 2007), s. 655-680.

- Federalnaya Slujba Gasudarstvennoy Statistiki, (Erişim), <http://www.gks.ru/>, 27 Ağustos 2015.
- Garanina Olga, "Russia between transition and globalization", Sixth Pan-European Conference on International Relations "Making Sense of a Pluralist World", University of Turin, Turin, 12-15 Eylül 2007, (ęevrimięi), <http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/18/28/20/PDF/pub07029.pdf>, 12 Ekim 2014.
- Goldman Stuart, "Russian Political, Economic and Security Issues and U.S. Interests", ed. Eduardo B Gorman, **Russian Political, Economic, and Security Issues: NATO and the Issue of Russia**, New York, Nova Science Publishers, Inc., 2010, s. 119-141.
- Ignatova Tatiana, "Globalization: Challenges for Russia in Post-Crisis World" **Politeja**, cilt 20, no. 3, 2012, s. 67-73.
- Kagarlitski Boris, **Bugünkü Rusya: Neoliberalizm, Otokrasi ve Restorasyon**, ęev. Fatma Arıkan ve Serdar Arıkan, İstanbul, İthaki, 2008.
- Kagarlitski Boris, **ęevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi**, ęev. Esin Soğancılar, Ankara, Phoenix, 2007.
- Kamalov İlyas, **Moskova'nın Rövanşı: Putin Dönemi Rus Dış Politikası**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2008.
- Karaganov Sergei, The Chances and Challenges of the New World, ed. Andrei Melville, Tatiana Shakleina, **Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities**, Central European University Press, Budapeşte, 2005, s. 453-462.
- Kliment Alexander, Bremmer Ian, "State Capitalism and the Future of Globalization", **World Politics Review**, 24 Kasım 2009, s. 6, (ęevrimięi), <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/4688/state-capitalism-and-the-future-of-globalization>, 17 Ekim 2014.
- Koehn Jodi, "Globalization and the Russian Transition", (ęevrimięi) <http://www.wilsoncenter.org/publication/globalization-and-the-russian-transition>, 30 Eylül 2014.
- "Kokoshin, Andrei, "the Phenomenon of Gloabalization and National Security Interests", ed. Andrei Melville, Tatiana Shakleina, **Russian Foreign**

Policy in Transition Concepts and Realities, Budapeşte, Central European University Press, 2005, s327-348.

- Konseptsiya Vneşney Politiki Rossiyskoy Federatsii, 23 Nisan 1993, (Erişim), [http://www.gumer.info/bibliotek Buks/History/nov_history_evropa_usa/29.php](http://www.gumer.info/bibliotek/Buks/History/nov_history_evropa_usa/29.php), 17 Nisan 2015.
- Kostyunina Galina Mihaylovna, "Mejdunarodnyy Obmen Tovarami i Uslugami", ed. Liventseva N. N., **Mejdunarodnaya Ekonomiçeskiye Otnoşeniye**, Moskova, İzdadeltstvo Prospekt, 2005.
- Kuchins Andrew C., Zevelev Igor A., "Russian Foreign Policy: Continuity in Change", **Washington Quarterly**, cilt 35, no. 1, 2012, s. 147-161.
- Legvold Robert, "Russia's Unformed Foreign Policy", **Foreign Policy**, Eylül/Ekim 2001, s. 62-67.
- Legvold Robert, **Russian Foreign Policy in the Twenty-first Century and the Shadow of the Past**, New York, Columbia University Press, 2007.
- Lennon Alexander T.J., Kozlowski Amanda; **Global Powers in the 21st Century: Strategies and Relations**, Cambridge, MIT Press, 2008.
- Litera Bohuslav, "The Kozyrev Doctrine-a Russian Variation on the Monroe Doctrine", Perspectives, No. 4 (Kış 94/95), s. 45-52
- Lo Bobo, **Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era; Reality, Illusion and Mythmaking**, Londra, Palgrave Macmillan, 2002.
- Makarov Igor, vd., Toward the Great Ocean-2, or Russia's Breakthrough to Asia, Analytical Report, Valdai Discussion Club, Moscow, Şubat 2014, (Erişim) http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/Twd_Great_Ocean_2_Eng.pdf, 30 Eylül 2014.
- Mammadov Halit, **Stratejik-Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini**, Ankara, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2014, (Erişim), http://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/rus_dis_politika_rapor.pdf, 15 Nisan 2015.

- Mankoff Jeffrey, **Russian Economic Crisis**, Council on Foreign Relations, New York, 2010, (çevrimiçi), <http://www.cfr.org/financial-crises/russian-economic-crisis/p21803>, 15 Nisan 2015.
- Mcfaul Michael, "Russia's Many Foreign Policies", **Demokratizatsiya**, cilt 7, Yaz 1999, s. 393-412, (çevrimiçi) https://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/07-03_mcfaul.pdf, 29 Aralık 2014.
- Mommen André, "Russia's Response to Globalization", **International Journal of Political Economy**, Cilt 31, No. 4 (Kış 2001-2002), s. 53-78.
- Myanov Ravil Amirovich, "Vneshneekonomicheskaya Deyatelnost Rossii: Problemy i Perspektivy", **Ekonomika i Upravleniye, Nauchno-Prakticheski Jurnal**, No:6, Ufa, 2012, (çevrimiçi), <http://bagsurb.ru/>, 17 Nisan 2015.
- Özdal Habibe, "Rusya'nın Güncellenen Dış Politika Konsepti", **USAK Analist**, Nisan 2013, (erişim) <http://www.usakanalist.com/detail.php?id=577>, 30 Eylül 2014.
- "Özden Cankara Pınar, Cankara Yavuz, "Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs 2007, Sayı 15, s. 193-212.
- Portyakov Vladimir Y., "Russia's, India's and China's Roles in the World Economy and Their Mutual Trade", **Journal Of International Relations / Medzinarodne Vztahy**, cilt 11, no. 1 (Mart 2013), s. 116-123.
- Primakov Yevgeni, **Rusyasız Dünya**, çev. Aijan Esenkanova, İstanbul, Timaş, 2010.
- Roxburgh Angus, **The Strongman: Vladimir Putin and the Struggle for Russia**, Londra, I B Tauris, 2014.
- Ryabov Andrey, "Globalizatsiya Dlya Rossii: Vyzovy i Riski", **Jurnal Strategiya Rossi**, No. 10, Ekim 2008, (çevrimiçi), http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1225437680&archive=1226044849&start_from=&ucat=14&, 15 Nisan 2015.

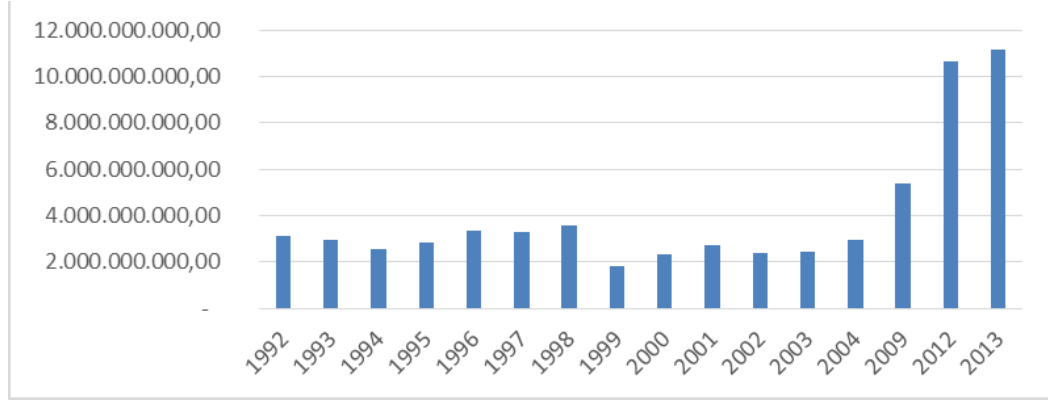
- Sakwa Richard, "Russia's Identity: Between the 'Domestic' and the 'International'.", **Europe-Asia Studies**, cilt 63, Ağustos 2011, no. 6, s. 957-975.
- Saunders Paul J., "Why 'Globalization' Didn't Rescue Russia", **Policy Review**, No. 105, Şubat 2001, s. 27-39.
- Sokolov Dmitrii, "Russia in the World Economy: Geopolitical Prospects", **Russian Politics & Law**, cilt 46, no. 6 (Kasım 2008), s. 47-58.
- Tarr David, Volchkova Natalya, **Russian Trade And Foreign Direct Investment Policy At The Crossroads**, World Bank Policy Research Working Paper, Haziran 2010, (çevrimiçi), <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-5255>, 15 Nisan 2015.
- Tellal Erel, "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, no. 65-3, 2010, s.189-236.
- The Foreign Policy Concept of the Russian Federation, 12.07.2008, (Erişim) <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>, 18 Nisan 2015.
- The United Nations Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade), (Erişim), <http://comtrade.un.org/db/help/uReadMeFirst.aspx>, 16 Mayıs 2015.
- Thompson Grahame, Hirst Paul, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, çev. Elif Yücel, Çağla Erdem, Ankara, Dost Kitabevi, 2007.
- Trenin Dimitri V., "What Russian Empire?", **New York Times**, 23 Ağustos 2011, (çevrimiçi), <http://www.nytimes.com/2011/08/24/opinion/24iht-edtrenin24.html>, Alıntı yapan: Andrew C Kuchins, Igor A. Zevelev, "Russian Foreign Policy: Continuity in Change", **Washington Quarterly**, cilt 35, no. 1, 2012, s. 147-161.
- Trenin Dmitri V., **Post-Imperium: A Eurasian Story**, Washington, Carnegie Endowment for International Peace, 2011.
- Tsygankov Andrei P., "Globalization: A Russian Perspective", ed. Arlene B. Tickner, David L. Blaney, **Thinking International Relations Differently**, Londra, Routledge, 2012, 205-227.

- Tsygankov, Andrei P. "Russia's Engagement with Globalization: Blessing or Curse?", **International Studies Review**, cilt 11, no. 2 (Haziran 2009), s. 391-393.
- Vostuçenko, İ.N., K Voprosu O Formirovanii Vneşneekonomičeskoj Strategii Rossii i Yiyo Regionov v Usloviyah Globalizatsii, **Vestnik Tganskogo İnstituta Upravleniya i Ekonomiki**, 2012, No:2 (çevrimiçi), <http://www.cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-formirovanii-vneşneekonomičeskoj-strategii-rossii-i-ee-regionov-v-usloviyah-globalizatsii>, 15 Nisan 2015.
- Wallander Celeste A., "Global Challenges and Russian Foreign Policy", ed. Celeste A. Wallander, **The Sources of Russian Foreign Policy after the Cold War**, Boulder Co: Westview, 1996, s. 443-452.
- Wolf Charles, Lang Thomas, **Russia's Economy: Signs of Progress and Retreat on the Transitional Road**, Santa Monica, RAND Corporation, 2006.
- Yapıcı Merve İrem, **Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler**, Ankara, USAK, 2010.
- Weir Fred, Kotz David M., **Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu: Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya**, çev. Cemile Çakır, İstanbul, Kalkedon, 2012.
- World Bank National Accounts Data, and OECD National Accounts Data, (Erişim), <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx?isshared=true#>, 11 Mayıs 2015.
- Zagladin N. V., vd., "Globalization and Russia", **Russian Politics & Law**, cilt 41, no. 5 (Eylül 2003): s. 5-41.

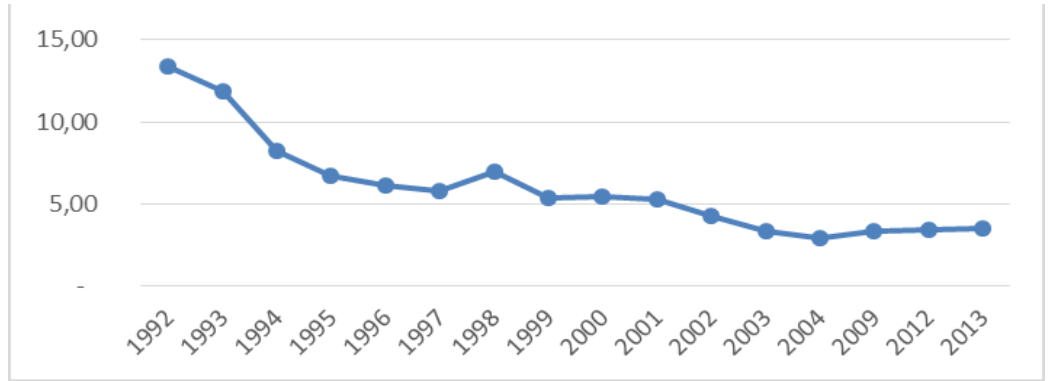
Ek 1: İthalat Yapılan Başlıca Ülkeler¹¹²

1. ABD

Çizelge 1: RF'nin ABD'den İthalatı (Dolar)

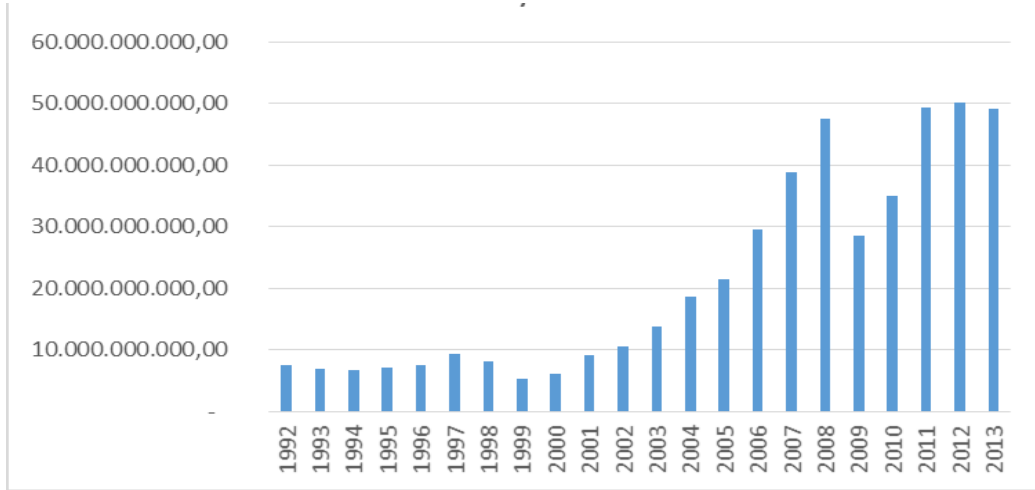
Çizelge 2: RF'nin ABD'den İthalatının, Toplam İthalatına Oranı (%)

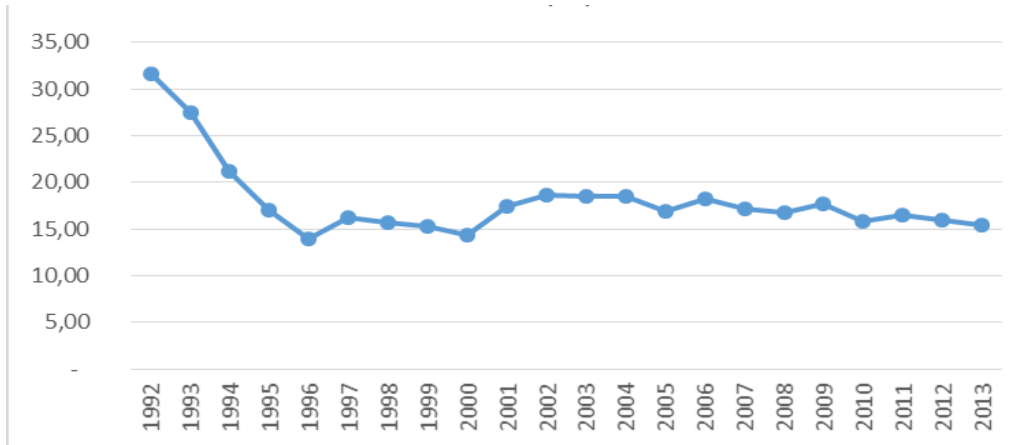
¹¹² Bu ekte yer alan verilerin tamamı şu kaynaktan temin edilmiştir: The United Nations Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade), (Erişim), <http://comtrade.un.org/db/help/uReadMeFirst.aspx>, 16 Mayıs 2015

2. Almanya

Çizelge 3: RF'nin Almanya'dan İthalatı (Dolar)

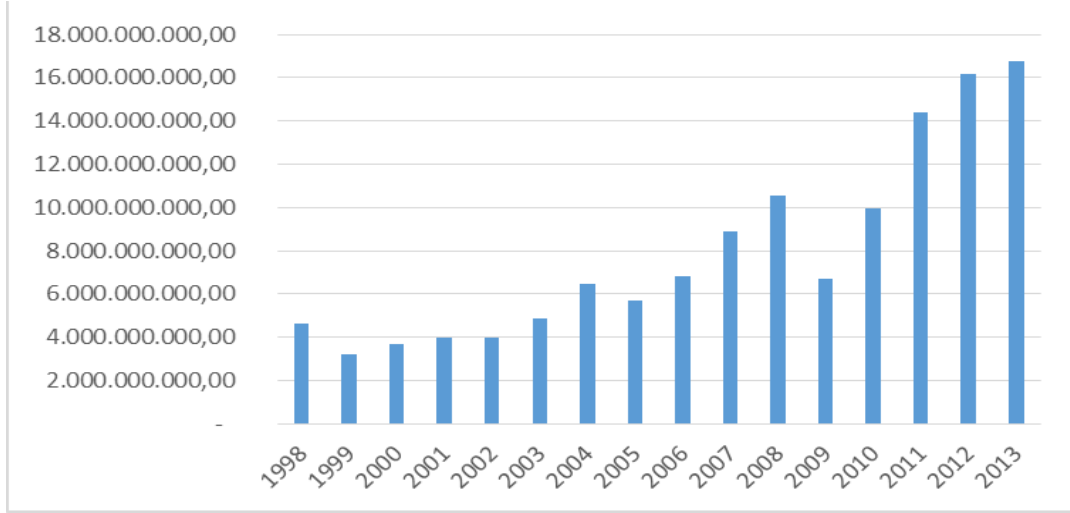

Çizelge 4: RF'nin Almanya'dan İthalatının, Toplam İthalatına Oranı (%)

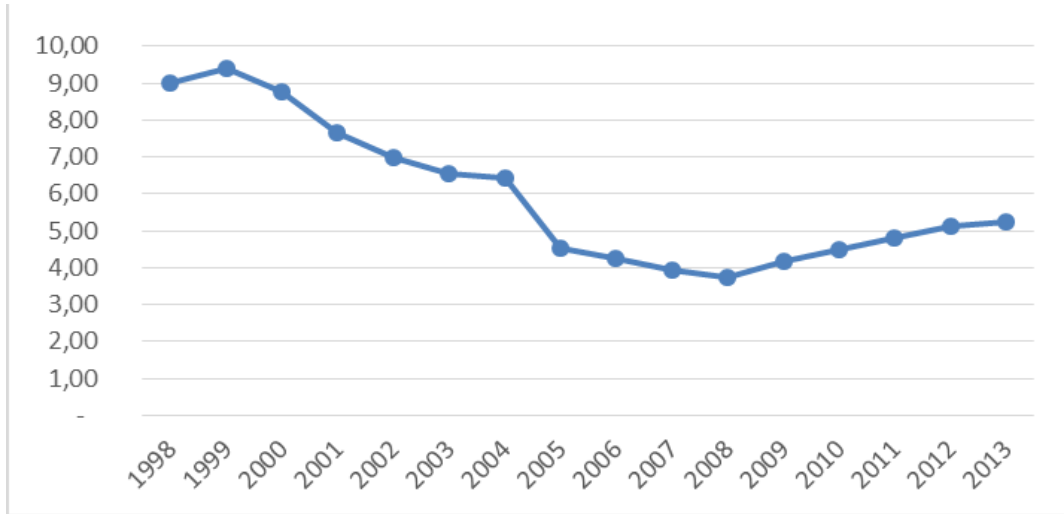

3. Belarus

Çizelge 5: RF'nin Belarus'tan İthalatı (Dolar)

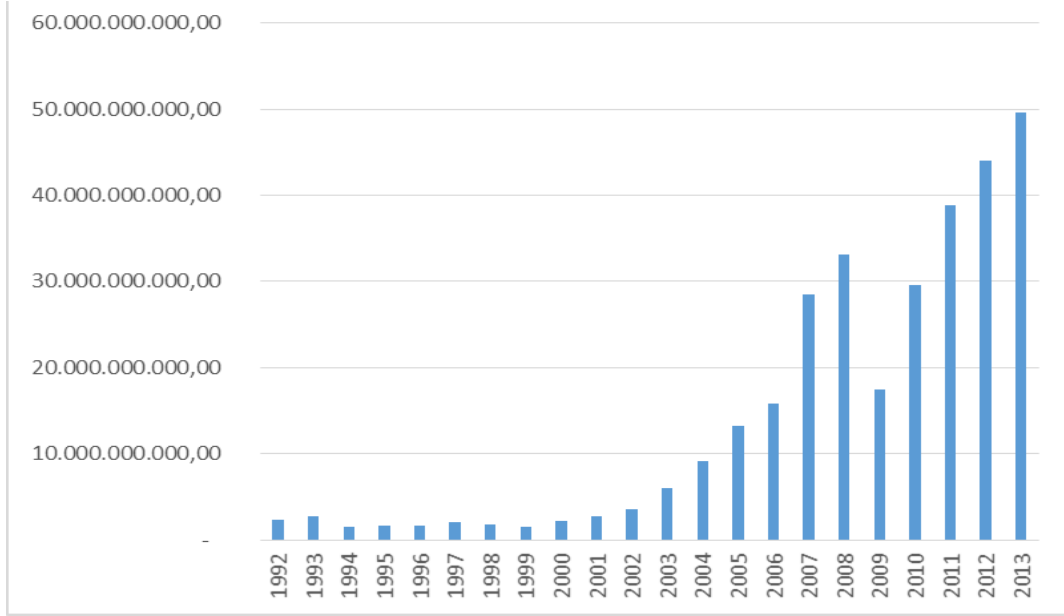

Çizelge 6: RF'nin Belarus'tan İthalatının, Toplam İthalatına Oranı (%)

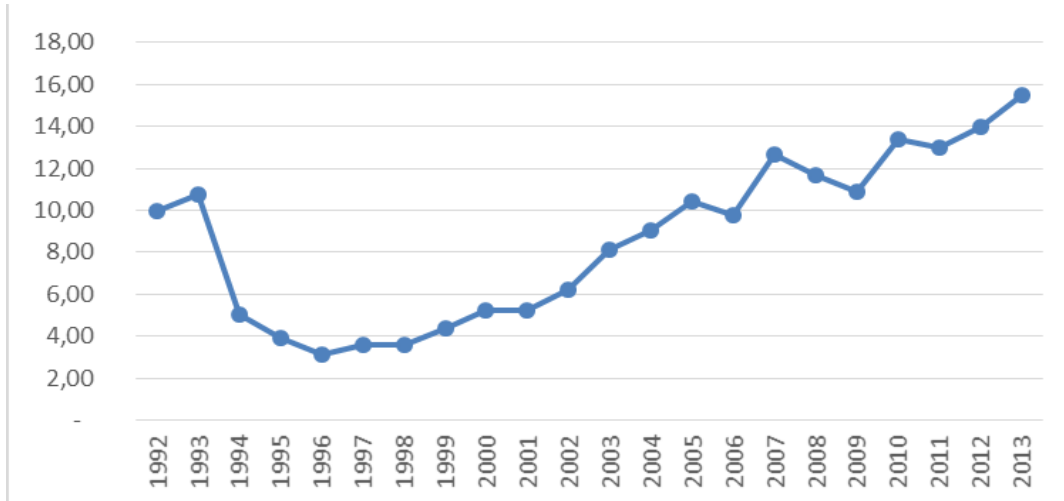

4. Çin Halk Cumhuriyeti

Çizelge 7: RF'nin Çin Halk Cumhuriyeti'nden İthalatı (Dolar)

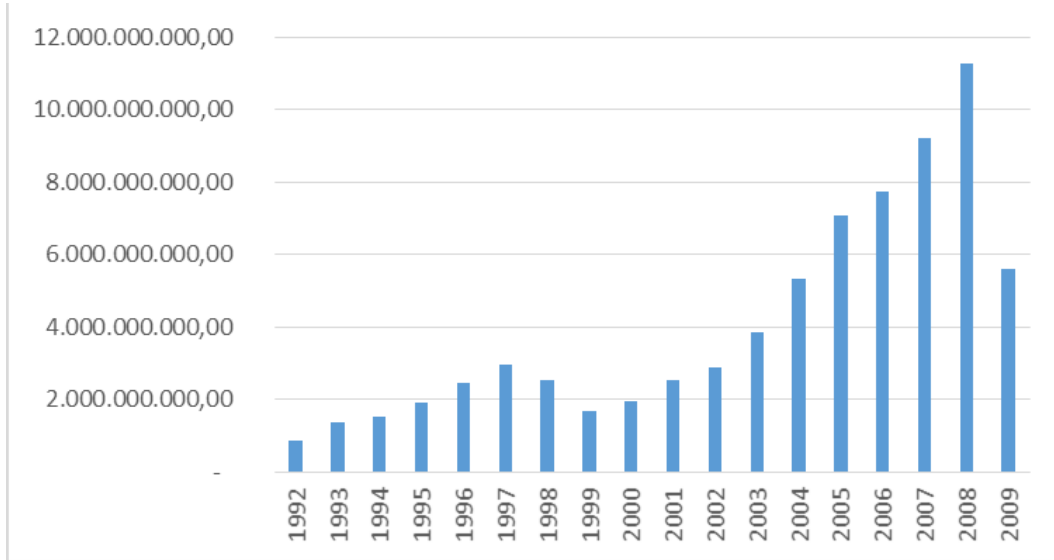

Çizelge 8: RF'nin Çin Halk Cumhuriyeti'nden İthalatının, Toplam İthalatına Oranı (%)

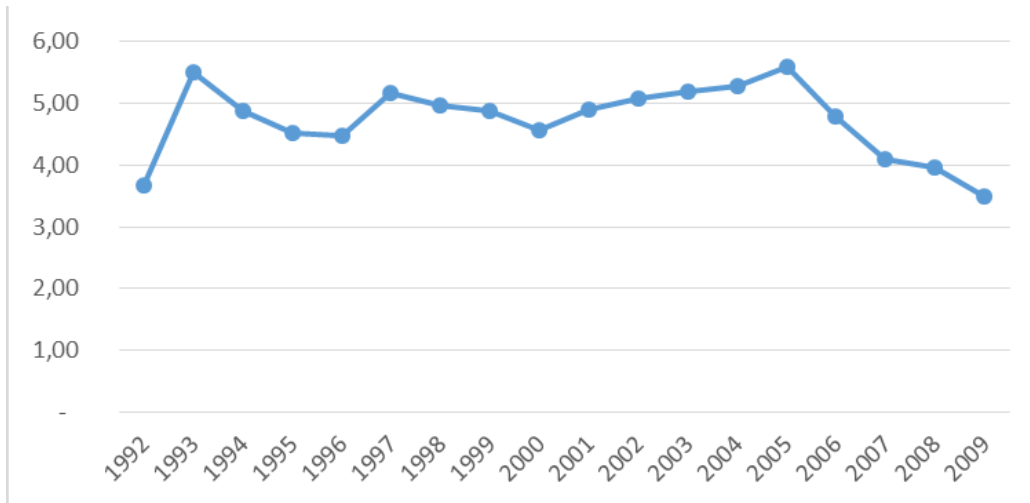

5. Finlandiya

Çizelge 9: RF'nin Finlandiya'dan İthalatı (Dolar)

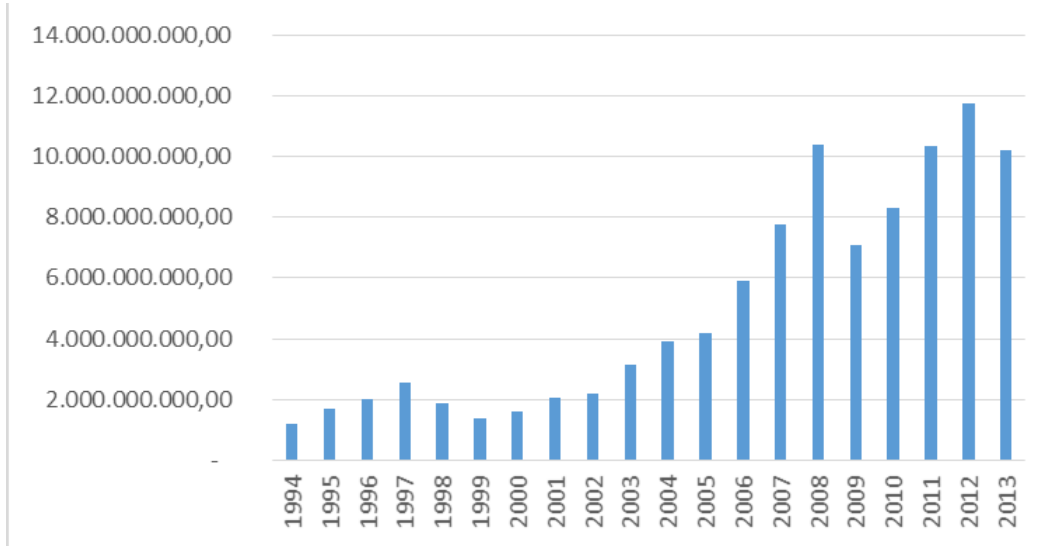

Çizelge 3: RF'nin Finlandiya'dan İthalatının, Toplam İthalatına Oranı (%)

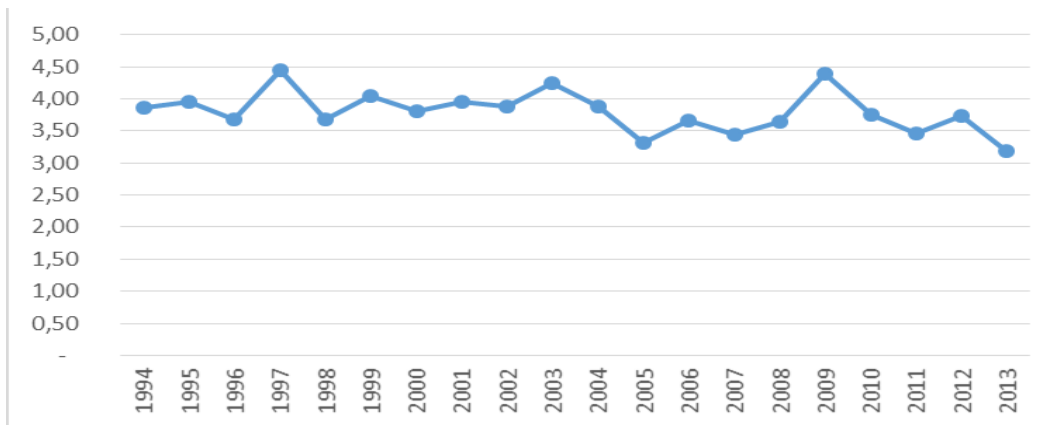

6. Fransa

Çizelge 4: RF'nin Fransa'dan İthalatı (Dolar)

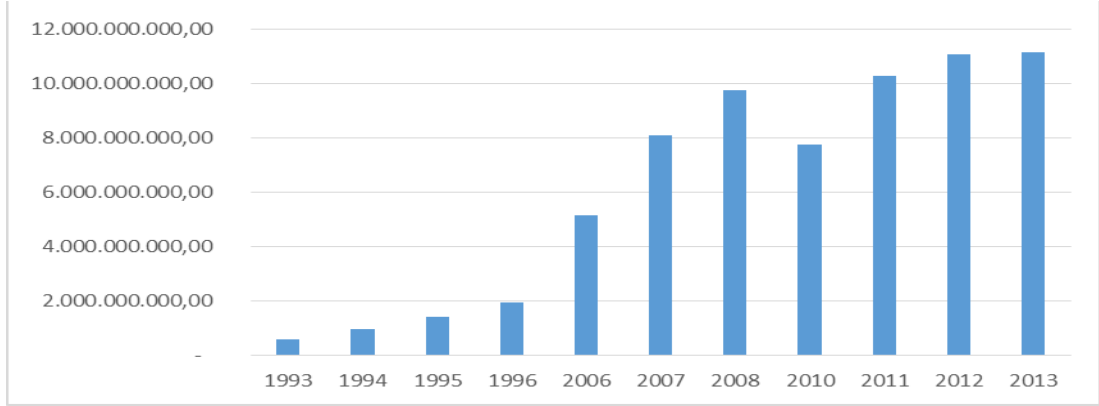

Çizelge 5: RF'nin Fransa'dan İthalatının, Toplam İthalatına Oranı (%)

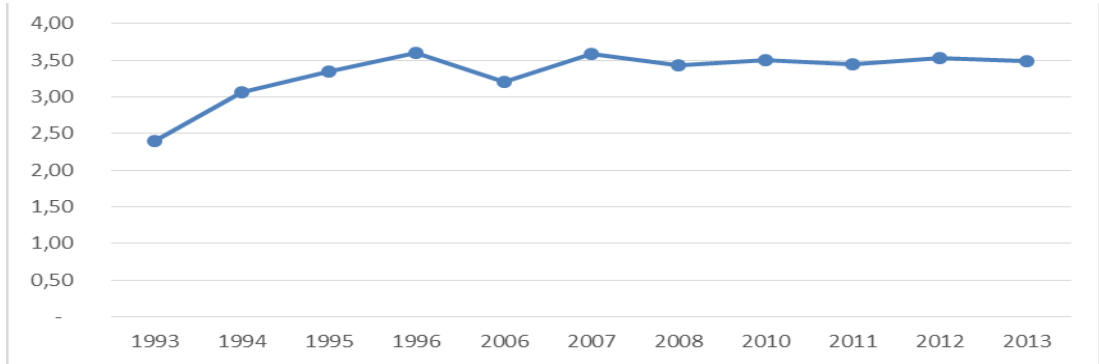

7. Güney Kore

Çizelge 13: RF'nin Güney Kore'den İthalatı (Dolar)

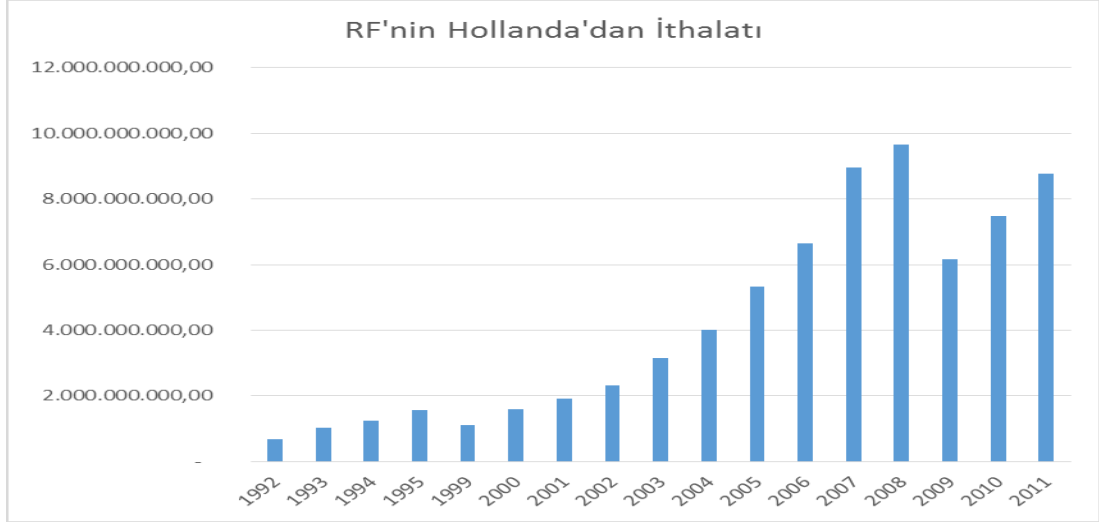

Çizelge 14: RF'nin Güney Kore'den İthalatının, Toplam İthalatına Oranı (%)

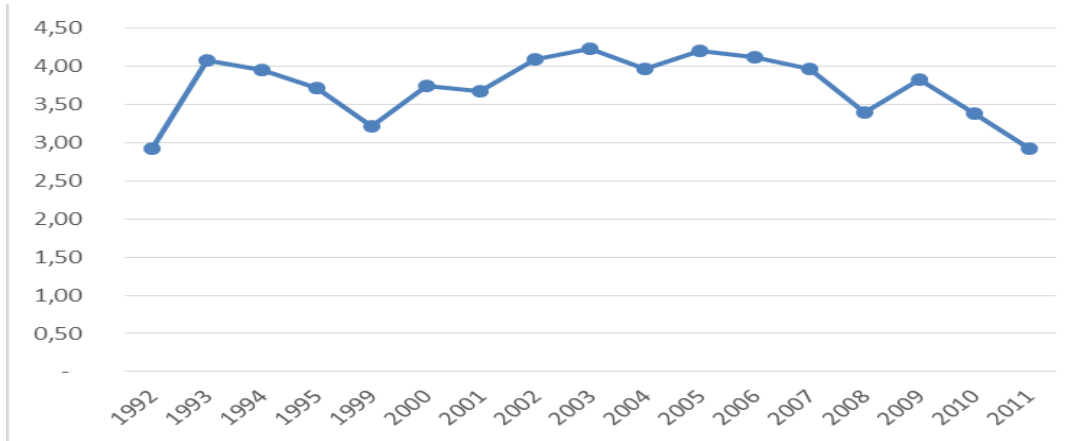

8. Hollanda

Çizelge 15: RF'nin Hollanda'dan İthalatı (Dolar)

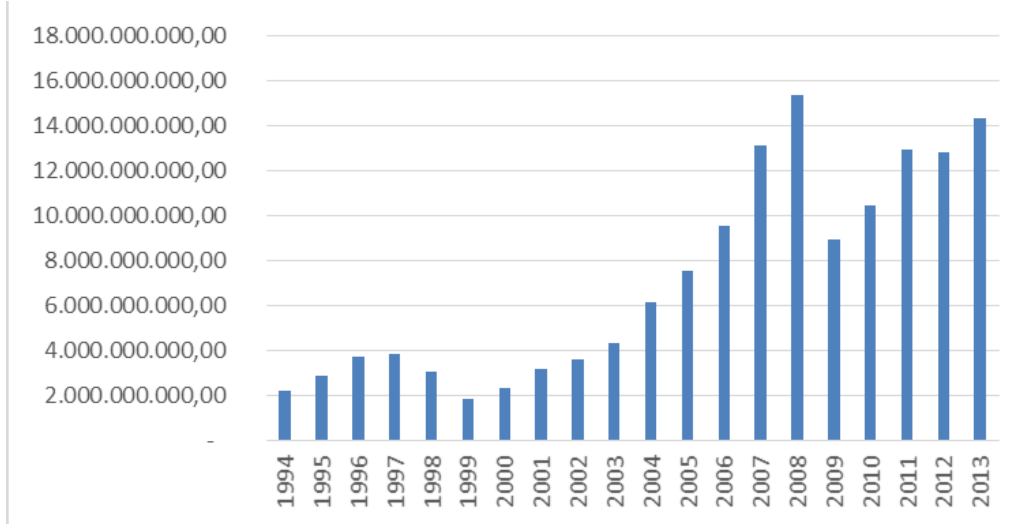

Çizelge 16: RF'nin Hollanda'dan İthalatının, Toplam İthalatına Oranı (%)

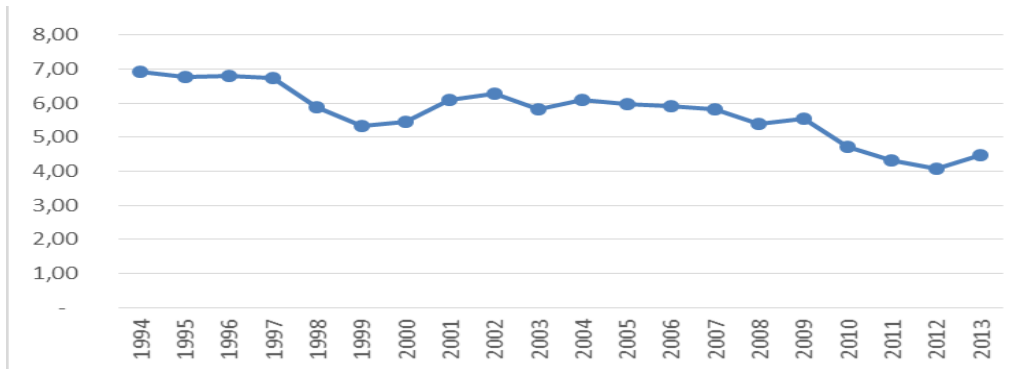

9. İtalya

Çizelge 17: RF'nin İtalya'dan İthalatı (Dolar)

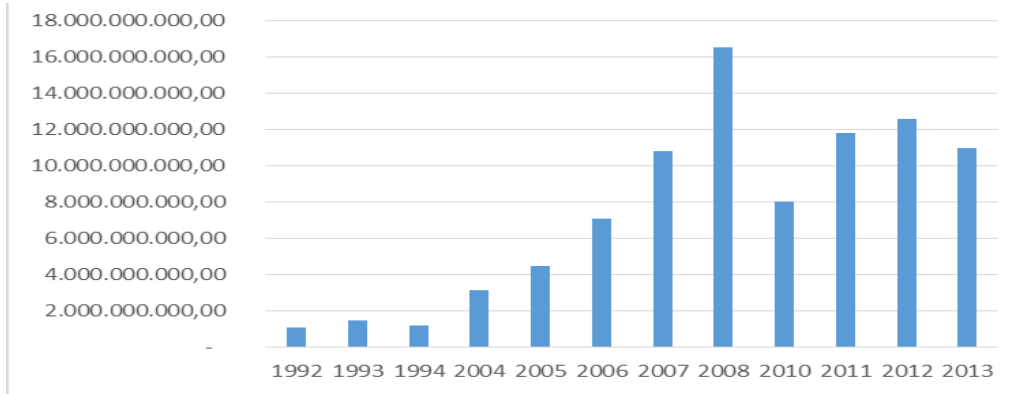

Çizelge 18: RF'nin İtalya'dan İthalatının, toplam İthalatına oranı (%)

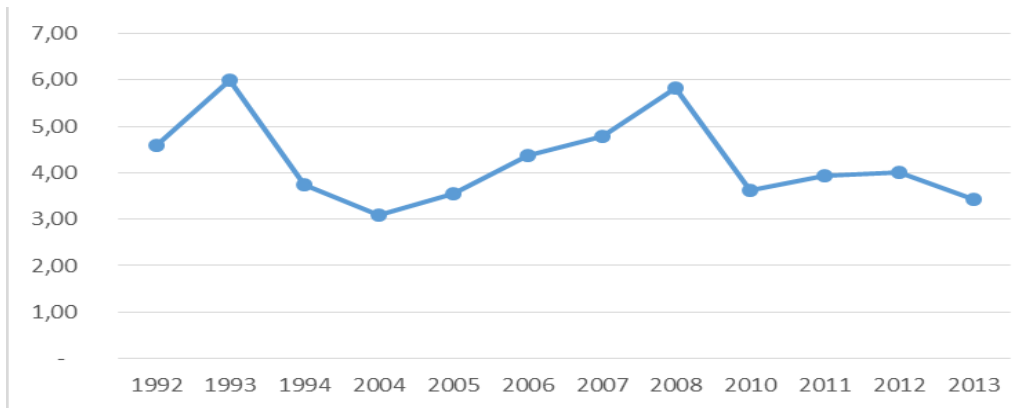

10. Japonya

Çizelge 19: RF'nin Japonya'dan İthalatı (Dolar)

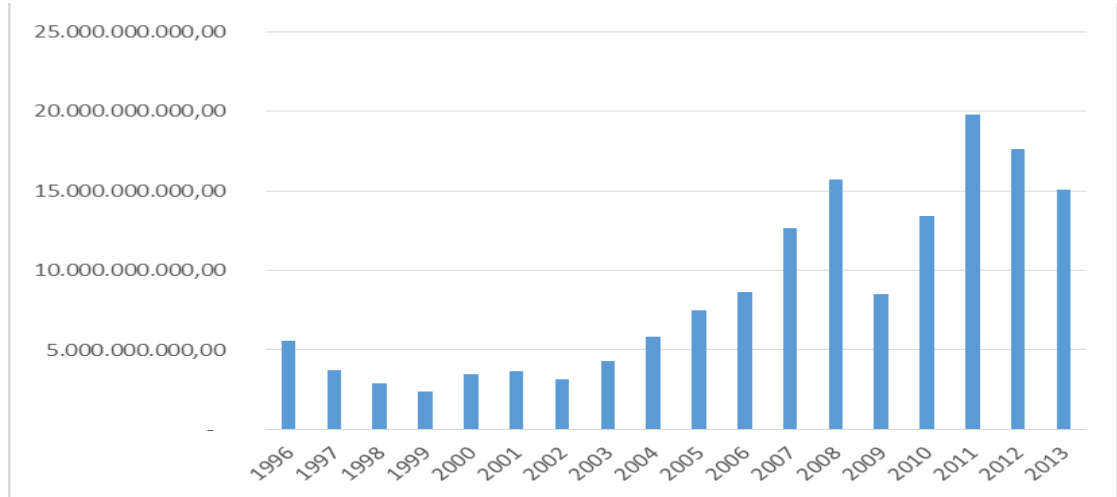

Çizelge 20: RF'nin Japonya'dan İthalatının, Toplam İthalatına Oranı (%)

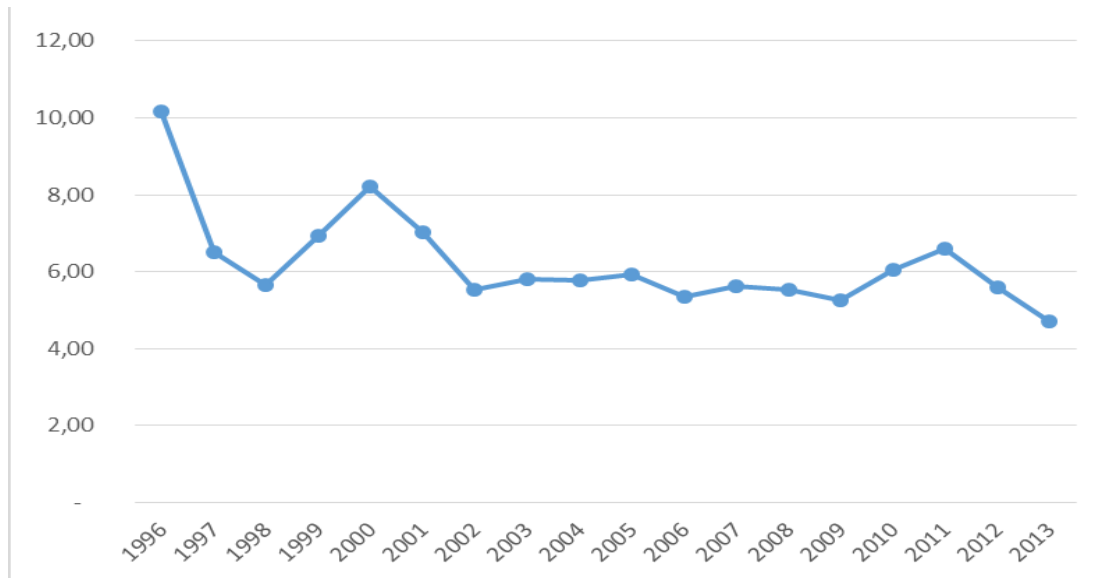

11. Ukrayna

Çizelge 21: RF'nin Ukrayna'dan İthalatı (Dolar)

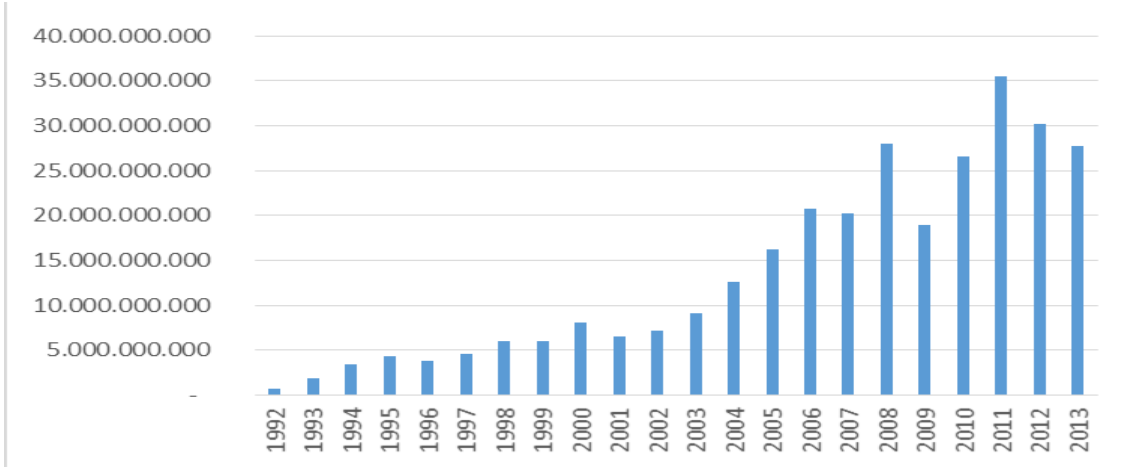
Çizelge 22: RF'nin Ukrayna'dan İthalatının, Toplam İthalatına Oranı (%)

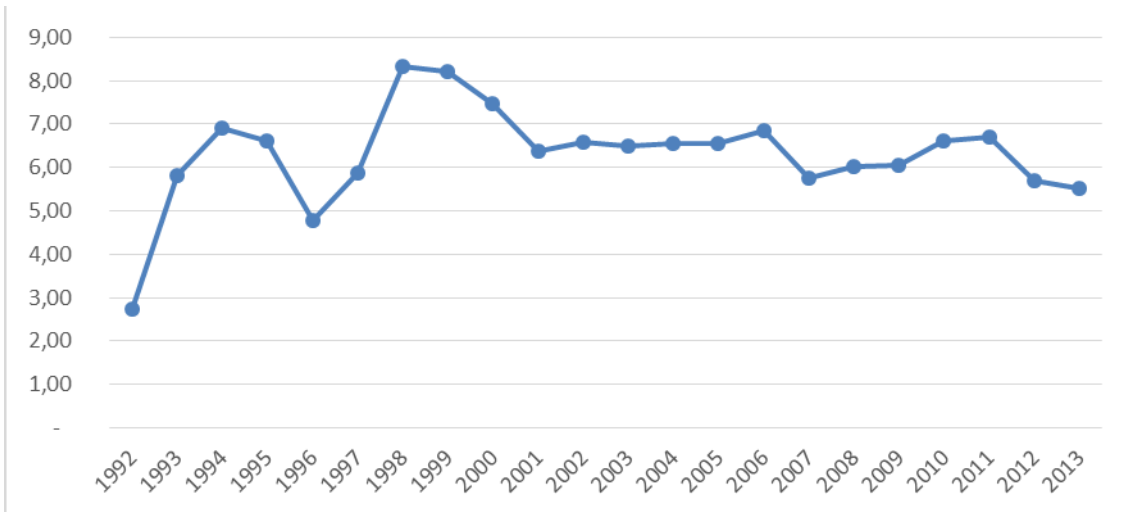
Ek 2: İhracat Yapılan Başlıca Ülkeler¹¹³

1. ABD

Çizelge 1: RF'nin ABD'ye İhracatı (Dolar)

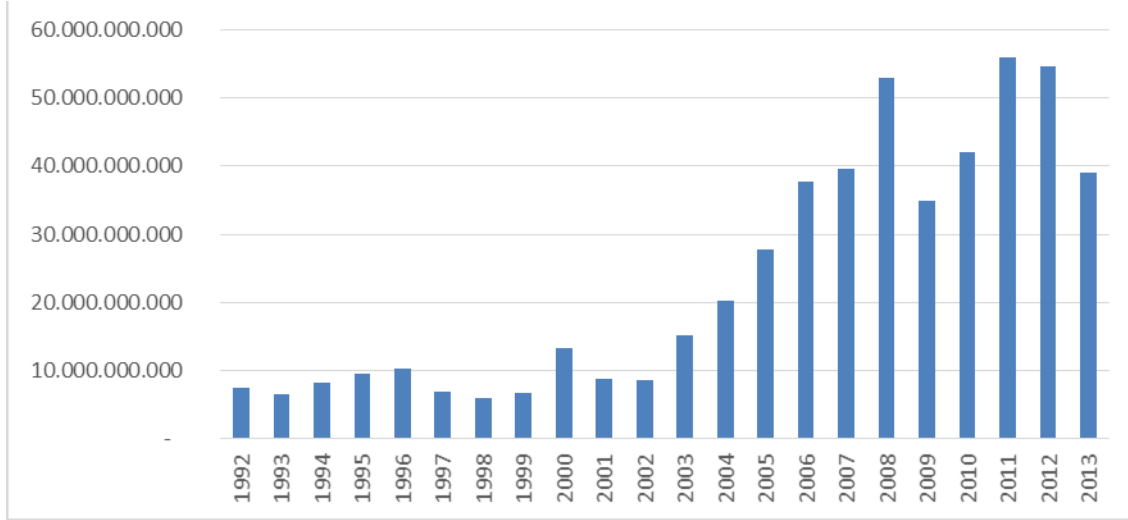
Çizelge 2: RF'nin ABD'ye İhracatının, Toplam İhracatına Oranı (%)

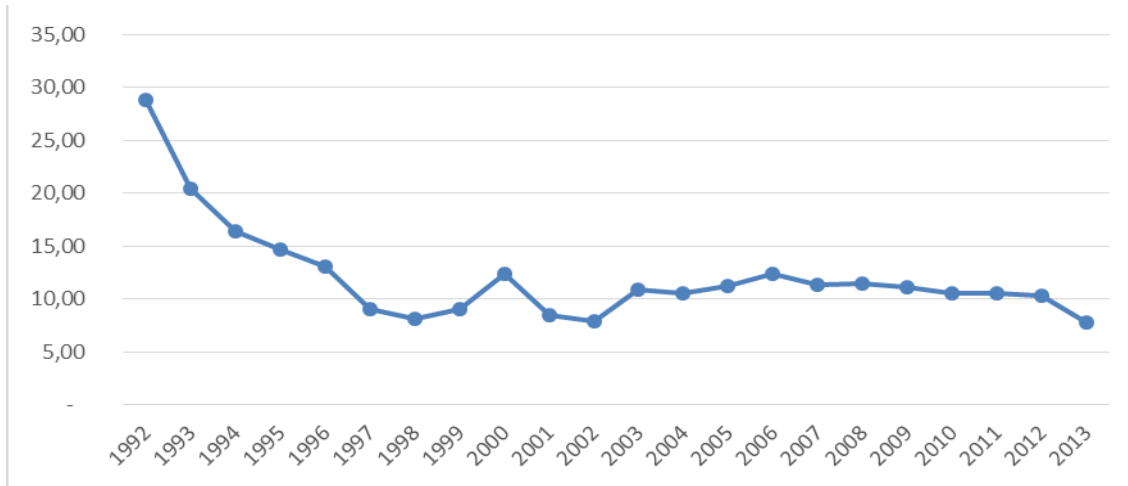
¹¹³ Bu ekte yer alan verilerin tamamı şu kaynaktan temin edilmiştir: The United Nations Commodity Trade Statistics Database (UN Comtrade), (Erişim), <http://comtrade.un.org/db/help/uReadMeFirst.aspx>, 16 Mayıs 2015

2. Almanya

Çizelge 3: RF'nin Almanya'ya İhracatı (Dolar)

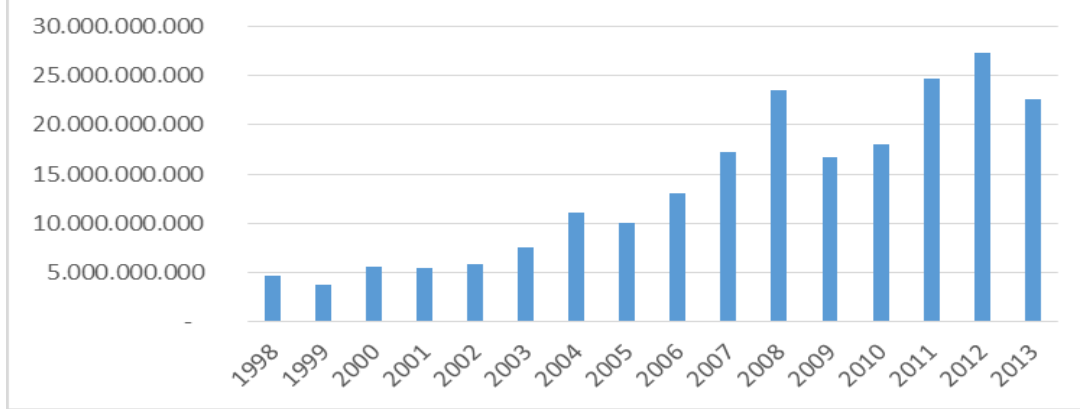

Çizelge 4: RF'nin Almanya'ya İhracatının, Toplam İhracatına Oranı (%)

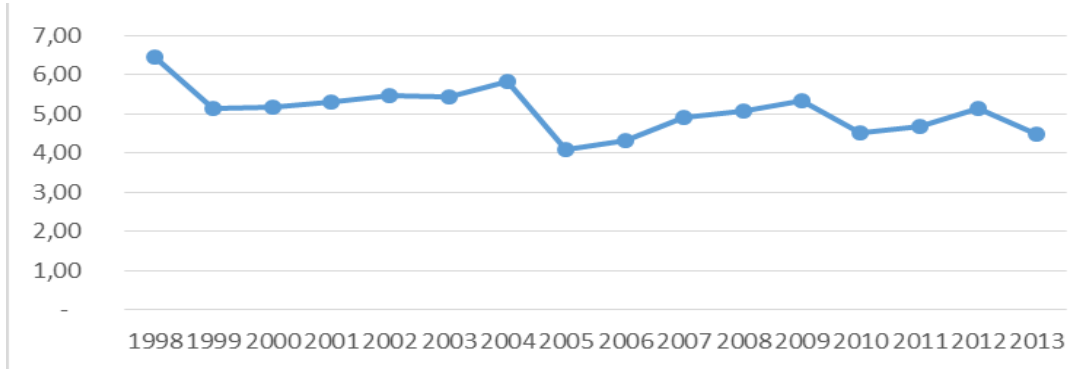

3. Belarus

Çizelge 5: RF'nin Belarus'a İhracatı (Dolar)

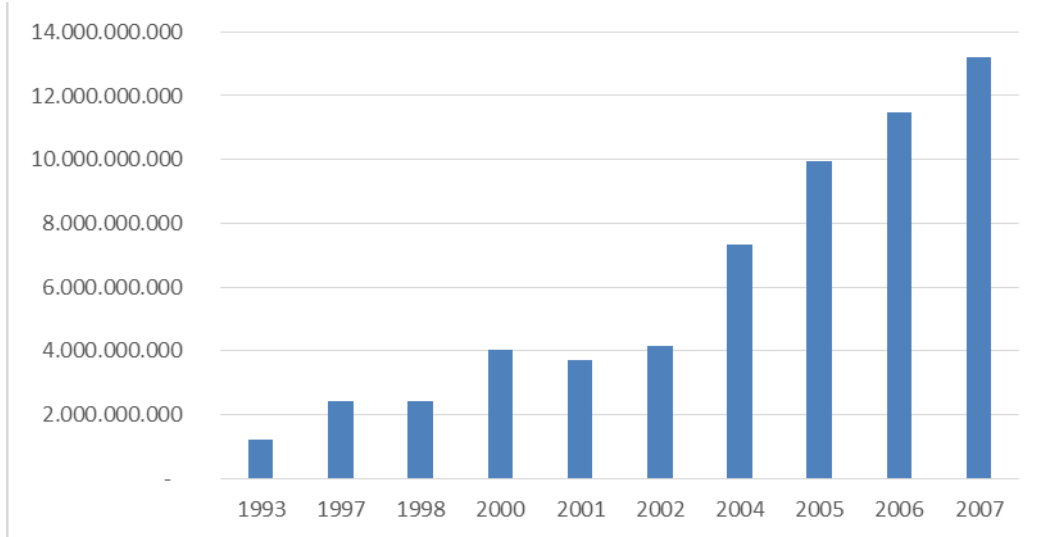

Çizelge 6: RF'nin Belarus'a İhracatının, Toplam İhracatına Oranı (%)

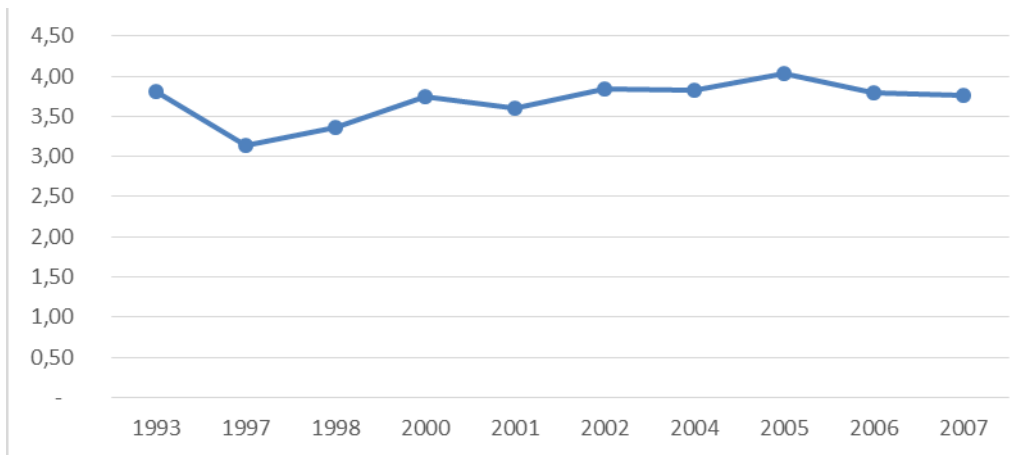

4. Birleşik Krallık

Çizelge 7: RF'nin Birleşik Krallık'a İhracatı (Dolar)

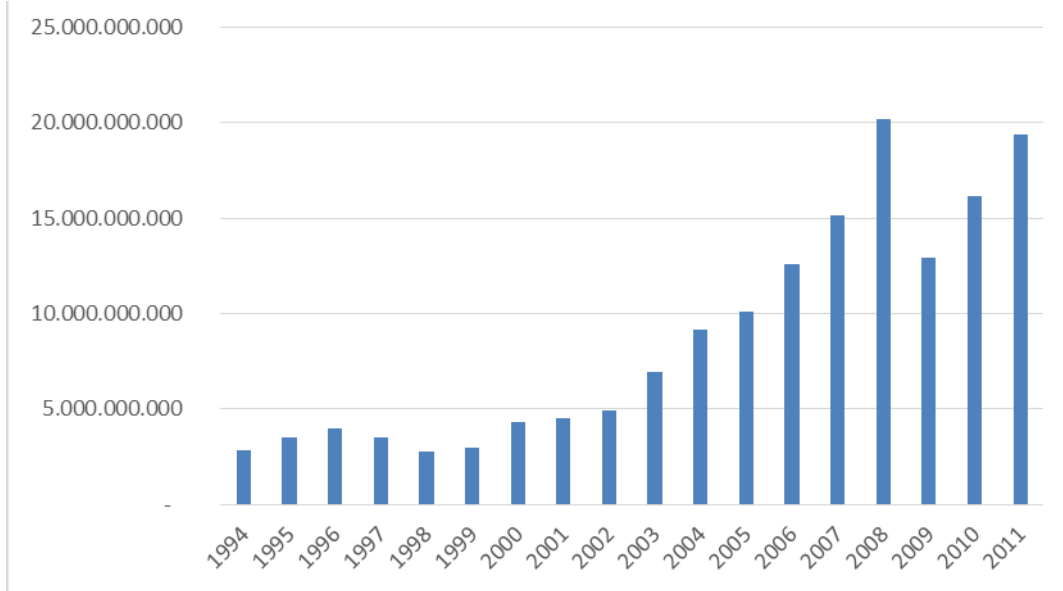

Çizelge 8: RF'nin Birleşik Krallık'a İhracatının, Toplam İhracatına Oranı (%)

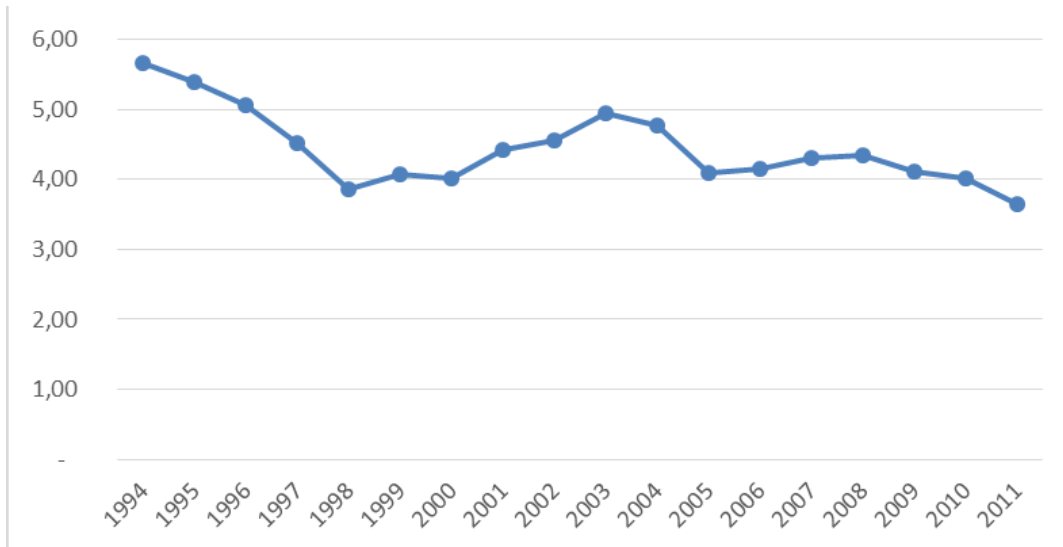

5. Fransa

Çizelge 9: RF'nin Fransa'ya İhracatı (Dolar)

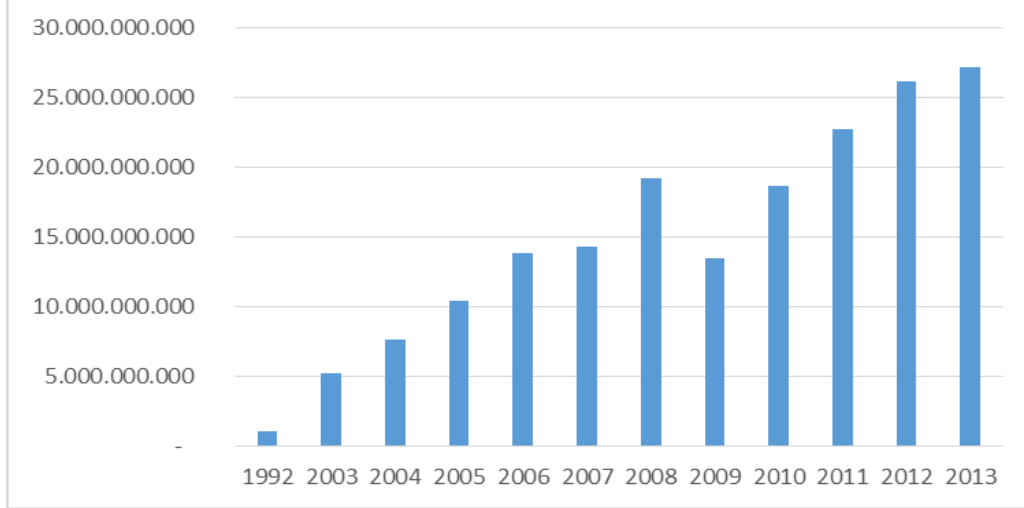

Çizelge 10: RF'nin Fransa'ya İhracatının, Toplam İhracatına Oranı (%)

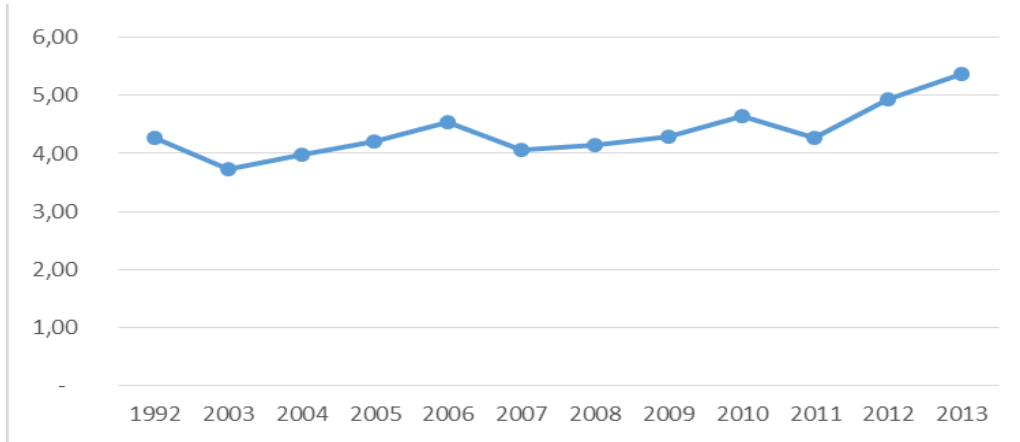

6. Hollanda

Çizelge 11: RF'nin Hollanda'ya İhracatı (Dolar)

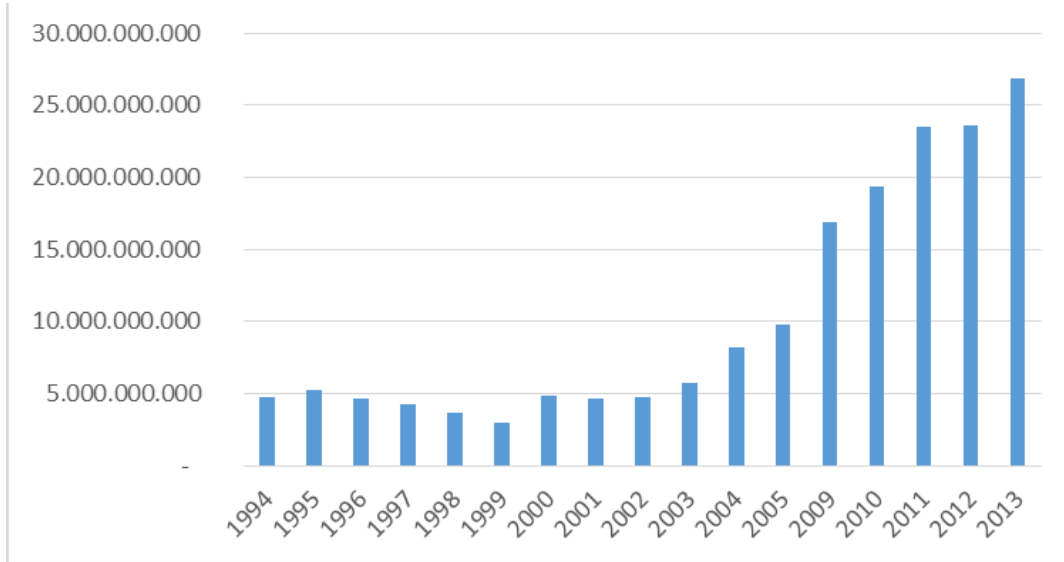

Çizelge 12: RF'nin Hollanda'ya İhracatının, Toplam İhracatına Oranı (%)

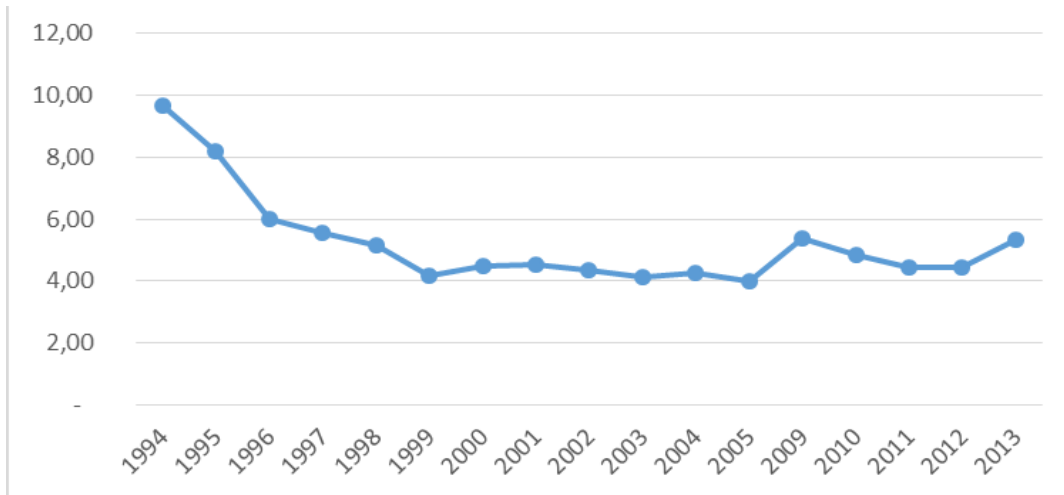

7. İtalya

Çizelge 13: RF'nin İtalya'ya İhracatı (Dolar)

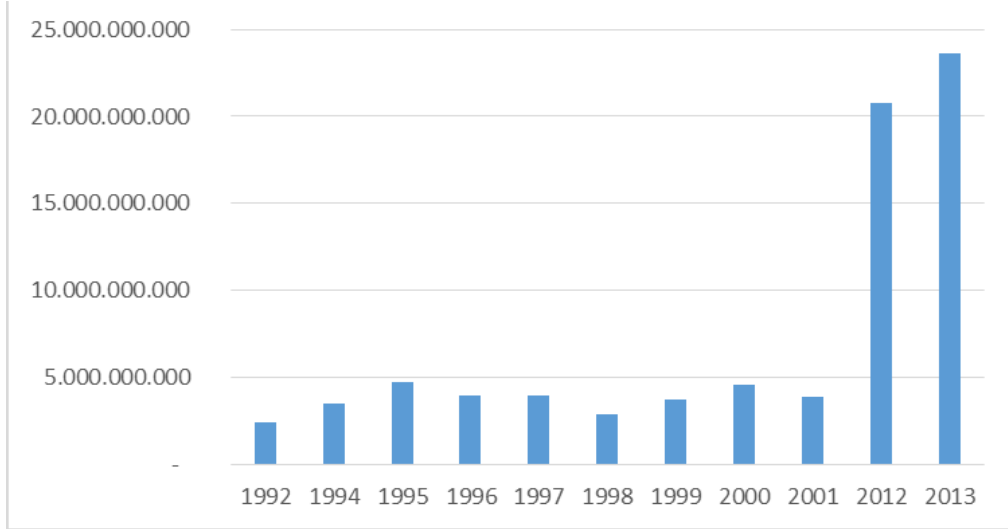

Çizelge 14: RF'nin İtalya'ya İhracatının, Toplam İhracatına Oranı (%)

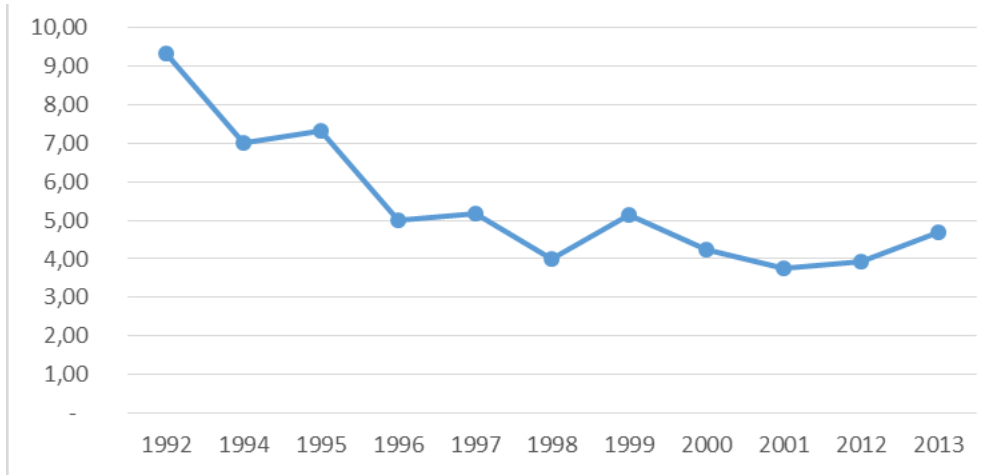

8. Japonya

Çizelge 15: RF'nin Japonya'ya İhracatı (Dolar)

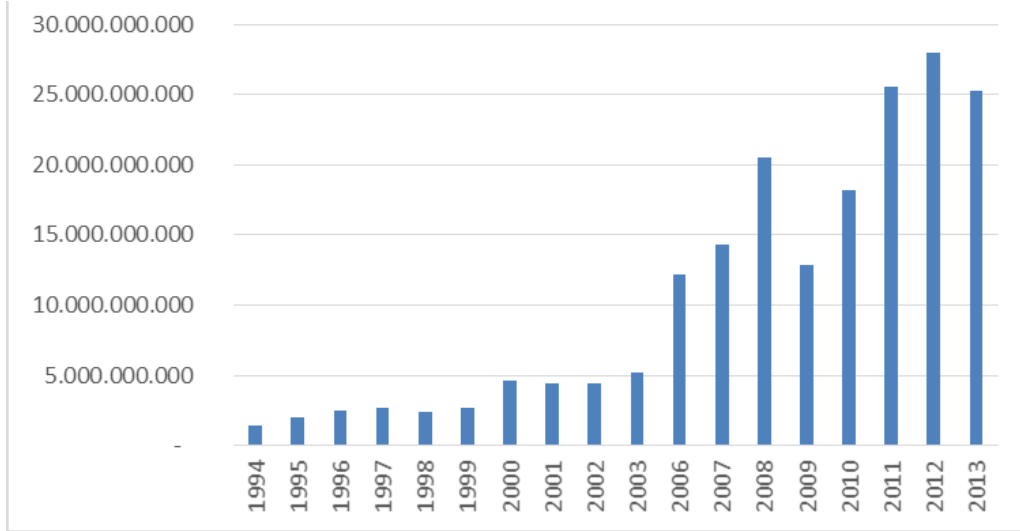

Çizelge 16: RF'nin Japonya'ya İhracatının, Toplam İhracatına Oranı (%)

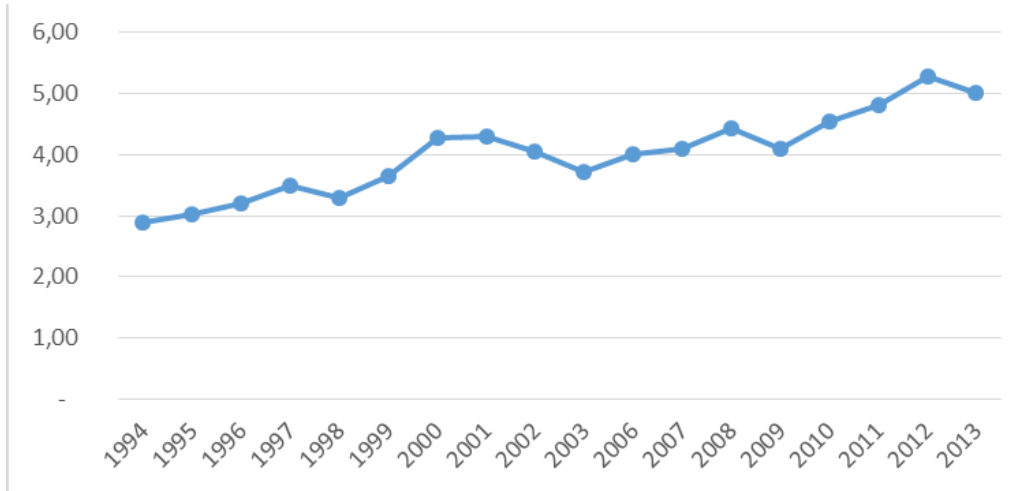

9. Polonya

Çizelge 17: RF'nin Polonya'ya İhracatı (Dolar)

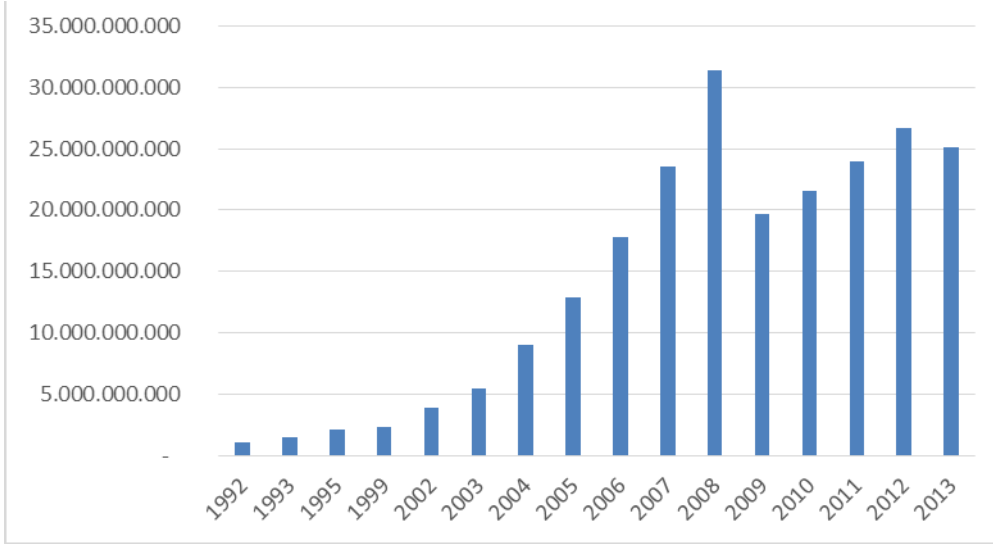

Çizelge 18: RF'nin Polonya'ya İhracatının, Toplam İhracatına Oranı (%)

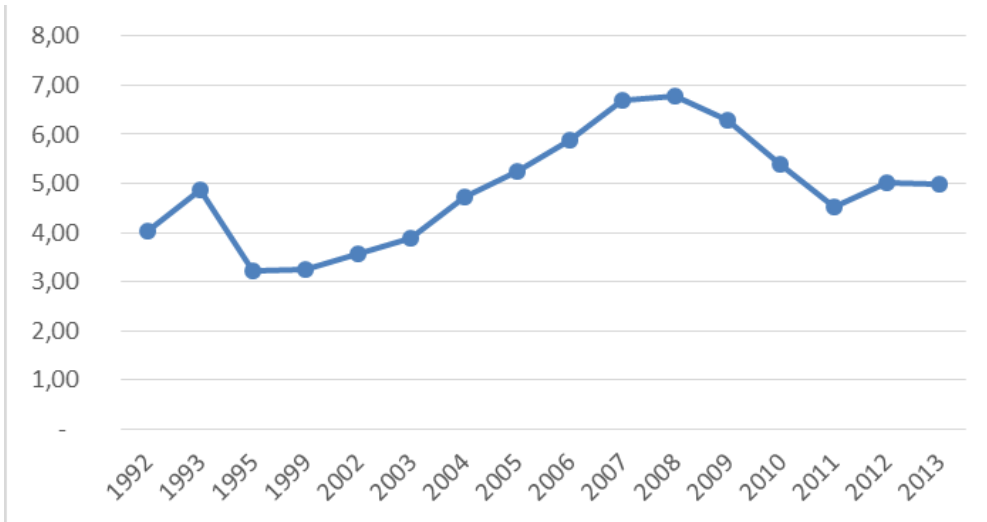

10. Türkiye

Çizelge 19: RF'nin Türkiye'ye İhracatı (Dolar)

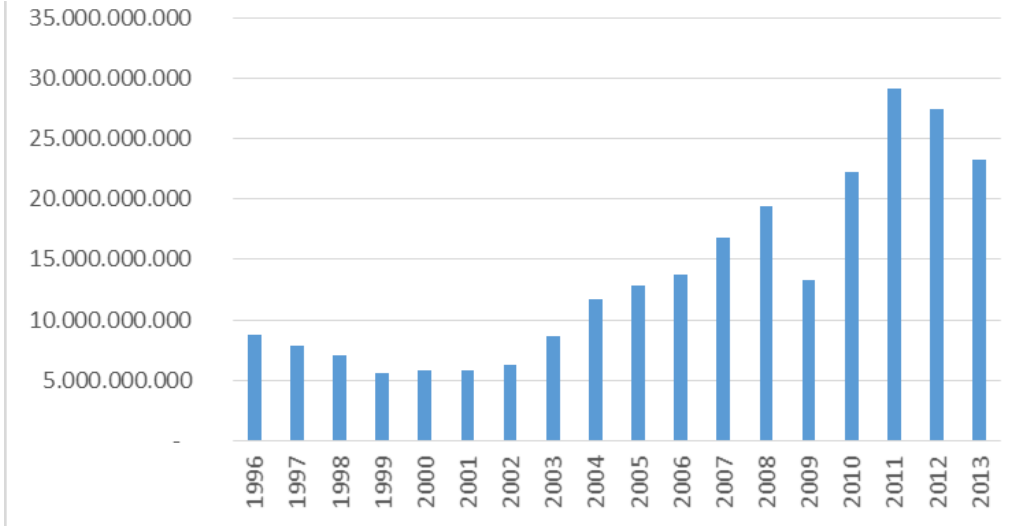

Çizelge 20: RF'nin Türkiye'ye İhracatının, Toplam İhracatına Oranı (%)

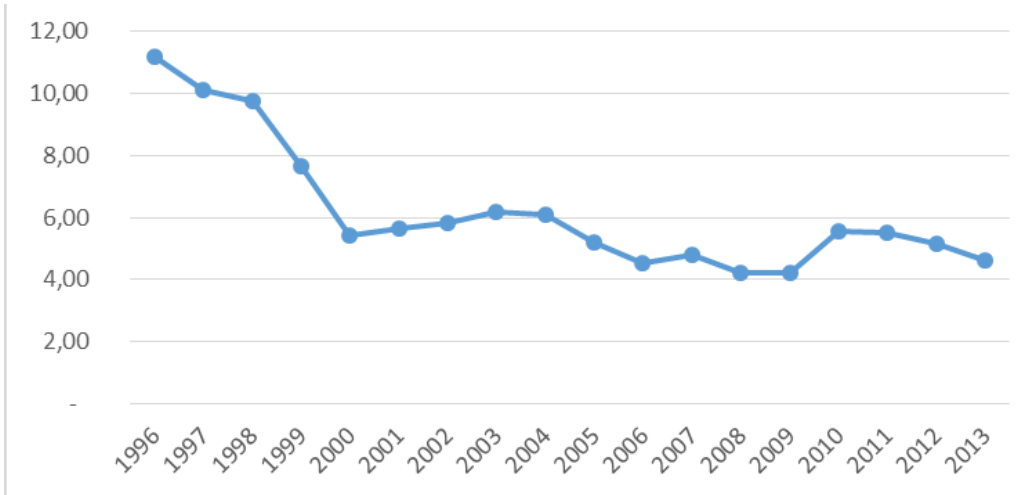

11. Ukrayna

Çizelge 21: RF'nin Ukrayna'ya İhracatı (Dolar)

Çizelge 22: RF'nin Ukrayna'ya İhracatının, Toplam İhracatına Oranı (%)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Enes HÖL

Doğum Yılı: 1981

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Orta Doğu Teknik Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce, Rusça

İş Deneyimi:

Çalıştığı Kurumlar: Sayıştay
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
Dışişleri Bakanlığı

E-Posta Adresi: eneshol@gmail.com

